CONSTANTIN GIURESCU

VECHIMEA RUMÂNIEI ÎN ŢARA – ROMÂNEASCĂ ŞI LEGĂTURA LUI MIHAI VITEAZUL

Memoriu citit la Academia Română în şedinţa

dela 8/21 Maiu 1915

Se admite astăzi ca un fapt istoric pe deplin stabilit că Mihai Viteazul a introdus în Ţara-Românească iobăgia sau cum i se zicea aci rumânia, ori cel puţin că el i-a dat consfinţirea oficială printr'un aşezământ formal. Cel dintâi istoric care a interpretat în acest sens legătura lui Mihai Vodă, de care pomenesc unele documente din secolul al XVII-lea, a fost N. Bălcescu. În studiul său „Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele române în deosebite timpuri", publicat în 1846, el afirmă că „Mihai Viteazul fu cel dintâiu domn care legiui printr'un aşezământ al său, că fiecare ţăran pe a cui moşie se va afla atunci, acolo să rămâe rumân veşnic. Acest act barbar — adaogă Bălcescu — făcut de un prinţ ce a lucrat atât pentru libertate, anevoie s'ar putea pricepe de n'am şti că aristocraţia, puternică atunci, a trebuit să-l silească la aceasta".[1]

Bălcescu îşi întemeia această afirmare pe un document din 1613, publicat de el tot atunci, în care se vorbia în adevăr despre un aşezământ al lui Mihai Viteazul cu privire la rumâni. În puterea acelui aşezământ Radu Mihnea întăreşte la 24 Aprilie 1613 fraţilor Pârvu şi Radu, postelnicii din Slăviteşti, stăpânirea a doi rumâni din Băbeni, pentru cari se judecaseră cu Ghinea diaconul, ginerele lui Cârstian dela Ohaba. Rumânii fuseseră ai lui Cârstian, dela care fugiseră în zilele lui Mihnea Turcitul (1577—91); după ce au stat câtva timp fugari, ei s'au dus de s'au închinat rumâni subt Alexandru Vodă (1592—1593) fraţilor Slăviteşti, cari de atunci îi stăpâniseră cu pace. Dela aceştia îi revendica acum Ghinea diaconul, ginerele lui Cârstian, fostul lor stăpân. „Iar domnia mea — spune Radu Mihnea în motivarea hotărîrii sale — am căutat şi am adeverit foarte bine cu toţii cinstiţii dregătorii domnii mele, cum că aceşti rumâni mai sus zişi, i-au fost apucat aşezământul lui Mihail Vodă la aceşti boieri mai sus zişi. Deci Mihail Voevod, domnia sa aşa au fost făcut aşezământ atunci, cum care unde va fi, acela să fie rumân veşnic unde se va afla. Apoi domnia mea am căutat şi am judecat cu toti cinstiţii dregători, şi n'am vrut domnia mea a strica aşezământul lui Mihail Voevod, ci am dat domnia mea să fie rumânii aceşti mai sus zişi rumâni, precum au fost şi de atunci până acum.[2]

Ceeace a determinat pe Bălcescu ca să atribue lui Mihai Viteazul introducerea rumâniei, o fost pasajul în care se spune că Mihai a făcut aşezământ „cum care pe unde va fi, acela să fie rumân veşnic unde se va afla". Considerat izolat pasajul acesta îndreptăţeşte în adevăr o asemenea concluziune. Dispoziţiunea lui Mihai ca fiecare să fie rumân veşnic unde se va afla, n'ar putea avea alt înţeles decât că ţăranul, liber până atunci, a fost încătuşat pe moşia pe care trăia. Dacă privim însă această dispoziţiune nu izolat, ci în legătură cu cazul special la care se aplică, observăm că încătuşarea nu se referă la oameni liberi, ci la nişte foşti rumâni. Fondul procesului desbătut în 1613 îl formează întrebarea dacă proprietarul unor rumâni cari fugiseră dela el în domnia lui Milmea Vodă, îşi mai păstrează încă dreptul de stăpânire asupra lor, sau îl pierde în folosul aceluia la cari fugarii se închinaseră subt Alexandru Vodă şi care îi stăpânea de 20 de ani? La această întrebare Radu Mihnea răspunde că rumânii aparţin celui din urmă, pentrucă la el îi apucase aşezământul lui Mihai. Aşezământul nu introducea prin urmare rumânia. Cei doi ţărani din Băbeni erau rumâni încă din timpul lui Mihnea Turcitul; acesta este un fapt pe deplin dovedit, pe care nici ei, nici Slăviteştii nu-1 tăgăduesc. De altfel, dacă n'ar fi fost rumâni, fuga lor, când nimeni nu-i

[1] *Magazinul istoric,* II, 237.
[2] *Magazinul istoric,* II, 277-79

putea împiedica să plece, ar rămâne inexplicabilă. Pentru ca apoi Ghinea, diaconul să-i poată revendica după aproape 30 de ani, trebuia ca pe vremea lui Mihnea, când ei fugiseră, rumânia să fi existat in mod legal, şi nu ca o stare introdusă prin abuz de către boieri. Dreptul lui Cârstian dela Ohaba asupra rumânilor săi n'a putut fi stins nici prin închinarea lor către Slăviteşti, nici prin cei 20 de ani de stăpânire neîntreruptă a acestora; fără de aşezământul lui Mihai, Ghinea diaconul i-ar fi luat şi i-ar fi dus îndărăt la Băbeni. Condiţia socială a celor doi n'a fost prin urmare modificată de aşezământ: fuseseră rumâni mai înainte şi continuă a fi tot astfel şi după el. Actul pe care se întemeia Bălcescu ca să afirme că Mihai Viteazul a introdus rumânia, nu numai că nu sprijină afirmarea lui, dar constitue dimpotrivă o indiscutabilă dovadă despre existenţa ei anterioară. Ceeace reiese sigur din acest document cu privire la aşezământul lui Mihai este doar faptul că rumânul fugit înainte de aşezământ, nu mai aparţinea fostului său stăpân ci proprietarului moşiei unde-1 apucase decretarea lui. Era, cu alte cuvinte, o consfinţire a stării de fapt, în contra celei de drept.

Cu toată grava eroare săvârşită de Bălcescu, părerea lui s'a răspândit fără să provoace nici o obiecţie. Admiţând-o, istoricii s'au ferit totuş ca să stărue asupră-i. Aşteptau izvoare noui, din care să rezulte mai multă lumină. S'a sperat un moment că asemenea izvoare au fost, ori erau pe cale de a fi găsite. Propunând Academiei să-i tipărească o colecţie a sa de documente interne, V. A. Urechia declara în şedinţa Secţiunii istorice dela 1 Aprilie 1886, că printre ele se aflau unele „în care se face vorbire despre instituirea sau aşezarea servituţii în Muntenia de pe timpul lui Mihai Viteazul, cunoscută sub numirea de legătura lui Mihai Vodă“. Cu prilejul discuţiunii ivite în jurul acestei propuneri, Bariţ afirma că dăduse de urmele ei în cronicele ungureşti, iar Papadopol-Calimah presupunea că hrisovul lui Mihai s'ar fi păstrând în Odessa la Societatea istorică şi arheologică, ceeace făcea pe episcopul Melchisedek să se ofere a merge acolo să cerceteze[3]. Din nenorocire nici una din aceste făgădueli şi presupuneri nu s'au îndeplinit. Printre extractele de documente cetite de V. A. Urechia în şedinţele următoare a Secţiunii istorice, spre a dovedi valoarea colecţiunii sale, nu se află nici unul relativ la legătura lui Mihai[4], iar despre menţiunea din cronicele ungureşti ori existenţa documentului la Odessa şi călătoria lui Melchisedek, după cât ştiu, n'a mai fost vorba. De atunci s'au mai publicat câteva documente, mal ales în anii din urmă, în cari legătura lui Mihai este amintită. Ele n'au contribuit însă la progresul chestiunii, întru cât cel mai explicit, din câte se cunosc până acum, este tot cel publicat de Bălcescu.

Astăzi legătura lui Mihai este privită de istorici în doua feluri. Unii văd în ea, ca şi Bălcescu. decretarea pentru întâia oară a şerbiei în Ţara-Românească[5]. Alţii o consideră

---

[3] *Analele Academiei Române*, Seria 2, tom. VIII, pag. 179-180

[4] *Ibidem*, VIII, 181.

[5] Al. Papadopol-Calimah, *Desrobirea ţăranilor Moldova*, în Convorbiri literare, XXI (1887). p. 6; Radu Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova,* 1907, p. 32, 37, 257; N. Iorga, Geschichte des rumänäschen Volkes 1905, II, 88; Acelaş, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor,* in *Studii şi Documente, XVIII, 1908, p.29-30;* Acelaş, *Scrisori de boieri, 1912, p. V.* N. Iorga explică introducerea rumâniei de către Mihai ca o urmare a tractatului încheiat cu Sigismund Báthory la 20 Maiu 1595. Prin analogie cu Ardealul şi după cererea lui Báthory s-ar fi introdus în acest tractat clauza că „colonii şi iobagii cari ar fugi pe ascuns de pe moşiile şi de subt stăpânirea proprietarilor lor pe moşii străine, să fie înapoiaţi. (Coloni et Iobagiones, qui ex bonis et iuribus eorundem possessionariis in bona ariena olam se contulerint lileo restituantur – Hurmuzaki, *Documente*

numai ca o consfinţire a ei printr'un şezământ formal, fiind introdusă în mod abuziv încă mai înainte[6]. In cele următoare voiu încerca să lămuresc această chestiune. Pentru aceasta este însă necesar să stabilim mai întâiu când şi cum apare rumâni a pentru prima oară în Ţara-Românească.

---

privitoare la istoria Românilor, III, 1, p. 475; cf. şi p. 479, unde e clauza din tractatul lui Răzvan). Dar dispoziţiunea aceasta fusese introdusă de boieri pentru asigurarea lor că starea de lucruri de mai înainte va dăinui şi sub nour regim, cum sunt şi altele în acest tractat. <Vezi şi *Neamul Românesc* de Marţi 9 Dechemvrie 1919>.

6 B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni, 1878, I, p. 105* ; Al. Philippide, *Încercări asupra stării sociale a poporului român în trecut,* apărută în 1881, ed. a 2-a din 1896, p. 64; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor,* III, 418-9, 571-2; Acelaş, *Domnia lui Cuza Vodă,* p. 416—7; Gr. Tocilescu, *Istoria Românilor,* 1899, p. 217, 505; I. Bogdan, *Patru documente dela Mihai Viteazul,* în *Prinos lui D. A. Sturdza,* p. 153.

< I. C. Filitti, *Proprietatea solului în principatele române până la 1864,* Bucureşti, f. a., p. 177, crede că legătura lui Mihai a fost „şi o şerbire a cultivatorilor liberi, aşa cum admitea N. Bălcescu" ; cf. Acelaş, *Despre „legătura" lui Mihai Viteazul* în *Revista Istorică Română***,** II (1932), p. 221-231. Dar existenţa unei categorii de cultivatori liberi înainte de Mihai Viteazul rămâne să fie dovedită de aci înainte. Documentele care s'au adus până acum nu sunt concludente. Vezi şi Acelaşi *Oameni dependenţi şi cultivatori liberi în Principatele române în sec. XV—XVII,* în Mem. Sect. Ist. Acad. Rom. t. XII p. 371 sq.>.

I

Vechimea rumâniei în Ţara-Românească

Până la Bălcescu nimeni n'a atribuit lui Mihai Viteazul introducerea rumâniei. In secolul al XVII, rând legătura lui a fost de atâtea ori invocată, rumânia era considerată ca o stare apucată din cea mai adâncă vechime; legătura lui Mihai nici nu o crease, nici nu o consfinţise: ea atinsese doar situaţia unei anume categorii de rumâni, fără ca asupra massei celei mari a lor să fi avut cea mai mică influenţă.

Proprietarii afirmau că îşi stăpâniau rumânii din moşi, strămoşi. „Însumi domnia mea ştiu — spune Matei Basarab într'un act din 5 Iunie 1633 despre nişte rumâni din Văleni, cari veniseră cu pâră la divan împotriva proprietarilor lor ca să scape de rumânie — să au fost rumâni din Văleni încă de mai 'nainte vreme dela moşi dela strămoşi, pentrucă a fost satul Vălenii aproape lângă satul Brâncovenii"[7]. Sub numele de stăpânire din moşi strămoşi se înţelegea acel fel de stăpânire ale cărei începuturi datau din cea mai adâncă vechime[8].

Credinţa obştească în secolul al XVII era că proprietarii îşi stăpâneau rumânii dela întemeierea satelor ori din descălecarea ţerii. Aceasta însemna că începuturile stăpânirii lor cădeau dincolo de hotarul tradiţiei istorice, pierzându-se în întunerecul celor mai îndepărtate timpuri. Intr'un document din 8 Maiu 1654, prin care Constantin Şerban întăreşte mănăstirii Glavacioc stăpânirea asupra unor rumâni din Cernăteşti, cari veniseră cu pâră la divan zicând cumcă n'au fost rumâni ai mănăstirii şi n'are treabă cu dânşii, se spune că Dumitraşco stolnicul Filipescul, care fusese între boierii ce aleseseră moşia mănăstirii subt Matei Basarab, a mărturisit înaintea domnului şi a divanului „cu bătrâneţele sale şi cu sufletul său" că la hotărnicie îi aflase *„rumâni acolo în sat de moştenire dela strămoşi, de când cu aşezarea satului".*[9]. Cu ocazia unui proces identic al mănăstirii Viforîta cu rumânii din Vărăşti şi Gurguiaţii dela Baltă, de pe Mostişte, tot Constantin Şerban arată în actul de întărire pe care îl dă mănăstirii la 20 Iunie, 1654, că *„am adeverit domnia mea cum că sânt rumâni ai sfintei mănăstiri Viforîta de baştină dela strămoşi, dela întemeierea satului Vărăştii şi Gurguiaţii"*[10]. Intr'un hrisov dat de Grigore Ghica la 12 Fevruarie 1664 lui Pană căpitanul de Pardeşti pentru nişte rumâni din Stâlpniţa (Mehedinţi), cari voiau să scape de rumânie, se arată că Pană scosese la divan cărţi domneşti bătrâne *„sciind cum au fost rumâni din descălecătoarea ţării"*[11]. Radu Leon afirmă în actul de întărire pe care-l dă la 7 Fevruarie 1668 postelnicesei Elena şi fiilor ei pentru satele, rumânii şi ţiganii lor, că le

---

[7] Vezi la urmă doc. nr. 19

[8] Alexandru Iliaş întărind la 3 şi 13 Ianuarie 1629 mănăstirei Codmeana stăpânirea asupra unor rumâni din Purcăreni, Argeş, spune că „aceşti mai sus numiţi oameni aceştia au fost toţi rumâni sf. m-ri Codmenii din sat dela Purcăreni daţi şi miluiţi de bătrânul răposatul Mircea Vodă la Sf. mănăstire Codmeana când au fost cursul anilor 6896 (Arhiv. Stat., Condica M-rei Codimeana, nr. 25, fo. 19-21).

[9] *Arhivele Statului, Glavacioc,* pach. 17, d. 7; original slav cu trad. din 1843.

[10] Vezi la urmă doc. nr. 57

[11] Ibidem, nr. 75

aveau *„de moşie, de strămoşie, câştigate dela bătrânii moşii lor încă din descălicata ţării”*[12], şi lot aşa spune şi Şerban Cantacuzino despre rumânii din Băileşti (Dolj) ai lui Brâncoveanu în hrisovul pe care i-1 dă la 17 Iunie 1679[13].

Ca întemeietor al ţării se considera în secolul al XVII-lea Radu Negru, numit uneori şi Negru Vodă, iar cel mai vechiu domn cunoscut era Nicolae Alexandru, cel îngropat în biserica din Câmpulung, unde i se vedea mormântul. Din această cauză mânăstirile şi bisericile cele vechi urcă începuturile stăpânirii lor asupra unora dintre satele şi rumânii pentru cari nu aveau acte, până la aceşti domni. Gavriil Moghilă, întărind la 13 Noemvrie 1618 bisericii din Câmpulung satul Bădeştii cu rumânii, ii fusese dăruit de Nicolae Alexandru Voevod, dela care preoţii îi prezentaseră o carte, fără îndoială falsă, din anul 1352[14]. Peste aproape 20 de ani Matei Basarab afirma că întemeietorul acelei biserici „întâiul domn al aceştii ţări Radu Negru Vodă, căruia îi zic şi descălecătorul ţerii“ îi dăruise satele *„Bădeştii toţi cu toţi rumânii şi Groşanii toţi cu toţi rumânii, şi jumătate din Bogăteşti cu rumânii*[15]. Tot Matei Basarab, împuternicind printr’o carte din 11 Maiu 1644 mănăstirea Topolniţa ca să-şi stăpânească opt rumâni, cari erau dorobanţi la Tâmna în Mehedinţi, spune despre ei că *„sânt de moşie ai sfinţii mănăstiri, laţi de Radu Vodă Negru“*[16].

Din aceste documente reiese că în secolul al XVII-lea era o convingere generală că rumânii existau din epoca cea mai îndepărtată dela care se păstrase vreo amintire istorică. Despre originea lor nimeni nu-şi putea da seama, dar pentru toată lumea ea se confunda cu începutul satelor şi al statului. Constatarea acestei credinţe, la urmaşii cei mai apropiaţi ai lui Mihai Viteazul, dintre cari unii îi fusese contemporani, ar fi ea singură de ajuns ca să înlăture definitiv părerea că rumânia ar fi fost introdusă deabia în domnia lui.

Dar în procesele pe cari proprietarii le au cu rumânii lor, cari căutau să scape de rumânie, ei îşi dovedesc drepturile asupra acestora nu numai cu tradiţia unei străvechi moşteniri, dar şi cu actele de stăpânire de prin secolele XV şi XVI. Astfel fraţii Chesar şi Stanciul din Iaroslăveşti arată o carte dela Vlad Dracul din 1437[17]; Constantin Şerban confirmă mănăstirii Cotmeana stăpânirea satelor şi rumânilor săi pe baza a două hrisoave dela Vlad Dracul, din 1440 şi 1442, şi unul dela Basarab Mlad[18]; Antonie Vodă spune că rumânii mănăstirii Snagovul din satul Piscul Snagovului fuseseră prin alte sate ale mănăstirii, „cum scriu cărţile lui Vlad Voevod dela 7000 (1492) şi a lui Băsărab Voevod şi a lui Mircea Voevod[19].

---

[12] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino,* 1902, p. 73

[13] N. Iorga*, Studii şi documente*, V (1903), p. 304-5: “Pentrucă acest sat… fost-au moşie al Danciului vornicul Brâncoveanu despre strămoşii lui Craioveştii; care a fost a răposatului Matei Voevod, moşul Predei vornecul Brâncoveanu încă mai denainte vreme den descălecata ţării, de l-au ţinut şi l-au stăpânit tot cu bună pace den domn în domn până în zilele lui Ştefan Voevod.”

[14] Hrisovul a fost publicat de Stoica Nicolaescu în articolul: *Radu Negru Vodă şi urmaşii săi,* în revista *România nouă,* Anul 1 (1908), Nr. 11—12, p. 460—463

[15] Hrisovul dat mănăstirii din Câmpulung la 10 Aprilie 1647 în *Condica mănăstirii* aflată la *Acad. Rom. Ms* 1448, p. 212—223

[16] Doc. 96 din pach. 130 la *Acad. Rom.*

[17] Doc. din 1642 la *Arhiv. Stat* în *Condica Brâncovenească* I, 276-7.

[18] Doc. din 15 Decembrie 1655 la *Arhiv. Stat. Cotmeana,* pach, 2, d. 2

[19] Doc. din 24 Maiu 1669 la Arhiv. Stat. Snagov, pach. 33, d. 1

Sunt cazuri când rumânii singuri afirmă că sunt rumâni din vechime. Cei din satul Iaşii mărturisesc într'o declaraţie pe care o dau la 28 Ianuarie 1643 egumenului dela Argeş cu privire la nişte fugaari, că ei fuseseră dăruiţi mănăstirii de Neagoe Basarab : *ne-au dat rumâni cinstit şi răposat Băsărab Vodă la sfânta mănăstire, rumâni de pomană.*[20]

Când boerii din secolul al XVII-lea dau rămaşi pe baza hrisoavelor vechi, pe cari le produceau proprietarii, pe rumânii băştinaşi din satele arătate în ele, ei admiteau ca un lucru înţeles dela sine că denumirea de sat (СЕЛО) din acele hrisoave însemna şi în secolul al XV-lea, ca şi mai târziu, moşie cu rumâni. Întrebaţi de Duca Vodă în 1676 în procesul lui Constantin Brâncoveanu cu rumânii săi din Izlaz, cari susţineau că nu-i sunt rumâni pentrucă nu erau trecuţi în cărţi, boierii răspund „cum că în zilele altor domni bătrâni nu s'au fost scriind rumânii pre nume în cărţi, iar tot i-au fost ţinut boierii rumâni, măcar căci nu s'au fost scriind pre nume în cărţi“[21].

Părerea boierilor din secolul al XVII-lea că rumânii existau din cea mai adâncă vechime şi că ei se subînţeleg totdeauna în actele în cari e vorba de sate boiereşti şi mănăstireşti nu era o părere de circumstanţă, determinată de interese de clasă; ea se sprijinea pe o necurmată tradiţiune. Boierii nu făceau decât să repete ceeace auziseră dela înaintaşii lor. Numeroase documente ne arată că şi în secolul al XVI-lea proprietarii afirmau că rumânii le aparţineau din moşi strămoşi. Mihnea Vodă spune că satul Măneştii, pe care îl dărueşte la 14 Maiu 1580 mănăstirii Sfânta Troiţă *„cu tot hotarul şi cu toţi rumânii şi cu morile”,* îi era *„de baştină al domniei mele dela moşul domniei mele Mihnea Vodă“* cel care domneşte în 1508—10[22]. Întărind la 30 Iulie 1558 lui Stănciuc postelnicul a treia parte din Drăgoeşti *şi cu 6 rumâni, arătaţi pe nume,* pecari şi-i alesese de către fraţii lui, Mircea Ciobanul spune că *„sunt ale lor drepte şi bătrâne moşii de moştenire dela strămoşi, agonisite de mai înainte vreme în zilele altor domni bătrâni*"[23].

Cu rumânii moşteniţi de Stănciuc postelnicul şi fraţii lui dela strămoşi ne urcăm în secolul al XV. O mărturie foarte precisă şi de cea mai mare greutate îi adevereşte încă de pe timpul lui Mircea cel Mare. La 12 Ianuarie 1525 mitropolitul Luca împreună cu episcopii şi egumenii dau o carte mănăstirii Cozia, prin care-i închină ca metoh mănăstirea Cotmeana, punând-o sub ascultarea şi supunerea ei „cu toate satele şi rumânii şi moşiile şi ţiganii, şi cu morile şi cu viile şi cu toate veniturile", pecarii le dăruise Mircea Vodă Bătrânul[24]. Tradiţia că rumânii existau în epoca întemeierii celor dintâi mănăstiri, care, după credinţa de mai târziu, coincidea cu aceea a întemeierii statului, şi că ei formau populaţia satelor boiereşti şi mânăstireşti, se constată aşa dar încă dela începutul secolului al XVI-lea. Aci nu mai e vorba de o mărturie interesată care ar putea fi bănuită. Când mitropolitul, episcopii şi egumenii,

---

[20] Arhiv. Stat. Episcopia Argeş, pach. 2, d. 22

[21] N. lorga, *Studii şi Documente,* V. 445—7. Originalul la Acad. Rom., pach. 134, doc. 82.

[22] *Arhiv. Stat. Radu Vodă,* pach. 48, d. 3; orig. slav cu trad. veche.

[23] A. Ştefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj,* 1908, p. 137-9. La 22 Maiu 1523, Vladislav vv. dă o carte de scutire mănăstirii Bistriţa pentru satele ei ca să fie slobode de toate dările ca nimeni să nu le bântuiască „ci numai călugării dela sf. mănăstire să fie volnici a oblădui satele şi rumânii. Drept aceea voi rumânii toţi să ascultaţi de egumenul şi de posluşnicii Sf. M-ri, iar cine nu va asculta dintre voi, apoi părintele egumen să fie volnic a-l judeca şi pedepsi după fapta lui şi să-l aducă legat la domnia mea. (Arh. Stat Secţ. Ist. Orig. slav. cu traducere de Şt. Nicolaescu).

[24] *Arhiv. Stat. Cotmeana*, pach. 1, d. 1; orig. slav. cu două traduceri.

cari nu erau numai oamenii cei mai bătrâni, a căror viaţă aparţinea în cea mai mare parte a ei secolului al XV- lea, dar cărturarii timpului şi păstrătorii cei mai autorizaţi ai tradiţiei, când ei spun în 1525 că rumânii pe care îi avea atunci mănăstirea Cotmeana îi fuseseră dăruiţi de Mircea cel Mare, afirmarea lor nu poate fi pusă la îndoeală. Ea constituie, pe lângă un argument decisiv despre vechimea rumânilor, şi o preţioasă lămurire asupra înţelesului cuvântului sat (СЕЛО) în primele noastre documente. Satele cu cari Mircea înzestrează mănăstirile sale sunt ca şi cele de mai târziu. Interpretarea pe care boierii o dădeau în secolul al XVII-lea cuvântului sat din documentele vechi era prin urmare întemeiată: sat însemna sat cu rumâni; stăpânirea satului implica pe aceea a rumânilor. Scutirile şi diferitele privilegii acordate prin hrisoavele vechi satelor boiereşti şi mănăstireşti priveau pe rumânii din ele. Domnii renunţă în favoarea proprietarilor la dijmele şi dările cari li se cuvin dela rumânii din satele lor.

Concluzia aceasta stă în contrazicere cu părerea admisă azi în istoriografia noastră, că în timpurile vechi ţăranii cari trăiau pe moşiile boierilor şi mănăstirilor, alcătuind satele lor, erau oameni liberi[25]. Libertatea ţăranilor este o iluziune; ea s'a putut susţinea numai prin ignorarea organizării de odinioară. Până la sfârşitul secolului al XVI-lea nu se află în Ţara-Românească decât trei categorii de locuitori: orăşeni, proprietari şi rumâni. O populaţie rurală de oameni liberi neproprietari nu există în această vreme; ea începe a se forma numai dela Mihai Viteazul înainte. Libertatea era condiţionată de stăpânirea pământului: se dobândeşte şi se pierde împreună cu el. Orice proprietar care îşi înstrăinează moşia cade în rândul rumânilor. Vânzarea moşiei atrage după sine închinarea fostului proprietar ca rumân al cumpărătorului.

Uneori închinarea aceasta este arătată în actul de vânzare. In domnia lui Alexandru Vodă, tatăl lui Mihnea Turcitul, şase mici proprietari din Balaci, neavând cu ce să-şi plătească nişte biruri cu cari rămăseseră datori visteriei, îşi vând părţile lor de moşie lui Dragomir logofătul. *„Şi s'au închinat, ei singuri de a lor bună voie ca să fie rumâni lui Dragomir logofătul”* spune domnul în actul de întărire pe care îl dă acestuia în Octomvrie 1569[26]. Ştefan Surdul confirmă la 21 Ianuarie 1592 lui Araniţa logofăt al doilea şi fratelui său Mihul mai multe cumpărături în Blagodeşti; între ele se află partea lui Drăguşin toată şi cu 3 rumâni, *„şi s-au închinat Drăguşin ca să-i fie lui rumân în sat peste acea ocină pus“,* precum şi partea lui Şerban toată, care de asemenea se închinase să fie rumân.[27]

Pe baza acestor exemple ar putea fi cineva aplecat să creadă că închinarea persoanei constituia un element deosebit şi independent de vânzarea moşiei. În realitate ele sunt inseparabile, constituind unul şi acelaş act: vânzarea moşiei implică şi închinarea ca rumân a vânzătorului, fie că această închinare este arătată sau nu; ea se cuprinde în însuş faptul vânzării. In această privinţă voi cita un caz absolut caracteristic din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. La mazâlirea lui Mihnea Turcitul în 1583, marele ban Dobromir, vrând să fugă în Ardeal, este oprit de locuitorii mai multor sate din nordul judeţelor Gorj şi Vâlcea şi jefuit de averea lui: haine, scule şi pietre preţioase, în valoare de 7 poveri. Dobromir vine atunci cu plângere la Petru Cercel, domnul cel nou, care îl iartă şi obligă satele, 24 la număr,

---

[25] R. Rosetti, *Pământul...*, p. 27, 28, 32, 37-8, 79, 233, 241, 257.
[26] N. D. Grecianu, Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti, 1, 99-100.
[27] Arhiv. Stat. Sf. Ioan, pach. 20, d. 9; orig. slav. cu traducere veche.

ca să-i plătească paguba. Ele neputând *„şi-au închinat toate moşiile lor lui Dobromir banul şi jupânesii lui Vilaia ca să fie ei rumâni de bună voia lor“.* In a doua domnie a lui Mihnea, rumânii ridică plângere împotriva lui Calotă slugerul şi Gheorghe logofătul, fiii lui Dobromir, *„ca să li se dea înapoi moşiile“.* Judecând pricina, domnul hotărăşte ori să plătească jaful, ori să fie traşi în ţeapă pentru fapta lor. „Iar ei — spune actul de întărire al lui Mihnea din 18 Noemvrie 1587 dat celor doi boieri — în nici un chip nu au putut să plătească aceste averi... ci au venit toţi înaintea domniei mele *şi au închinat moşiile lor lui jupân Calotă mare sluger şi lui Gheorghe logofătul dinaintea domniei mele de bună voia lor, ca să le fie ei rumâni în veci; precum au fost închinat moşiile lor şi dinaintea lui Petru Voevod, aşişderea, şi dinaintea domniei mele”*[28].

Se înţelege că din moment ce înstrăinarea moşiei însemna rumânirea proprietarului, menţionarea în actul de vânzare a închinării vânzătorului ca rumân devenia inutilă. De fapt ea nici nu se întâlneşte decât în mod excepţional. Toţi micii proprietari din sec. XVI cari îşi vând moşiile, apar mai târziu, ei şi urmaşii lor, ca rumâni ai cumpărătorilor, cu toate eă în actele de vânzare nu se vorbia nimic despre persoana lor. Concepţia ca vânzarea moşiei implica şi pe aceea a persoanei era atât de puternică, încât ea se menţine şi în secolul al XVIl-lea[29], când exista totuş o foarte numeroasă clasă de oameni liberi fără moşie, şi rând în general rumânirea nu se mai putea face decât în baza unui act formal de vânzare ca rumân. Pentru a nu fi cuprinşi şi ei în vânzarea moşiei, vânzătorii specificau în zapisele lor, că şi-au vândut numai ocina, nu şi capetele: „ocina stearpă fără rumâni”, spune formula obişnuită din zapisele de atunci[30]. Dar obiceiul era atât de puternic, încât se vede că nici asigurarea aceasta nu mai era îndestulătoare. Unii cer zapis la mână dela cumpărători[31] ba îşi scot şi

---

[28] A. Ştefulescu, Documente slavo-române, p. 270-75; documentul a mai fost publicat de Ştefulescu şi în monografiile sale asupra Crasnei, p. 15-18 şi Polovracilor, p. 25-28.

[29] Supt Radu Şerban satul Ogrumii, Gorj, se vinde rumâni lui Vlad dela Ciocadie. Supt acelaş domn, sătenii vin apoi cu pâră „cum că au vândut numai moşia iar pe dânşii nu s-au vândut să fie rumâni şi că nici pe moşie nu le-au dat toţi banii”. El pierd insă neputând jura. (Al. Ştefulescu, *Din trecutul Gorjului,* Bucureşti, 1907, p. 43).

[30] În 1638, Maiu 16 Neagoe Arcuţescul şi cu fratele său Vasile vând lui Dumitru pitarul (Fileşanul) ocina lor din Crasna. „Însă am vândut ocina stearpă fără de rumâni, ci ocina să-i fie moşie, iară cu noi sau cu feciorii noştri sau cu rudenia noastră să nu aibă nici o treabă, că i-am vândut numai ocina stearpă fără oameni *(Acad. Rom.* Ms. 2063, f. 242) Un caz analog în Moldova, citat de R. Rosetti, Pământul, p. 192, nota.

1641, Fevruarie 3, Megieşii din Vâlcăneşti (Ilfov) vând lui Matei Basarab moşia lor de acolo, „iar noi capetele noastre nu ne-am vaândut rumâni, fără numai cât ne-am vândut moşia preste tot, din hotar în hotar, pământul sec fără nimica oameni” (Acad. Rom. Ms. 1236, f. 51-52) 1643, Noemvrie 9. Uncheaşul Leul din Robăneşti (Romanaţi) şi cu trei feciori ai lui vând lui Matei Basarab ocina lor, „iar noi nu ne-am vândut cu ocina noastră mării sale domnului nostru rumâni, ci să fim slobozi în ţara mării sale unde vom putea şedea” (Arhiv. Stat Brâncoveni, pach. 11, n. 6)

[31] 1647, Maiu 20. „Adecă eu jupân Preda vel cliucer (Brâncoveanul) scris-am şi mărturisesc cu acest zapis al mieu ca să fie de mare credinţă la mâna popei David şi la mâna fraţini-său lu Dobre vataful şi a lu Dumitru ot Brâncoveni cum să se ştie când au fost acum în zilele domnu nostru Io Mateiu Basarab Voevod, iar eu mi-au vândut 6 funi de ocină de în Obârşie, ce au avut ei de cumpărătoare acolea, însă toată partea lor, cât se va alege, za ug 7 pol. Şi au vândut ei de a lor bună voie, însă numai moşie stearpă fără rumâni. Deci ei temându-se ca să nu aibă vreodinioară vreun val pentru rumâniia,

cărţi domneşti de întărire că şi-au vândut numai moşia iar ei nu s-au vândut ci sunt oameni slobozi.[32]

In situaţia proprietarilor cari îşi vânduseră moşia se aflau toţi cei veniţi de aiurea, rumâni fugiţi dela stăpânii lor ori străini de peste hotare, care se aşezau în satele boierilor şi mănăstirilor. Faptul stabilirii lor pe o moşie era considerat ca o închinare către proprietarul locului. Din acel moment ei erau asimilaţi în totul celorlalţi rumâni. Aşa se explică de ce în privilegiile cele mai vechi pentru formarea sloboziilor cei chemaţi să se aşeze în ele sunt numiţi totdeauna *rumâni.* Astfel Radu cel Mare împuterniceşte la 4 Iunie 1495 pe călugării dela Snagov, *„ca să adune rumâni (вечнин) pe moşia lor Popeştii, ori câţi ar fi şi câţi s'ar afla,* şi să fie slobozi în 4 ani de toate slujbele şi dăjdi de mari şi mici"[33]. Un privilegiu asemănător acorda Radu Vodă la 27 Martie 1505 şi mănăstirii Tismana ca *„oricâţi rumâni (вечнин) se vor aduna, pe moşia sfintei mănăstiri Topeştii, şi câţi sunt, să fie slobozi de toate slujbele şi dăjdiile mari şi mici*[34]. La 10 Iulie 1511 Vlad Vodă, scutind de dări satul Rogozeştii (adică pe rumânii de acolo) al jupanului Nichifor, adaogă: *„Şi iarăş veri câţi rumâni vor veni să se aşeze în Rogozeşti, să fie ei slobozi de toate slujbele şi dăjdiile şi mari şi mici pe 7 ani, numai să dea birul şi să facă oastea, altceva nimic*[35]. Privilegii identice

---

pohtit-au dela mine zapis. Deci şi eu după pohta lor încă le-am facut acest zapis al mieu, ca să aibă bună pace de rumânie de către mine şi de către feciorii miei şi de către toată rudenia mea de nimenilea val sau bântuială să aibă. Aceasta am scris şi mărturisesc, şi pentru mai adevărata credinţă mi-am pus pecetea şi iscălitura cu mâna mea. Şi am scris eu Dima u Trăgovişte. Mesiţa Mai 20 dni, văleat 7155 (1. p.) Preda vel clucer; (1. p.) Tudor vel cămăraş; Azi Ghinia cliucer mărturisesc cum e mai sus scris; Dumitraşco ciohodarul (nedescifrabil); Drăgoi Fălcoianul; Tudor logofătul" (*Archiv. Stat Brâncoveni*, pach. 14, d. 7; a fost publicat de Şt. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti*, III, 104)

[32] 1647, Iunie 3. „Milosteio bojiio Io Mateiu Basaraba Voevoda i gospodinu, davat gospodsvomi sie povelenie gospodsvami acestui om anume Tihul, nepotul lui Lozan ot Obârşie ot sudstvo Romanaţi, ca să fie de acum înainte în pace şi slobod el şi feciorii lui de rumânie de către cinstitul dregătoriul domnii mele jupan Preda vel clucer Brâncoveanul şi de către feciorii lui şi de către toată rudenia lui, de nimenilea val sau bântuială să n'aibă. Pentru că au vândut Tihul ocină în Obârşie cu fune de 45 de stânjeni, însă funi zece cinstitutului dregătoriului domnii mele jupan Predan vel cliucer, fără de rumâni iar Tihul, capul lui, nu se-au vândut rumân ce să fie om slobod, să n'aibă nimenilea treabă cu dânsul. Şi am văzut domnia mea cum au cumpărat numai ocina, pământ fără oameni, iar Tihul nu se-au vândut, şi cu multe mărturii, boiari şi oameni buni scrişi în carte, care au fost la tocmaeala lor, anume ot Farcaş Radul căpitanul de roşii, i ot Brăteşani Ghinea clucerul, i ot Roşiani Preda postelnicul, i ot Fălcoi Drăgoiu logofătul, i ot Brătiani Mihalcea sin Stoicăv logofeţi, i ot Tihoi Cănda logofătul, şi alţi mulţi boieri. Derept aceea domnia mea încă i-am făcut ceastă carte a domnii mele la mâna Mihului, nepotul lui Lozan şi am dat domnia mea ca să fie în bună pace de rumânie el şi feciorii lui de către cinstitul deregătoriul domnii mele jupan Preda vel cliucer şi de către feciorii lui, de către nimenilea val să n'aibă de rumânie, că şi-au vândut numai ocina, iar pre dânsul nu se-au vândut rumân. Inaco da nest po reci, i is saili fiesi gospodsvami, Pis Lepădat u Trăgovişte, mesita Iunie 3 dai, văleat 7155." (1. p.) (*Arhiv. Stat. Brâncoveni*, pach. 11, d. 8, publicat de St. D. Grecianu, *Genealogiile*, 111, 194-5)

[33] *Acad.* Rom. pach. 20, d. 94 ; orig. slav cu traducere de Flor ierei (c. 1750).

[34] *Arhiv. Stat Secţia istorică*; orig. slav. cu traducere de Dionisie eclesiarhul.

[35] St. D. Grecianu, *Genealogiile,* II, 172.

acordă mănăstirii Tismana Vlad cel Înecat la 18 Septemvrie 1531[36] şi Vlad Vintilă la 19 Martie 1533[37].

Că nimeni nu putea să se stabilească într'un sat decât ca rumân, ne învederează un act din 19 Mai 1589 dat de Mihnea Voevod mănăstirii Bistriţa. Domnul întăreşte mănăstirii moşia Vârtopul, dăruită de Craioveşti cărora le era de moştenire. După moartea Velicăi, nişte oameni au mers la Mihnea Voevod zicând că moşia e pustie şi fără stăpân; Domnul le-a dat-o să facă sat. Acum egumenul vine cu pâră şi dovedeşte că n'a fost domnească, ci a fost a Craioveştilor. Mihnea îi dă câştig şi îi întoarce moşia. *„Şi am dat domnia mea ca, de vor vrea aceşti oameni să şeaza a fi rumâni (вечнин) la Sfânta mănăstire, pe această moşie, ei să şază pe loc, iar de nu vor vrea să şază, ei să meargă unde vor şti în pământul domniei mele"*[38]. Oamenii nu puteau deci rămâne în sat decât ca rumâni.

Şi în secolul al XYII-lea se continua a se rumâni oamenii liberi cari se stabilesc pe o moşie. Se înţelege că acum existând o clasă de oameni liberi, rumânirea se face greu, excepţional. In procesele rumânilor cu proprietarii, ca să scape de rumânie, ei aduceau între alte motive, şi pe acesta că *„nu s'au hrănit pe ocina proprietarului"*. Recunoşteau astfel indirect că dacă s'ar fi hrănit, îi erau rumâni. Ion comisul vroia să rumânească pe nişte oameni veniţi de peste Dunăre, care se aşezaseră în satul său Măglăvit, lucrându-i şi dându-i dijmă timp de 4 ani, fugind apoi în satul Comani al Tismanei. Oamenii scapă de rumânie faţă de Ion comisul**,** arătând că erau mai dinainte rumâni ai mănăstirii Tismana, din Comani, de unde fugiseră.[39]

Rumânirea proprietarilor cari-şi pierd pământul, pecum şi a oamenilor veniţi de aiurea, numai prin faptul aşezării lor pe o moşie, era în strânsă legătură cu organizarea fiscală de atunci. In această organizare fiscală nu era loc pentru omul liber fără moşie. Până la începutul secolului al XVII-lea, visteria nu cunoştea decât două feluri de contribuabili: proprietari şi rumâni. Birul celor dintâi era garantat prin moşia lor, care în caz de neplată era vândută ori luată domnească; pentru al rumânilor era răspunzător proprietarul. Întreg sistemul nostu fiscal de atunci era întemeiat pe principiul responsabilităţii colective: de birul unui rumân răspundeau toţi rumânii de pe o moşie; de birul lor proprietarul; de al acestuia ceilalţi proprietari din acelaş sat sau hotar, de al satului întreg satele vecine, iar de al tuturor erau răspunzători slujbaşii însărcinaţi cu strângerea lui. Birul unui sat se stabilia nu după situaţia materială a contribuabililor, ci după *numărul* lor, constatat la facerea *sămii* sau *recesământului* şi consemnat într'un catastif ţinut la vistierie. Existau două categorii de contribuabili (exceptându-se slujbaşii): proprietari şi rumâni, birul acestora fiind cu o treime mai mic decât al celorlalţi. Până la o nouă seamă, şi ele se făceau destul de rar, visteria îşi cerea birul aşa cum era înscris în catastiful său. Dacă numărul real al locuitorilor unui sat era mai mare decât cel constatat la seamă, birul, pe care ei şi-l repartizau între sine potrivit situaţiei materiale a fiecăruia, se uşura; dacă era mai mic, se măria. In această organizare omul liber neproprietar nu se putea folosi de libertatea lui, pe care i-o desfiinţa sistemul responsabilităţii colective şi gradate. El era legat de grupa fiscală a rumânilor cu cari trăia pe

---

36 *Arhiv. Stat, Secţia istorică;* orig. slav cu trad. de Dionisie eclesiairhul
37 *Ibidem*
38 *Arhiv. Stat Bistriţa*, pach. 51, doc. 2.
39 *Arhiv. Stat. Tismana*, pach. 8, netrebnice, doc. 16.

aceiaş moşie. Visteria nu făcea între ei nici-o deosebire; birul lor era acelaş şi pentru împlinirea lui făcea răspunzător pe stăpânul moşiei. Această responsabilitate consacra asimilarea lui deplină cu rumânii. Iată de ce din momentul aşezării sale pe o moşie omul liber era considerat ca rumân al stăpânului moşiei.

Rumânirea aceasta a oamenilor liberi neproprietari se va înţelege şi mai uşor dacă voiu arăta că sunt cazuri când chiar proprietarii singuri se fac rumâni de bună voie, *dăruindu-şi* moşia boierilor puternici. In secolul al XVI-lea asemenea dăruiri sunt destul de numeroase[40]. Un caz dintre cele mai caracteristice este următorul: 22 de mici proprietari din Trestenic îşi dau şi îşi închină părţile lor de moşie toate lui Dragu clucerul, căruia Radu Paisie i le confirmă apoi prin cartea din 18 Maiu 1543.[41]. Evident că dania o făceau că să-i fie rumâni şi să se bucure de protecţia lui. Proprietarul sărăcit de dări preferă situaţia rumânului, pe care stăpânul său îl apără împotriva apăsării fiscale. Spre a dobândi ocrotirea unui asemenea stăpân, el i se dărueşte împreună cu moşia. De obiceiu la asemenea danii închinarea persoanei nu-i menţionată; ea se subînţelegea însă, ca şi la vânzări, în înstrăinarea moşiei. Un caz când sunt arătate amândouă îl aflăm sub Neagoe Basarab. Un oarecare Moş din Lupşanul îşi închină partea lui de moşie lui Calotă vornicul şi el i se lasă rumân[42].

Pe temeiul celor arătate mai sus, suntem îndreptăţiţi să admitem că până către sfârşitul secolului al XVI-lea toţi oamenii cari locuesc şi se hrănesc pe o moşie străină, fie că sunt şezători acolo din vechime, ori veniţi de curând, sunt rumâni al stăpânului moşiei. Ei alcătuesc populaţia satelor din vechile hrisoave de danie şi întărire ale boierilor şi mănăstirilor; pe ei îi privesc scutirile acordate acestora. Denumirea de sat din acele hrisoave însemnează întotdeauna moşie cu rumâni.

Până pe la mijlocul secolului XV rumânii nu-s pomeniţi. De altfel documentele din acel timp, cunoscute până acum, sunt încă rare şi prea puţin variate. Pe măsură însă ce ele devin mai numeroase şi cuprinsul lor mai felurit, printre formele stereotipe de întărire se strecoară adesea şi unele ştiri despre locuitorii satelor. Cu numele de *vecini* (*вечнин*), subt care sunt arătaţi în mod consecvent în toate documentele slavone dela Mihai Viteazul înainte, rumânii apar întâiaş dată în a doua jumătate a secolului XV. Menţionarea lor în primele documente este cu totul întâmplătoare.

1) Uneori ei sunt amintiţi în legătură cu anume privilegii acordate stăpânilor lor. Intre daniile pe cari Basarab cel tânăr le face la 23 Martie 1482 mănăstirii Snagovului, figurează şi birul unor rumâni : Şi iarăş mai vârtos *câte sate are sfânta mănăstire în judeţul Prahova, iar ea să aibă a-şi lua birul de la birarii cari vor fi pentru rumânii mănăstirii* şi să se aducă in si

---

40 Vezi s. ex. daniile *făcute* lui Fărtcat din Drăgăşani, pârcalab şi vornic, pe la 1510-1540 *(Arhiv. Stat. Episcopia Râmnic,* pach. 67, d. 3, 4; pach. 80, d. 1).

41 *Arhiv. Stat. Secţ. Ist.,* Orig. slav cu traducere de Dionisie eciesiarhul.

42 Actul de întărire dat de Neagoe Basarab la 18 Iunie 1517 „cinstitulului dregător al domniei mele şi întâiului sfetnic mai ales din casa domniei mele jupanului Calotă, marelui vonnic, şi, cu fii săi, câţi Dumnezeu îi va lăsa, ca să-i fie in Lupşanul partea lui Moşu toată veri câtă se va alege; pentru că a venit Moş înaintea domniei mele de şi-a închinat partea sa toată, iar el s'a lăsat rumân să fie de a sa bună voie de şi-a dat-o jupânului Calotă vornicul. Drept aceea şi domnia mea i-am dat să-i fie moşie ohabnică lui şi fiilor lui, nepoţilor şi strănepoţilor lui în veci. Şi între dânşii împărţania să nu fie, ci să le fie celor rămaşi".*(Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 18, d. 1; orig. slav cu traducere din 16 Sept. 1853 de Gheorghian Peşacov).

anta mănăstire, până ce va sta sfânta mânăsire, ca să fie pentru lucrul viilor mănăstireşti.[43] Vlad Călugărul, urmaşul lui Basarab, dăruind la 16 Iunie 1493 mănăstirii Glavaciocul jumătate din satul Izvorani, partea lui Deatco paharnicul şi Radu paharnicul, spune că-1 luase dela aceştia dându-le în schimb *„toată balta şi vinăriciul domnesc, însă numai dela rumânii lor să iea, iar în cel din ţară să nu se amestece",* şi 2 sălaşe de ţigani.[44]

La 20 Fevruarie 1512, Neagoe Basarab întăreşte mănăstirii Cutlumuz dela Sf. Munte stăpânirea peste mai multe sate ale sale dându-i *„spre ajutorare şi găleata şi zecimala dela albine şi gloaba şi vinăriciul domnesc şi boieresc şi perperii şi orice vie a fi a rumânilor mănăstireşti sau dela ţară sau din oraş pe hotarul sfintei mănăstiri, apoi ei să plătească vinăriciul şi domnesc şi boieresc sfintei mănăstiri, aşijderea şi perperii şi veri pe unde este, hotarul şi ocina mănăstirii dela Cutlumuz nimeni să nu cuteze a lua nici vinărici, nici găleată domnească, nici boierească, nici dijma*[45].

2) Alteori se vorbeşte despre rumâni atunci când proprietatea satului era controversată, sau când satul trecuse subt alt stăpân. In asemenea cazuri domnul le recomandă prin chiar cartea de întărire dată părţii câştigătoare ca să asculte de noul lor stăpân, ori porunceşte celui ce pierduse să nu se atingă de ei. Moise Vodă, confirmând la 12 Maiu 1529 mănăstirii Bistriţa stăpânirea asupra satelor sale, adaogă: „Drept aceasta şi rumânii toţi să asculte pre părintele igumenul şi pre posluşnicii sfintei mănăstiri, iar cine nu va asculta din rumâni, să fie volnic părintele igumenul să-l năcăjească şi să-l pedepsească după faptele lui, şi să-l aducă legat la domnia mea[46]. Tot Moise Vodă, împuternicind mănăstirea Glavaciocul să stăpânească partea din Călineşti pusă zălog mănăstirii de Radu al lui Văsiiu, care avea însă proces pentru ea cu Bolşin, îl opreşte pe acesta de a se atinge de rumâni până la judecarea pricinei: „Iar tu Bolşine să te fereşti de acei rumâni, partea jupân Radului, nimica să nu superi pe sfânta mănăstire, până când vei sta de faţă cu jupân Radul înaintea domniei mele[47]. Intr'o carte de întărire, pe care Radu Paisie o dă aceleiaş mănăstiri pentru satul Cernăteştii, schimbat mai înainte cu Cârstian vornicul pentru satul Călineşti, care nu-i fusese stătător, şi reluat acum îndărăt, domnul face rumânilor, trecuţi dela un stăpân la altul, următoarea recomandare: „Şi voi rumânilor (и вн вечнин) orice va fi de trebuinţă sfintei mănăstiri să ascultaţi"[48]. Este probabil că asemenea recomandări se făceau totdeauna de chiar stăpânii rumânilor, atunci când ei îi dăruiau sau îi vindeau de bună voie. Barbul postelnicul, feciorul Stanciului Bengăi, dăruind mănăstirii Glavacioc pe rumânii săi din Obislav li se adresează astfel în cartea de

---

[43] *Arhiv. Stat. Secţia istorică:* orig. slav cu traducere din 1647. O traducere cu greşeli a acestui document aflată la Academia Română (pach. 20, d. 284) a fost publicată de d-l N. Iorga în *Studii şi* ***Doc.*** XVIII, 71.

[44] *Ibidem, Secţia istorică.* <La 2 Octombrie 1468 Radu cel Frumos întăreşte boierului său Mihail ot Ruşi şi fiului a-cestuia Stan satele Ruşii, Muşăteştii, Hileştii, Racoviţa, Tătărăii de lângă Conceg, Grecii şi altele, dând poruncă tuturor boierilor cari vor umbla cu orice slujbă in ţară să aibă a se feri de toate bucatele lor şi de toţi rumânii lor (Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino,* Bucureşti, 1919, p. 17; documentul e păstrat numai într'o traducere veche în arhiva G. Gr. Cantacuzino>.

[45] *Arhiv. Stat. Secţia istorică.* Orig. slav cu traducere de St. Nicolaescu.

[46] *Ibidem, Secţia istorică*; orig. slav cu traducere de Dionisie eclesiarhul.

[47] *Ibidem, Glavacioc,* pach. 4, d. 6; doc. slav. din 26 Maiu, fara an, cu traducere de Lupu dascălul.

[48] *Arhiv. Stat. Glavacioc,* pach. 17 d. 1 ; doc. slav din 2 Iulie, fără an, cu traducere din 1843.

danie pe care o dă mănăstirii la 6 Noemvrie (1577): „Deci şi voi rumânii miei dela Obislav, în vreme ce veţi vedea această carte a mea, iar voi să ascultaţi de sfânta mănăstire, ce s'au zis mai sus, iar de nu veţi asculta, să fie volnici călugării să vă bată foarte rău"[49].

3) In sfârşit încă o împrejurare când rumânii sunt menţionaţi în actele domneşti de confirmare este cu prilejul împărţirii lor între diferiţi proprietari. Lăudat paharnicul înfrăţise peste satul său Grădiştea de lângă Câmpulung pe Vlaicul pârcălabul şi pe nepotul său Stanciu slugerul cu jupâneasa lui Vişa. „Iasă rumânii din Grădişte să fie numai ai lui Lăudat paharnicul, iar rumânii din Guleşti să fie ai jupânului Vlaicu pârcălabul şi Stanciului slugerul şi jupâniţei Vişei, ca să ţie rumânii în deosebi, iar pe moşie să fie pe din două, precum este mai sus scris", spune actul de întărire pe care li-1 dă Radu Paisie la 9 Iunie 1537[50]. Mircea Ciobanul confirmă lui Stanciuc postelnicul la 30 Iulie 1558 a treia parte din Drăgoeşti „şi cu rumânii, anume Drăgoiu şi cu fii săi, şi frate-său Muşat şi cu fii, şi Oprea Bolborea şi cu fii săi, Stan Bumbul şi cu Bucşă şi cu frate-său şi cu fii lui, drepte şi bătrâne moşii de moştenire dela strămoşi", pe cari şi-i alesese cu boieri hotărnici de către fraţii lui[51].

In toate aceste cazuri confirmarea domnească priveşte, ca şi în documentele anterioare, numai satul, despre rumâni se vorbeşte doar întâmplător în legătură cu dările lor, cu schimbarea stăpânilor, ori împărţirea între proprietari.

In secolul al XVI rumânii încep a fi menţionaţi în actele de întărire împreună cu moşia. Cele dintâi confirmări de acest fel, pe cari le cunosc, sunt dela Radu dela Afumaţi. La 22 Noembrie 1525 şi la 21 August 1526 el împuterniceşte mănăstirea Argeşul să-şi stăpânească rumânii din Flămânzeşti şi ocina hotărnicită în urma lui Basarab Vodă[52], iar la 25 Maiu 1528 îi întăreşte „satul Piteşti jumătate, şi din rumâni jumătate şi din câmpul care este de hrană jumătate şi din mori jumătate"[53]. Până pe la 1560 asemenea întăriri, în cari sunt menţionaţi şi rumânii, se întâlnesc numai în mod excepţional[54]; dela această dată înainte ele devin din ce în

---

[49] *Ibidem, Glavacioc,* pach. 9, d. 1; orig. slav fără an, cu traducere din 1752 de Lupu dascălul. Pentru anul acestei cărţi vezi actul de confirmare al lui Mihnea Vodă din 12 Aug. 1578. *(Ibidem,* pach. 9, d. 4).

[50] *Ibidem, Secţia istorică;* orig. slav cu traducere din 1843.

[51] *A, Stefulescu, Documente slavo-române relative la Gorj, 1908, p. 137—9.*

[52] *Arhiv. Stat Secţia istorică*; originale slave cu traduceri.

[53] *Ibidem.*

[54] Iată cele întâlnite de mine:

1529 Maiu 12. Moise Vodă mănăstirii Bistriţa (*Arhiv. Stat. Secţia istorică;* orig. slav cu traducere de Dionisie eclesiarhul).

1540 Septemvrie 1. Radu Paisie călugăriţei Anghelina (*Acad. Rom.* Ms 2921, f° 5—6).

1541 Iunie 1. Acelaş către aceeaş, *(Ibid.* f 3-4).

1541 Aprilie 27. Acelaş către Bârseanul vornicul *(Arhiv. Stat Snagov,* pach. 10, d. 4; orig. slav cu traducere din 1843).

1547 Mircea Vodă lui Bărcă pitarul şi jupânesei lui Erini (*Arhiv. Stat. Radu Vodă,* pach. 42, d. 1; traducere veche).

1553 Maiu 27. Pătraşcu Vodă mitropolitului Anania *(Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 173, d. 1; orig. slav cu traducere din 1860)

(1554-57) Octomvrie 23. Acelaş mănăstirii Snagovul. (*Arhiv. Stat Snagov,* pach. 10, d. 11; orig. slav cu trad. din 1843.

ce mai numeroase.

Prin cele expuse până aci am dovedit că rumânii existau în Ţara-Românească din cele mai vechi timpuri. Părerea că ei n'ar fi decât foşti proprietari cari-şi pierduseră moşia, şi cari apoi ar fi fost lipsiţi de libertatea lor, fie treptat prin abuz, ori dintr'odată printr'o măsură administrativă, trebue înlăturată. Iobăgia se constată în Ţara-Românească încă din secolul XIV. Negreşit, numărul rumânilor a fost considerabil sporit prin scoborîrea în rândul lor a unui foarte mare număr de proprietari. Birurile mari aduc sărăcirea celor cari nu ocupă slujbe domneşti şi ca o urmare a ei pierderea moşiei şi rumânirea. Fenomenul acesta s'a petrecut pe o scară foarte întinsă mai cu seamă în secolul XVI, ceeace a îndreptăţit credinţa curentă despre origina rumânilor din micii proprietari şi introducerea recentă a rumâniei în domnia lui Mi hai Viteazul ori puţin mai înainte.

Dar alături de rumânirea proprietarilor, există şi un proces contrariu, care n'a fost încă observat, până acum, de *emancipare* a rumânilor. Emanciparea, sau cum i se zicea odinioară *judecirea* ori *megieşirea,* se făcea prin împroprietărire. Dobândirea libertăţii sigure n'ar fi însemnat nimic; cel liberat recădea în stare de rumânie, ori unde s'ar fi aşezat aiurea. Din această cauză liberarea de rumânie se face numai prin cumpărarea dela proprietarul său a moşiei pe care rumânul se hrăneşte. Cel mai vechiu caz cunoscut de emancipare a rumânilor datează din prima jumătate a secolului al XV şi este amintit cu prilejul unui proces desbătut în 1604. Nişte megiaşi, adică proprietari în devălmăşie din Văleni, cari se vânduseră rumâni lui Pârvul logofătul, sunt revendicaţi dela acesta de către Opriş din Cârsteneşti subt cuvânt că s'au vândut fără ştirea lui, şi că el era mai volnic să-i cumpere fiind sloboziţi de strămoşii lui. „Intru aceia domnia mea — spune Radu Şerban în actul de întărire pe care-1 dă la 20 Iunie 1604 lui Pârvu logofătul — am căutat şi am judecat pe dreptate şi după legea lui Dumnezeu dinpreună cu toti cinstiţii boierii domniei mele, şi am văzut *şi am procitit domnia mea şi cartea lui Dan Vodă cel de demult, şi am adevărat domnia mea cum că s'au răscumpărat acei mai sus numiţi oameni de atunci, dintr'acele zile de demult".*[55] Cel din urmă domn cu numele de Dan este succesorul lui Vlad Dracul, şi domnia lui se mântue în 1448; răscumpărarea rumânilor din Văleni este aşa dar anterioară acestei date.

In secolul al XVI-lea eliberarea rumânilor prin cumpărarea moşiei se petrece pe o scară destul de întinsă.

a) Uneori domnii acordă rumânilor domneşti răscumpărarea. Rumânii din satul Orlea cumpără de la Mircea Ciobanul moşia domnească pe care trăiau şi se fac megiaşi. Subt Pătraşcu cel Bun, călugării dela Cozia ridică însă pâră împotriva lor, arătând că satul nu fusese domnesc, ci era al mânăstirii, fiindu-i dăruit de Mircea cel Bătrân, şi câştigă. Megiaşii de o clipă redevin iarăş rumâni[56]. Tot Mircea Ciobanul întăreşte la 21 Iunie 1559 satului Radovanul compus din 38 de oameni moşia Radovanul pe care domnul le-o vânduse mai înainte drept 217 vaci, pe lângă care mai dau acum 8500 aspri „ca să le fie lor moştenire dela

---

1558 Aprilie 3. Petru Vodă mănăstirii lui Ghiorma postelnicul (St. D. Grecianu, *Genealogiile,* I, 9-10).

[55] *Arhiv. Stat Mitropolia,* pach. 100 netrebnice, d. 2; original slav cu traducere din 1745 de Lupu dascălul.

[56] Vezi doc. din 12 Aprilie 1569 (*Arhiv. Stat Condica Coziei*, No. 18, f. 106) şi doc. din 20 Aprilie 1571 (*Ibidem, Secţia istorică*, orig. slav cu traducere din 1844).

domnia mea"[57]. Sub fiul lui Mircea, sub Petru Voevod, oamenii din Radovan trebuie se se răscumpere însă, cu 10.000 de aspri şi de la Mircea postelnicul, căruia satul îi fusese de moştenire.[58]

b) Alteori rumânii se liberează plătind gloabele sau amenzile în locul proprietarului. Unele gloabe fiind foarte mari şi proprietarii neputându-le plăti, domnul le cerea atunci dela rumâni făcându-i pe ei proprietarii moşiei. Pe teritoriul satului Vianul, luat de Mircea Ciobanul dela Velica din Şetoaia şi dăruit lui Ganea portarul, aflându-se un Evreu ucis, domnul hotărăşte ca duşegubina de 40.000 de aspri către rudele mortului, pe care proprietarul nu o putea plăti, să o plătească satul „şi să fie judeci". La rugăciunea portarului, Mircea Ciobanul revine asupra acestei hotărîri plătind el gloaba şi dăruindu-i iarăş satul"[59]. Subt Petru Vodă, fiul lui Mircea Ciobanul, mănăstirea Bistriţa are proces cu nişte rumâni ai săi din Potel, cari susţineau că sunt proprietari acolo, fiindcă plătiseră în domnia lui Pătraşcu cel Bun trei duşegubine. Se dovedeşte însă că le plătiseră din vina lor, pentrucă, fiind paznici la Dunăre împreună cu alţi rumâni din Potel, ca să nu lase pe fugari să iasă din ţară şi să împiedece intrarea făcătorilor de rele, ei scăpaseră trei fugari prin acel loc[60].

c) De cele mai multe ori rumânii sunt însă liberaţi de bună voie chiar de stăpânii lor aflaţi în strâmtorare. In lipsă de alţi cumpărători dintre rude şi vecini, proprietarul le vinde lor moşia, judecindu-i. Se pare că rumânii aveau chiar un drept de protimisis. La 5 Iulie 1623 Radu Mihnea întăreşte lui Condi mare portar stăpânirea asupra satului Deşi din Gorj, şi cu rumânii anume, pe care îl cumpărase dela Stanciul Ciolca din Bibeşti şi dela fiii lui. „Însă să se ştie că a dat Stanciul Ciolca libertate acestor rumâni din Deşi ca să se răscumpere de către dânsul şi le-a pus zi şi soroc ca să-i aducă bani la zi ca să fie cnezi mai bine de cât să-i vază altuia spre a fi rumâni. Iar apoi aceşti rumâni n'au putut să dea bani lui Stanciul ca să se răscumpere în nici un chip". Atunci el îi vinde Condii[61]. In domnia lui Mircea Ciobanul satul *Zăvalul* se răscumpără dela Ancuţa băneasa, moaşa lui Radu Şerban, şi dela fratele ei Mircea postelnicul[62]. Satul *Crucea,* pe care Mircea Ciobanul îl confiscase dela Buzeştii pribegi dăruindu-l lui Nan paharnicul, este vândut de acesta unor rumâni de acolo „Oprea cu ceata lui şi Muşat şi Daico", cari îşi făcuseră şi carte de întăritură dela Petru Vodă (1558—68)[63]. Doisprezece rumâni din *Rătunda* dela Meteleu cumpără în zilele lui Alexandru Vodă (1568-77) dela Cârstian Măndescul, proprietarul lor, 250 de stânjeni şi se fac cnezi[64]. In prima domnie a lui Mihnea (1577—83) rumânii din *Strâmba* cumpără jumătate din sat dela Barbu

---

[57] *Arhiv. Stat Condica Brâncov*, nr. 4, f. 304 v.

[58] *Ibidem*, d. 305 v.

[59] Actul de confirmare dela Pătraşcu cel Bun din 7 Ianuarie 1553 în *Arhivele Statului, Secţia istorică,* cu 2 traduceri. Publicat de St. D. Grecianu, *Genealogiile*, II, 285, Fără arătarea lunii fusese publicat şi de A. Odobescu în *Antichităţile din judeţul Romanaţi,* p. 143-144.

[60] Actul de întărire dat mănăstirii la 4 Septemvrie 1560 la *Arhiv. Stat. Bistriţa,* pach. 14, d. 6. Vezi şi doc. din 20 Aprilie 1560, la *Arhiv. Stat. Secţia istorică.*

[61] Al. Ştefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj*, Tg. Jiu, 1908, p. 426.

[62] Vezi documentele din 1 August 1608 şi 22 Decemvrie 1651 în Ms. 2073 dela *Acad. Rom.* f. 70-78.

[63] În *Condica Căluiului*, încorporată în *Condica Brâncov*. Nr. 4 dela *Arhivele Statului*. Publicat de A, Odobescu, *Antichităţile din judeţul Romanaţi*, p.144-5

[64] Doc. din 19 Maiu 1595 la *Arhiv. Stat. Secţia istorică*, orig. slav. cu traducere din 1767.

şi Negrea, fii lui Ţalapie logofătul[65]. Tot atunci satul *Cornul* al lui Oprea slugerul din Sălătruc este vândut de socrul acestuia şi de unchii lui, Văsiiu şi Badea, rumânilor[66]. Cumpărări de moşie de către rumâni mai aflăm în *Cioroiul* dela Neculcea din Vlădeni[67] şi în Pietroşita dela boierii din Fiani[68].

d) Sunt şi cazuri când libertatea rumânilor este provizorie şi condiţională: proprietarul le-o acordă ca un zălog pentru o sumă de bani împrumutată, până când le va putea-o înapoia. In domnia lui Mihnea Turcitul (1577-91) Mogoş cneazul, din Grădiştea de jos lasă slobozi pe doi rumâni ai săi, Toader şi Bascul, până ce le va plăti 1600 de aspri pe care îi împrumutase dela ei.[69]

Procesul acesta de emancipare al rumânilor, pe care îl constatăm încă dela începutul secolului al XV-lea, constitue o nouă şi puternică dovadă despre existenţa străveche a rumâniei în Ţara-Rumânească.

Rumânia apare dela început ca o stare bine caracterizată. In raporturile rumânilor cu proprietarii nu se constată, în toată epoca pe care am studiat-o, nici o schimbare; situaţia lor este aceeaş pe vremea lui Mihai Viteazul ca şi cu două secole mai înainte. Rumânul se afla cu toţi urmaşii lui în linie bărbătească în atârnare perpetuă de stăpânul său. Acesta are asupra lui acelaş drept de stăpânire ca şi asupra pământului. In actele de întărire din secolul al XVI-lea rumânii sunt înşiraţi la olaltă cu pădurea, moara şi viea. Domnul confirmă proprietarului „toată partea sa, câtă se va alege, din rumâni, din apă, din pădure şi din dealul cu vii"[70]

---

[65] Vezi doc. din 9 Octomvrie 1583 la *Arhiv. Stat. Govora,* pach. 10, d. 7; orig. slav. cu traducere de Dionisie eclesiarhul.

[66] Doc. din 20 Ianuarie 1530 la *Arhiv. Stat. Episcopia Buzău,* pach. 92, d. 4; orig. slav cu traducere du 1850.

[67] Doc. din 18 Sept. 1589 şi 26 Ianuarie 1614 la *Arhiv. Stat. Secţia istorică;* copii româneşti din 1348.

[68] Doc. din 15 Ianuarie 1605 la *Arhiv. Stat. Cotroceni,* pach. 59, d. 11 ; orig. slav cu traducere de St. Nicolaescu.

[69] Vezi două documente din 15 Ianuarie 1599 la *Arhiv. Stat. Secţia istorică*; orig. slave cu traduceri din 1843.

[70] 1528, Mai 25. Radu Vodă întăreşte mănăstirii Argeş „satul Piteşti jumătate şi din mori jumătate" (*Arhiv. Stat. Secţia istorică*; orig. slav cu traducere veche)

1540 Septembrie 1. Radu Vodă întăreşte Caplei, fata lui Ivaşco, nepoate călugăriţei Anghelina, între altele partea lui Borcea şerarul, ginerele Anghelinei, din Brăneşti, din câmp, şi cu vii în deal, şi cu rumâni" *(Acad. Rom.* Ms 2921, f. 5-6). Actul e reconfirmat la 1 Iunie 1541 *(Ibidem,* p. 3-4)

1547. Mircea Vodă confirmă lui Bărcă pitarul şi jupânesei lui Erinii satul Băneşti pe Neajlov ,,cu tot hotarul de în câmp şi de în pădure şi de în apă, cu morile şi cu toţi rumânii şi cu tot venitul *(Archiv. Stat. Radu Vodă,* pach. 42. d. 1; traducere veche).

1553, Maiu 27. Pătraşco Vodă întăreşte mitropolitului Anania partea din Fileni a lui Voico visterul toată „ori câtă se va alege şi din câmp şi din rumâni şi din vii" *(Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 173, d. 1; orig. slav cu traducere).

(1554-57), Octomvrie 23. Pătraşco Vodă împuterniceşte mănăstirea Snagovul să stăpânească partea lui Bârsan din Băbeni „şi din vii şi din sat şi din rumâni şi din tot" (*Arhiv. Stat. Snagov,* pach. 10, d. 11; orig. slav cu trad. din 1843)

1564, August 24. Petru Vodă confirmă lui Dragomir logofătul satul Vărăşti jumătate din rumâni şi din mori şi de pretutindenea (*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 147, d. 1).

Când rumânii nu sunt stăpâniţi de către proprietarii lor în devălmăşie, ca moşia, ci sunt împărţiţi atunci în actul de întărire se indică numărul lor,[71] iar uneori sunt arătaţi şi pe

---

1567, Iunie 17. Petru Vodă întăreşte mănăstirii Tismana partea jupâniţei Rada din Izvarna „vericâtă se va alege şi din rumâni şi din dealul cu vii" (A. Ştefulescu, *Documente slavo-române, p.160-3)*

1567 Noemvrie 20. Petru Vodă întăreşte lui Radu pisarul şi Dobruş postelnicul ocina lor din Văselaţi „din pădure şi din apă şi cu rumânii şi cu via, cât se va alege" şi ocina din Găvăneşti „cât se va alege din pădure, din apă şi cu rumâni",>cari 'le erau de baştină *(Arhiv. Stat. Radu Vodă.* pach. 39, d. 1).

1568 Ianuarie 1. Petru Vodă confirmă mânăstirii Tismana stăpânirea peste jumătate din satul Nisipul „veri cât se va alege din rumâni, din câmp şi din pădure" (A. Ştefulescu, *Documente slavo-române,* p. 163-4).

1569 Septemvrie 11. Alexandru Vodă întăreşte mănăstirii Glavaciocul partea lui Hamza banul din Obislav toată „din rumâni şi din apă şi din uscat şi câmp şi din pădure şi de pretutindenea" *(Arhiv. Stat. Glavacioc, pach.* 9; orig. slav cu traducere din 1843).

1570 Dechemvrie 14. Alexandru Vodă întăreşte lui Radu şi fraţilor săi Dragomir, Albul şi Nan ocină la Aninoasa „din plasa Badei din partea Oancei, din toată, jumătate, din rumâni şi din mori şi din trestie şi din câmp şi din munţi şi din pădure şi de peste toată ocina din jos şi din sus", pe care o cumpăraseră. *(Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 96, d. 1; orig. slav cu trad. de St. Nicolaescu).

1573 Octomvrie 23. Alexandru Vodă întăreşte lui Dragomir marele vomic 3 funii cu rumâni în Borus, peste cari fusese înfrăţit de foştii proprietari, 9 la număr, „veri câtă se va alege din rumâni şi din câmp şi din pădure şi din şederea satului şi de pretutindenea" (*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 4, de 2; orig. slav cu trad. din 1864), etc. etc.

Alte documente în care rumânii sunt trecuţi la o laltă cu pădurea, câmpul, apa, viile, etc.: 1560, Aug. 9 ; 1567, Iunie 17; 1567, Sept. 4; 1568, Ianuarie 1. (Toate la *Arhiv. Stat. Secţia Istorică).*

[71] 1560, Ianuarie 9. Petru Vodă întăreşte mănăstirii Bolintinul moşie în Izvorani „partea Stoii logofătul toată dupretutindenea şi cu trei rumâni", pe care el o dăruise mânăstirii. *Arhiv. Stat. Mihai Vodă,* pach. 1, d. 1; traducere de Lupu dascălul).

1572, Iunie 30. Acelaş întăreşte lui Coresi logofătul mai multe cumpărături între cari „în Vlăduleşti din partea lui Stan Sperlea un rumân... cumpărat cu 490 de aspri". (St. D. Grecianu. *Genealogiile,* II, 185).

1575, Ianuarie 15. Alexandru Vodă întăreşte mănăstirii Vieroşul un vad de moară, o vie şi un rumân din Goleşti, pe cari i le dăiruise Sara monahia şi sora ei Caplea *(Acad. Rom.* Ms 2921, f° 12—13).

1575, Aprilie 5. Cartea lui Mitrea vistierul şi a jupânesei luii Neaga către Episcopia Buzăului şi episcopul Atanasie dăruindu-i „ocina din Podaţi; 4 rumâni, însă partea lui Ivăniş" cumpărată dela nepoţii acestuia *(Arhiv. Stat. Secţia istorică*; orig. slav cu traducere de St. Nicolaescu).

1575, August 1. Alexandru Vodă întăreşte lui Stoica postelnicul moşie în Maxin , din partea jupânesei Neaga jumătate şi cu 4 rumâni şi din Berindeşti iar din partea jupânesei Neagăi jumătate şi cu 1 rumân *(Arhiv. Stat. Secţia istorică).*

*(*1568-77, Ianuarie 12. Alexandru Vodă întăreşte lui Gherghina logofătul nişte vii dela Leurdeni, pe cari le-a cumpărat dela verii săi primeri, fii lui Roşca, şi le-a dat lor 4 rumâni din Muşeteşti, 2 buni şi 2 săraci. *(Arhiv. Stat. Secţia istorică;* orig. slav cu traduceri de Z. Arbore şi St. Nicolaescu).

1580, Septemvrie 22. Anania, fost mitropolit, dărueşte Mitropoliei mai multe cumpărături ale sale în Sârbi „dela Sisnea, sora Margăi, un rumân din Sârbi cu delniţile şi cu grădinile, dela Petru Săcuianul moşia cu 2 rumâni cu toate delniţile şi cu grădină cu pomi..." *(Arhiv. Stat. Secţia istorică*)

nume[72]. Rumânul fiind considerat ca o parte a moşiei, el urmează întru toate soarta acesteia. Proprietarul îl vinde, îl dărueşte ori îl dă de zestre împreună cu ea. Legătura rumânului cu pământul constitue un drept al lui, rezultat din folosinţa îndelungată a aceleiaş bucăţi de pământ. Orice îmbunătăţire făcută de el, casa pe care şi-a construit-o, viea sau livedea pe cari

---

1582, Aprilie 10. Mihnea Vodă întăreşte lui popa Atanasie din Târgovişte „ca să fie lui ocină în Stoineşti 3 rumâni şi cu toate delniţele şi curăturile lor, câte vor avea, partea lui şi a jupânesii lui Voicăi toată, oarecât se va alege, den câmp, den uscat şi den apă şi de peste tot hotarul" pe care o cumpărase dela Lăudat cu 3500 aspri (N. Iorga, Studii şi domcumente, XVIII, 75)

1583, Maiu 23. Mihnea Vodă întăreşte lui Drăgoiu şi Petru, între altele, „moşie în Groşi, o delniţă a lui Dan Cârlogan dele nepotul său Galeş cu 1500 aspri. Şi iar a cumpărat Dan (fiul lui Petru) moşie în Groşi un rumân cu delniţa lui dela Galeş cu1500 aspri. Şi a cumpărat Păstrăvan (fiul lui Petru) moşie în Stejar, 2 rumâni cu delniţele lor dela Galeş cu 3000 de aspri" (A. Ştefulescu, *Documente slavo-române,* p. 233-5)

1586, Septembrie 21. Acelaş întăreşte mănăstirii Vieroşul nişte danii pe cari i le făcuse Ivaşco vornicul: „Ci iar a cumpărat dela Bratia un rumân cu delniţele lui dela Badea drept 1000 de aspri, şi iar a cumpărat la acel sat 2 rumâni dela Stoica al Plăti drept 2000 aspri gata' şi au închinat aceste mai sus zise moşii şi rumâni sfintei d-zeeştii mânăstiri" (*Acad. Rom.* Ms. 2921 f. 188-189)

[72] 1558, Iulie 30. Mircea Vodă întăreşte lui Stănciuc postelnicul a treia parte din Drăgoeşti „şi cu rumânii anume Drăgoiu şi cu fii săi, şi frate-său Muşat şi cu fii, şi Oprea Bolborea şi cu fii săi, Stan Bumbul şi cu Bucşă şi cu frate-său şi cu fiul lui", pe cari şi-i alesese de către fraţii lui. (A. Ştefulescu, *Documente slavo-române,* **p.** 379).

1572, Iulie 13. Alexandru Vodă întăreşte lui Dragomir, Lazăr şi Ivaşco, feciorii Tătulesii din Câmpulung, ca să le fie lor un rumân anume Stan al lui Mogoş din Ştefăneşti dela podgorie, pentru că l-au cumpărat Dragomir şi cu fraţii lui, Lazăr şi Ivaşco, dela Stanciul, feciorul Badei al Belcei din Coteşti, drepi 4000 aspri gata" (N. Iorga, *Studii* şi Doc. XVIII, 74).

1574, Fevruarie 18. Alexandru Vodă confirmă lui Mogoş din Stăneşti moşia lui de acolo peste care aşezase pe fetele sale Dobra şi Sora, ne mai având alţi copii. „Insă fiice-sii Dobrei a dat o delniţă cu un rumân anume Drăghiciu înainte, iar de aciia să fie Dobra şi Sora tot pe din două preste toată moşia". *(Acad. Rom.* Ms. 1448, p. 276).

1576 Iunie 18. Alexandru Vodă întăreşte lui Micu moşie în Drăghici, pe care o cumpărase dela Negrit. „Şi iar a cumpărat Micul dela Sava un rumân anume Bordea cu toate delniţele lui şi cu toate ogrăzile lui, şi din pădure şi de peste tot hotarul drept 1000 aspri." (*Arhiv. Stat. Govora,* pach. 20 d. 1; orig. slav cu traducere din 1848).

1576, Iulie 12. Alexandru Vodă întăreşte lui Dumitru slugerul „un rumân anume Neagoe din Ştefăneşti, pentru că l-a cumpărat dela Drăghici din Găeşti" (N. Iorga, *Studii şi Doc.* VII, 48—9).

1576, August 31. Anca, jupâneasa Codrii logofătului, lasă mănăstirii Vieroşul, după moartea soţului său, toată averea ei, moşii şi ţigani, „fără numai un rumân anume Neagoe cu delniţa iui din satul meu, din Purcăreni, pentrucă pe acela cu singură l-am lăsat să fie sfintei biserici din sat, unde imi va zăcea trupul mieu, de îngrădire şi de învăliş, şi să o păzească din lumânări' *(Acad. Rom.* Ms 2921, f° 57).

1578, Februarie 6. Mihnea Vodă întăreşte lui Negre partea tatălui său Sucală toată din Jupâneni, Coteneşti, Lucăceşti; şi din Neagomireşti „partea tatâne-său lui Sucală şi un rumân anume Vladul... Şi iar să fie lui Negre moşie la Boteni partea tătâne-său lui Sucală şi cu 2 rumâni, anume Ivan şi Stan, şi moşia toată". Sucală avusese un frate, Pârvul, care, neavând copii, îşi lăsase partea sa jumătate nepotului său Negre, „jumătate şi cu 3 rumâni, anume Jagheu şi Vălcuş, amândoi din Lucăceşti, şi din Coteneşti Palache, iar altă jumătate de moşie să fie a Pârvului singur (*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 96, d. 4; orig. slav cu traducere de Lupu dascălul)

le-a sădit, locul curăţit în pădure, sunt averea lui. Plătind proprietarului dijma legiuită, el este stăpân deplin asupra lor, putând chiar să le vândă ca pe orice lucru care-i aparţine. Când însă rumânii n'au asemenea îmbunătăţiri cari să-i lege de pământul pe care se hrănesc, atunci proprietarul şi-i poate strânge după diferite moşii pe una singură, poate vinde moşia oprindu-i pe ei, sau numai pe ei păstrând moşia. Iată un exemplu de sat format cu rumâni cumpăraţi în prima, jumătate a secolului al XVI-lea. Radu Paisie dărueşte boierului său Radu clucerul Golescu, cu prilejul căsătoriei lui, siliştea Bistreţul şi poiana Urîţilor, pe cari domnul le cumpărase dela Marga din Caracal. „Şi când a fost miluit Radu Voevod pe... Radu clucerul - spune Alexandru Vodă în hrisovul de întărire pe care-1 dă la 7 Aprilie 1572 lui Ivaşco logofătul şi Albu clucerul, fii lui Radu - atunci nu era sat pe această ocină mai sus zisă, ci a cumpărat Radu clucerul rumâni (вечнин) şi a făcut satul care se numeşte Urîţii"[73].

Cercetarea noastră ne-a condus la concluzia că rumânia exista în Ţara-Românească din cele mai vechi timpuri. Până către sfârşitul secolului al XVI-lea întreaga populaţie care trăia în satele boiereşti, călugăreşti şi domneşti era alcătuită numai din rumâni. Faptul că poporul român se înfăţişează dela început format din două pături sociale distincte : *proprietari şi iobagi*, cari se diferenţiaseră înainte de secolul al XIV-lea, şi că numele de *rumâni* constituia nu o denumire etnică, ci una socială, reprezentând numai pe iobagi, este de cea mai mare însemnătate. El deschide studiilor asupra istoriei noastre vechi o nouă perspectivă. Trecutul poporului român în cele zece veacuri despre cari izvoarele tac, se oglindeşte în întocmirea socială cu care el apare în istorie *în regiunea unde desvoltarea sa a fost mai ferită de înrâuriri străine*. Această întocmire ne arată mai clar şi mai convingător decât orice altă mărturie istorică, atât soarta elementului roman în timpul năvălirilor barbare, cât şi modul cum s'a format prin înrâurirea năvălitorilor naţionalitatea română.

Să revenim însă la legătura lui Mihai Viteazul. In urma celor expuse mai sus asupra româniei în veacurile al XV-lea şi al XVI-lea, este evident că rele două interpretări cari i s'au dat până acum trebuesc înlăturate. Mihai nu putea să introducă, nici să consacre oficial o stare de lucruri care exista în mod legal de veacuri. Rostul legăturii sale este cu totul altul.

---

73 *Arhiv. Stat. Episcopia Râmnic*, pach. 17 netreb d. 3; orig. slav cu traducere de Z. Arbore corectată de Ilie Bărbulescu.

II

Legătura lui Mihai Viteazul.

Până acum s'au publicat 18 documente în cari legătura lui Mihai este menţionată. In cercetările mele am descoperit încă 56, aşa că numărul celor cunoscute astăzi se ridică la 74[74]. Cu timpul se vor mai găsi, de sigur, şi altele, dar este mai puţin probabil ca ele să cuprindă elemente deosebite de cele aflate în acestea. Cel mai vechiu document care o aminteşte datează din 1613, cel din urmă din 1709. Este însă de observat că de la Radu Leon înainte legătura lui Mihai este menţionată numai în procese cari fuseseră pentru întâia oară desbătute în domniile anterioare. Perioada aplicării ei efective se sfârşeşte aşa dar cu prima domnie a lui Grigore Ghica (1664).

Măsura lui Mihai a fost numită de către urmaşii săi in două feluri :

1. Radu Mihnea îi zice în actul său slavon din 1613: *tăkmăjenie Mihail Voevoda,* ceeace Dionisie eclesiarhul un bun cunoscător de slavoneşte, a tradus prin *aşezământul lui Mihai Voevod*[75]. In două răvaşe româneşti dela acelaş domn este numită însă *întocmeala lui Mihai Voevod,* care este expresiunea românească contimporană corespunzătoare celei slavone.

2. După Radu Mihnea s'a întrebuinţat în mod consecvent o altă denumire : *svezanie Mihail Voevoda* în documentele slavone, iar în cele româneşti: *legătura lui Mihai Vodă,* care este traducerea expresiunei slavone. O singură dată, şi anume într'un document al lui Gavriil Moghilă din 8 Iunie 1620, se găsesc întrebuinţate amândouă: takmejenia i svezania Mihail Voevod, adică întocmeala şi legătura lui Mihail Voevod[76]. Denumirea de legătură i s'a dat avându-se în vedere efectele ei.

Cu toate că numărul documentelor cari pomenesc de legătura lui Mihai este destul de mare, ele ne dau prea puţine lămuriri asupra ei. Cea mai importantă este aceea din actul lui Radu Mihnea: Mihai aşa au fost făcut întocmeala atunci cum care pe unde va fi, acela să fie rumân în veci unde se va afla. Celelalte cuprind doar aplicări în diferite cazuri speciale ale acestei hotărîri. Toate dovedesc acelaş lucru: cel ce trăia pe pământul altuia, trebuia să fie rumân al proprietarului pe moşia căruia îl apucase legătura.

Măsura lui Mihai nu modifica întru nimic situaţia rumânilor cari în momentul decretării ei se aflau pe moşiile stăpânilor lor. Ei continuau a fi rumâni ca şi mai înainte. Ea crea însă o nouă categorie de rumâni, cari sunt numiţi de aci înainte *rumâni de legătură.* In documentele următoare se faee adeseori deosebire între unii şi alţii. Iată, câteva exemple. Matei Basarab, dăruind la 7 August 1636 satul domnesc Detcoii lui Oprea, marele agă, se adresează rumânilor astfel: „Drept aceia şi voi rumânilor cari vă veţi afla de moşie de Detcoi şi apucaţi de legătura (lui) Mihaiu Voevod, în vreme ce veţi vedea această carte a domniei mele, iar voi să căutaţi să aveţi a asculta de boiarinul domniei mele“[77]. Călugărul Ion Bârsescul împreună

---

74 La aceste 74 s'au mai adaos încă 6. Vezi, la urmă, doc. nr. 15, 17, 25, 29, 36, 56.

75 Vezi la urmă doc. nr. 1.

76 Ibidem, nr. 2 şi 3.

77 Vezi la urmă doc. nr. 23.

cu fiul său şi doi nepoţi vând la 4 Iunie 1645 jupânesei Ilincăi a banului Radu Buzescu satul Dobra de sus (Vâlcea) „tot satul cu tot hotarul şi cu toţi rumânii, *câţi se vor afla de moşie şi de legătura lui Mihai Voevod,* şi cu tot venitul[78]. La Iii Iunie 1647 Matei Basarab întăreşte mănăstirii Argeşul stăpânirea asupra unui sat al ei din Ialomiţa *„şi cu rumânii toţi, câţi se află de moştenire şi de legătură”*[79].

Legătura lui Mihai crease prin urmare alături de rumânii cei de moşie sau de moştenire, adică rumânii pe cari proprietarii şi-i stăpâniau din vechime, încă o categorie: *rumânii de legătură.* Din numeroasele procese, pe cari le au în sec. XVII rumânii cu proprietarii, se vede că erau consideraţi rumâni de legătură toţi oamenii pe cari măsura Mihai îi apucase şezători pe moşiile proprietarilor, oricare ar fi fost starea lor de mai înainte.

Se naşte acum întrebarea dacă aceşti rumâni de legătură, creaţi prin actul lui Mihai Viteazul, fuseseră mai înainte oameni liberi, pe cari el îi rumânise, ori tot rumâni dar într'o situaţie excepţională.

Am văzut că până spre sfârşitul secolului al XVI-lea orice om liber, fie el un fost proprietar care îşi vânduse moşia, ori un străin venit de peste hotare, prin faptul aşezării sale pe o moşie, devenia rumân al proprietarului. Alegerea locului însemna în realitate alegerea stăpânului. Prin această închinare benevolă rumânul contracta o obligaţiune asupra căreia nu mai putea reveni. Răspunderea proprietarului pentru birul său da acestei obligaţiuni o sancţiune oficială. Stabilită pe această cale, rumânirca oamenilor liberi era considerată ca legală fără de nici o altă consacrare.

De cele mai multe ori însă ţăranii cari veniau de peste hotare, ori se pretindeau ca atare, erau în realitate rumâni fugiţi de pe la stăpânii lor. Aci este nevoie de o lămurire. Rumânii se caracterizează în tot cursul istoriei noastre printr'o mare nestabilitate. Ei înfăţişează o mişcare de fluctuaţie necontenită. Dispariţia şi reînfiinţarea, adesea sub alte nume, a satelor şi sloboziilor, variabilitatea extremă a populaţiei lor dela un an la altul, oscilarea elementului românesc de o parte şi de alta a graniţelor, precum şi expansiunea în ţinuturi mai puţin populate, sunt fenomene caracteristice ale istoriei noastre determinate de această fluctuaţie.

Uneori rumânii fugari trec în ţerile vecine. Paza hotarelor, oricât de severă, nu putea împiedica emigrarea. Spre a o mai înfrâna, statul se văzuse silit să acorde rumânilor din apropierea graniţei o uşurare de bir cam de o treime faţă de birul celorlalţi rumâni din lăuntrul ţerii. Curentul de emigrare era însă compensat printr'unul, tot aşa de puternic, de imigrare. De cele mai multe ori noii veniţi nn erau străini, ci fugarii de mai înainte, cari se reîntorceau sub nume de Sârbi, Bulgari, Moldoveni ori Ungureni, spre a se aşeza în satele unde li se oferia o mai bună ocrotire.

De obiceiu însă rumânii fugiţi rămâneau tot în ţară. Ei se ascundeau prin satele mănăstirilor ori ale boierilor puternici, unde se înfăţişau mai totdeauna ca veniţi de peste hotare. Atât proprietarul cât şi rumânii, în mijlocul cărora se stabiliau, aveau tot interesul ca să le tăinuiască prezenţ: proprietarul pentru lucrul şi dijmele ce lua dela ci, rumânii pentru uşurarea pe care le-o aduceau, contribuind împreună cu ei la plata birului care până la o nouă seamă rămânea acelaş, oricâţi locuitori s'ar fi aflat în sat.

Ceeace provoacă de regulă fuga rumânilor sunt *birurile, şi năvălirile străine..* Îndatoririle

---

78 Vezi la urmă doc. nr. 35; Vezi şi nr. 63.

79 Ibidem nr. 39; vezi şi nr. 63.

lor către proprietari, stabilite potivit unei străvechi datine numită *legea rumânilor,* sunt, cu rari excepţiuni, mai pretutindeni aceleaşi. Singure dările către visterie variază, şi încă foarte mult, dela un sat la altukl. Ele atârnă de trecerea pe care proprietarul satului, boier ori mănăstire, o are la domnie. Dacă se bucură de favoarea domnului, el dobândeşte scutiri pentru rumânii săi, îi ocroteşte la stabilirea birului, înscriindu-i cu nume mai puţine în catastiful visteriei, şi abate dela ei *năpăştile,* adică birurile pe cari, după principiul răspunderii colective, trebuiau le plătească adesea pentru alţii. La asemenea stăpâni se duc fugarii de se închină rumâni.

Rătăcirile acestea ale rumânilor dela un stăpân erau favorizate foarte mult de nestatornicia vieţei politice de odinioară. Din cauza deselor schimbări de domni, situaţiile boierilor sunt trecătoare. Dar odinioară birurile erau atât de mari şi organizarea fiscală aşa fel alcătuită, încât boierul nu se putea menţine decât mulţumită avantagiilor puterii. De nu putea fi cu domnul, el trebuia să fie împotriva lui, luptând pentru întronarea protectorului său. Favorit ori răsvrătit şi pribeag, iată alternativa în care această organizare punea pe boierul de odinioară. Satele împărtăşesc la rândul lor soarta stăpânilor: populate şi îndestulate când ei sunt în favoare, ele sărăcesc şi se împrăştie când nu mai are cine să le ocrotească.

Celălalt factor care provoacă fuga rumânilor sunt răsboaiele şi năvălirile străine. La apropierea vrăjmaşilor locuitorii fug, adăpostindu-se prin locuri ferite. Când primejdia a încetat, înfăţişarea ţinuturilor pe unde trecuseră năvălitorii este cu totul alta. In vechile aşezări s'au produs prefaceri adânci. Dacă proprietarii sunt alipiţi de moşia lor, rumânii, pe cari de cele mai multe ori nimic nu-i leagă de satul şi stăpânul pe care-1 părăsiseră, rareori se reîntorc la locurile lor. Cei mai mulţi se folosesc de asemenea prilejuri spre a se stabili în satele unde puteau avea o mai bună ocrotire.

Dar prin închinarea sa către alt proprietar, legătura care unia pe rumânul fugar de fostul său stăpân nu era desfiinţată. El rămânea nesupărat numai atâta vreme cât nu i se da de urmă. Oricât de târziu ar fi fost găsit, era adus înapoi. In Ţara-Românească dreptul stăpânului asupra rumânului fugar nu era supus, ca în Moldova, prescripţiei. Am văzut că Ghinea diaconul putea să reclame după trecere de aproape 30 de ani pe cei doi rumâni din Băbeni fugiţi dela socrul său. De obiceiu când proprietarul pornia în căutarea fugarilor săi, el lua dela domnie o carte de împuternicire. Satul care s'ar fi dovedit să-i ascunde, ori se împotriveşte ca stăpânul lor să şi-i iea, se pedepsea potrivit obiceiului pământului, cu o gloabă cu 6 boi. In cartea de împuternicire se indica şi slujbaşul domnesc care să dea ajutor proprietarului în asemenea cazuri şi să execute gloaba dela cei vinovaţi.[80]

Am stăruit asupra acestor fapte pentrucă ele ne ajută ca să putem înţelege legătura lui Mihai. Mai înainte de a încerca explicarea ei, este necesar să stabilim când şi în ce

---

[80] Iată câteva cărţi domneşti pentru strângerea rumânilor fugiţi:

1619, Maiu 20. Gavriil Moghilă mănăstirii Argeşului *(Arhiv. Stat. Episcopia Argeş,* pach. 69[4], d. 10).

1619. Acelaş lui Ştefan şi Radu pentru rumânii din Lăcusteni (*Acad. Rom*. pach. 124, d. 177).

1620, Maiu 22. Acelaş mănăstirii Strâmbul pentru rumânii din Fântânele (*Condica M-rii Găiseni*, f° 281; note comunicate de d-l I. Marinescu).

1628, Aprilie 2. Alexandru Iliaş mănăstirii Mislea *(Arhiv. Stat Mislea;* dosarul No. 9).

1634, Aprilie 5. Matei Basarab mănăstirii Argeşul *(Arhiv. Stat, Episcop.* Argeş, pach. 2 bis, d. 18), etc

împrejurări a fost decretată. In această privinţă găsim o foarte preţioasă indicaţiune cu prilejul unui proces pe care Hrizea logofătul îl are în a doua domnie a lui Alexandra Iliaş cu nişte rumâni din Bălteni (Ilfov). Hrizea cumpărase mai înainte acest sat dela boierii Cojăşti ; el trimesese apoi în diferite rânduri de strânsese pe rumâni de pe unde au fost risipiţi. Intre ei se găsiau câţiva aduşi sub Alexandru Coconul (1623—27), pe care îi adeverise a fi fost de baştină din Bălteni şi apucaţi de legătura lui Mihai Vodă acolo. In domnia lui Alexandru Iliaş aceşti rumâni vin cu plângere la divan zicând „cum că nu au fost rumâni de baştină din Bălteni, nici nu au şezut vreodată pe moşia Băltenilor, nici s'au hrănit acolo pe acea moşie, nici i-au apucat legătura lui Mihai Voevod în Bălteni". Domnul le dă lege 12 jurători cu cari ei jură şi câştigă. Hrizea, văzând aceasta, nu se lasă, ci iea lege peste lege 24 de jurători „să adevereze cu sufletele lor, fost-au rumâni de baştină din sat dela Bălteni, sau n'au fost, şi legătura lui Mihai Voevod unde i-au apucat, *sau dela Sinan paşa încoace;* şi de nu au fost, nici au şezut pe moşia Bălteni lor, nici s'au fost hrănit nicidecum pe moşia Băltenilor *dela Sinan paşa până acum,* iar ei să fie nişte oameni în pace, iar de vor fi fost şezători pe moşia Băltenilor şi se vor fi hrănit de atuncea încoace, iar ei să fie rumâni". Cei 24 de boieri jurători s'au dus la Bălteni şi au văzut unde le-au fost temeliile caselor şi şederea lor „şi au adeverit foarte bine, *dela plecarea lui Sinan paşa în zilele lui Mihai Voevod* cum că au fost adaos satul Bălteni la mănăstirea maicăi Anghelinei monahia şi tot au şezut acolo până în zilele răposatului Simion Voevod" când rumânii s'an risipit[81].

Apropierea făcută aci între legătura lui Mihai şi expediţia lui Sinan Paşa, luate amândouă ca punct de plecare pentru stabilirea situaţiei rumânilor din Bălteni, este foarte importantă. Ea nu numai că precizează data reformei, dar, arătându-ne împrejurările în cari a fost făcută, ne pune în măsură să aflăm motivele cari au determinat-o. Expediţia lui Sinan paşa a fost, fără îndoială, una din cele mai pustiitoare din câte au avut să sufere Ţara-Românească. In cele două luni şi jumătate cât au stat ostile turceşti în ţară, din August până în Octombrie 1595, ele au prădat şi robit totul în calea lor. Pretutindeni pe unde au trecut, satele au rămas pustii. Locuitorii cari au fost apucaţi pe la casele lor sau descoperiţi prin ascunzătorile unde se refugiaseră, au fost robiţi. Numai în lupta dela Dunăre Miliai Viteazul liberează 8.000 de robi, în afară de cei omorîţi sau cari fuseseră deja trecuţi peste fluviu[82]. Efectele năvălirii turceşti nu s'au mărginit însă numai la teritoriul invadat. Ele s'au resimţit în toată ţara, provocând o mare strămutare de oameni. Locuitorii satelor aşezate pe lângă drumuri ori în locuri deschise au fugit adăpostindu-se în satele sau locurile mai ferite, pe unde Turcii nu puteau pătrunde. Mulţi rumâni s'au folosit apoi de aceste turburări spre a fugi dela stăpânii lor, aşezându-se aiurea. Pustiirea produsă de expediţia lui Sinan a fost atât de cumplită, încât amintirea ei s'a păstrat multă vreme în ţară. In documentele din secolul al 17 o găsim deseori amintită cu prilejul scutirilor acordate de domnii următori locuitorilor străini, cari ar fi venit să se aşeze în satele risipite.

In Martie 1614 Radu Mihnea acordă diferite scutiri şi înlesniri oamenilor cari ar veni să se aşeze în siliştea *Vaideei* din judeţul Ialomiţa a marelui postelnic Ianachi, care silişte „a fost toată pustie fără oameni încă din zilele răposatului Mihai Voevod, din întâile zile ale domniei

---

[81] Vezi la urmă doc. nr. 12.
[82] Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, I, 346.

lui până în zilele domniei mele... atâta vreme 20 de ani“[83]. Acelaş domn, întărind la 18 August 1615 mânăstirii Radu Vodă stăpânirea asupra unor ţigani, spune că mănăstirea îi ţinuse până în zilele lui Mihai Vodă „până ce a dat Domnul Dumnezeu mult rău pe această ţară şi norod şi pe toţi oamenii, când a venit aici Sinan paşa cu toată puterea şi oastea împărătească, atunci s'a stricat această mai sus zisă sfântă mănăstire a domniei mele, şi s'au risipit toate satele şi rumânii şi toţi ţiganii[84]. Despre unul din aceste sate, *Marotinul,* aflăm într'un document al lui Alexandru Iliaş din 31 Decemvrie 1616, că în domnia lui Mihai „s'au spart de oşti,... că i-au robit Turcii pe toti oamenii din sat şi au rămas satul pustiu"[85]. Iertând de dări satul Orlea din Romanaţi al mănăstirii Cozia, Radu Mihnea arată în actul pe care îl dă mănăstirii la 11 Iunie 1616 că „au fost un sat pustiu încă mai dinainte vreme din zilele răposatului Mihail Voevod, de au fost oamenii robiţi şi fugiţi peste Dunăre, de au rămas siliştea pustie şi nu este scrisă nicăirea în catastivul domniei mele la bir”[86]. Menţiuni despre pustiirea satelor în timpul lui Mihai le întâlnim până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea[87].

Dar şi fără mărturia documentelor este uşor de înţeles ce prefacere adâncă a trebuit să provoace expediţia lui Sinan în aşezările, destul de nestatornice chiar în timpuri liniştite, ale rumânilor. Vor fi rămas, poate, unii şi robiţi, or fi fugit alţii peste Dunăre, dar cei mai mulţi rumâni se găsiau, fără îndoeală, tot în ţară. Vijelia trecută, ei au rămas pe unde se adăpostiseră. Astfel în vreme ce unii proprietari îşi vedeau satele pustiite, alţii îşi îndoiseră numărul rumânilor.

In această situaţie a continua încasarea birurilor după orânduirea de mai înainte era cu neputinţă. Ştim că proprietarul era răspunzător de birul cu care rumânii săi figurau în catastiful visteriei; dacă ei nu-1 puteau plăti, ori dacă fugiau, proprietarul era constrâns să-l plătească „dela casa lui“. Dar acum nu mai era vorba de câteva cazuri izolate, ci de o dislocare aproape generală. Unele sate se risipiseră complect, în altele populaţia era redusă la jumătate ori mai puţin. Nu se ştia apoi dacă rumânii dispăruţi erau morţi şi robiţi ori fugari. A sili pe proprietar să plătească birurile după întocmirea cea veche, ar fi însemnat a-1 deposeda. Singura soluţie cu putinţă era ca să se facă o nouă *seamă* sau recensământ, pentru ca birurile

---

[83] *Arhiv. Stat. Slobozia lui Ienache,* pach. 2, d. 4 ; ori. slav cu trad. de Ilie Bărbulescu.

[84] *Arhiv. Stat Radu Vodă,* pach. 39, d. 4; orig. slav cu traducere de Ilie Bărbulescu.

[85] *Ibidem, Condica mânăstirii Radu Vodă,* nr. 166, f. 43-44.

[86] *Ibidem, Condica mânăstirii Cozia*, nr. 18, f. 105; cf. şi doc. din 1618, Iunie 11 în Secţia istorică.

[87] Alexandru Coconul împuterniceşte la 2 Septemvrie 1626 pe egumenul dela Tismana să adune oamenii străini pe siliştea Călugărenii, rămasă pustie încă din zilele răposatului Mihail Voevod, acordându-le scutire de dări pe timp de trei ani (A. Ştefulescu, *Tismana,* 1909, p. 304-5). La 9 Fevruarie 1629 Alexandru Iliaş acordă mai multe scutiri rumânilor din satul Şovârlov al mânăstirii Topolniţa, cari se risipiseră prin ţara turcească şi prin ţara ungurească “pentrucă acest sat au fost fugit încă den zilele lu Mihail Voevod” (*Arhiv. Stat Tismana,* pach. IX, netreb. d. 24) Într-o carte din 1632 mitropolitul Grigore arată că el reconstruise biserica Stelea, deoarece „când au fost în zilele lui Mihai Voevod, dacă a venit Sinan paşa cu mulţime de Turci aici în ţară, de a robit şi a stricat ţara, arzând şi toate bisericile s'a ars şi mănăstirea Steli.” (N. Iorga, *Studii şi Documente,* XI, 106-101). La 23 Martie 1664 Grigore Ghica dăruieşte Mitropoliei din Târgovişte vinăriciul domnesc din dealul satului Futoala din Vlaşca, dela care n'avea nici un venit, căci „den zilele răposatului Mihai Voevod viile toate s'au pustiit de răutăţi ce au fost atunci pre acele vremi.” (*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 12, d. 1)

să fie aşezate conform stării de lucruri existente. Timpul era chiar foarte potrivit pentru aceasta, căci seama se făcea de obiceiu pe la începutul lui Decemvrie, când, ascunderea fiind din cauza iernii mai anevoioasă, oamenii erau apucaţi pe la casele lor.

Se ivia însă şi aci o dificultate. O nouă seamă ar fi însemnat statornicirea aşezărilor din momentul acela. Ea lega pe contribuabil de grupul fiscal unde-l apucase şi pe care nu-l mai putea părăsi după aceea. Ca să se poată muta aiurea, el trebuia să-şi mute şi cisla, ceeace era foarte greu. Dar împotriva unei statorniciri a stării de lucruri create de năvălirea Turcilor se ridica ca o piedecă de neînvins: dreptul proprietarilor de a-şi relua rumânii fugiţi ori când i-ar fi găsit. Pe temeiul acestui drept proprietarii aveau să provoace de aci înainte ani dearândul o necurmată strămutare de locuitori dela un sat la altul, stămutare care nu se împăca câtuş de puţin cu organizarea fiscală de atunci, bazată pe principiul răspunderii colective. Mutarea birului unui contribuabil dela un sat la altul se obţinea foarte greu. Regula era atunci nu, ca birul să se mute după contribuabil, ci dinpotrivă ca acesta să îie readus acolo unde-i figura cisla. Schimbarea acestui sistem ar fi dat loc la abuzuri şi reclamaţiuni, cari ar fi provocat scăderi şi întârzieri în încassarea birurilor. La asemenea rizicuri visteria nu putea fi expusă; ele ar fi pus pe domn într'o situaţie critică. Lui Mihai îi trebuia suma întreagă pe care contase, şi-i trebuia la timp. O însemnată parte din oastea pe care se sprijinea era formată din soldaţi cu leafă. Spre a fi sigur de ei nu era de ajuns ca leafa să le fie plătită la vreme, dar trebuia ca domnul să dispună de bani în fiecare moment, pentru ca atunci când nevoia ar cere, să le poată stimula devotamentul şi spori numărul. Politica lui financiară, cât o cunoaştem, urmăreşte un îndoit scop: să asigure împlinirea la timp a birurilor hotărâte, şi să poată găsi grabnic bani în orice împrejurare neprevăzută. In locul unui bir mai mare dar a cărui încassare nu se putea face la timp, el a preferat unul mai mic dar plătit când se cerea.

Aşa se explică faptul că a favorizat, mai mult de cât oricare alt domn, rumânirea micilor proprietari. Aceştia îşi plătiau biruriie, cari erau de altfel foarte mari, cu multă greutate. In caz de neplată visteria era, cum am spus, acoperită prin răspunderea devălmaşilor sau vecinilor mai bogaţi, cari plătiau în locul lor; dar încassanea birului în asemenea condiţiuni pe lângă că da loc la nedreptăţi, dar se făcea şi cu întârziere. Faţă de asemenea contribuabili Mihai a fost fără cruţare. El a căutat să-i suprime, fie dându-i rumâni acelora cari le plătiseră birul, sau, când nu se găsea cine să-i cumpere ori să plătească pentru ei, luându-i pe seama domniei. Birul lor ca rumâni era cu o treime mai mic, dar încassarea lui regulată era asigurată prin răspunderea directă a proprietarului. Cei luaţi ca rumâni domneşti alcătuiau un fel de rezervă, pe care domnul o avea totdeauna la îndemână pentru a răsplăti un devotat, a câştiga un partizan sau a-şi procura, la nevoe, bani, vânzându-i. Foarte adesea erau daţi drept compensaţie pentru împrumuturile silite pe cari le făcea dela boieri şi mănăstiri[88],

---

[88] Iată cum era prevăzută obligaţia împrumutului pentru mânăstiri: „Iar la vreo vreme, de va cădea şi se va întâmpla domnii şi ţărăi vreo greutate de grabă, fără de veste, şi n'o va putea domnia să ridice aceia nevoe dentr'altă parte, ce va pofti a se împrumuta ori dela ce mănăstire după puterea ei, a unei foarte dsgrabă şi fără nemic zăbavă, cu mare grija şi cu frica Iui Dumnezeu să întoarcă şi să plătească împrumuta şi dator a ce va fi luoat dela fieşce mănăstire" (Vezi hrisovul lui Matei Basarab din 2 Decemvrie 1646, în care se arată reforma religioasă a lui Mihai, la *Arhiv. Stat. Secţia istorică*; P. Teulescu l-a publicat cu greşeli în *Documente istorice***,** 1860, p. 22).

împrumuturi de cari n'au fost cruţaţi nici chiar cei mai apropiaţi dintre sfetnicii săi, ca Buzeştii de pildă, cari par a se fi răcit în timpul din urmă de către domn tocmai din această cauză[89]. Prin politica sa financiară, Mihai Viteazul căuta să înlăture orice element de nesiguranţă în regulata împlinire a dărilor, creindu-şi în acelaş timp resurse pentru nevoile neprevăzute. Această politică suferia prin invazia turcească o puternică lovitură. Perturbarea produsă în 1595 avea să dea naştere la frământări îndelungate, provocate de căutarea şi readucerea la urmă a rumânilor fugiţi ori împrăştiaţi. Pentru a le pune capăt nu era decât un singur mijloc: *consacrarea stării de fapt.*

Mihai o decretează, hotărând cum, „care pe unde va fi, acela să fie rumân veşnic unde se va afla".

Locuitorii de pe o moşie, cari nu erau rumâni de moştenire ai proprietarului, nu puteau fi decât oameni liberi - proprietari aiurea, orăşeni şi străini de peste hotare - cari i se închinaseră de bună voie, sau rumâni fugiţi de pe la alţi stăpâni. Situaţia celor dintâi era tot aşa de clară ca şi a rumânilor de moştenire. Aşezarea lor pe moşie însemna, cum am văzut, închinarea ca rumâni. Dreptul de stăpânire al proprietarului asupra lor nu era supus nici unei contestaţiuni. Singura categorie de locuitori cu o situaţie provizorie erau rumânii fugari. Aceştia puteau fi reclamaţi oricând de către foştii lor stăpâni. Consacrarea stării de fapt numai pe ei îi privea. Hotărârea lui Mihai ca ei să aparţie definitiv proprietarilor pe moşiile cărora se aflau în momentul acela, însemna în realitate *desfiinţarea dreptului foştilor proprietari de a-i urmări şi readuce sub stăpânirea lor*[90].

Această călcare a unor drepturi legitime n'ar fi fost cu putinţă dacă n'ar fi avut şi o altă îndreptăţire în afară de aceea a nevoilor bugetare. Rumânul care fusese robit înceta să mai aparţie stăpânului său; prin faptul robirii lanţul rumâniei se considera sfărâmat. Dacă cel robit izbutia să scape, el devenia liber, fostul său stăpân ne mai putându-1 urmări şi readuce în satul său[91]. In expediţia din 1595 Turcii făcuseră un foarte mare număr de robi. Am văzut că

---

[89] La 23 August 1605 Radu Şerban dărueşte lui Preda banul Buzescu satul domnesc Izbiceni pentru un împrumut făcut lui Mihai după înfrângerea dela gura Teleajenului. „Deci fugi Mihai Voevod până în sat la Ruda. Şi din nou adunat-a Mihai Vodă oastea; atunci a avut multă greutate şi nevoie de războiu, şi apoi întru acea nevoie răposatul Mihail Voevod n'a putut găsi de nicăeri să ia bani cu împrumutare, iar cinstitul dregător al domniei mele jupânul Preda marele ban el a împrumutat pe Mihai Voevod cu 77.000 de aspri, şi încă datu-i-a şi un cal bun. Şi număratu-i-au banii atunci însuş Bărcan vistierul (S.. Nicolaeseu. *Documente slavo-române,* 1905, p. 306—7). Următorul pasaj dintr'un hrisov pe care Gavril Moghilă îl dă la 13 Iulie 1615 lui Preda slugerul şi soţiei sale Floricăi, fata lui Mihai, pentru satul Crăişanii, caracterizează şi mai bine relaţiile lui Mihai cu Buzeştii în ultimul timp: „Atunci într'acea vreme încă înaintea Radului Voevod Şerban, iar boierii Buzeşti au strâmtorat multe sate ale răposatului Mihail Voevod, şi le-au împărţit ei, şi le-au dat unde a fost voia lor". *(Arhiv. Stat. Brâncoveni,* pach. 18, d. 11; orig. slav cu traducere).

[90] O măsură similară ia Miron Vodă Barnowski în Moldova la 16/26 Ianuarie 1628, hotărând ca vecinii fugiţi *înainte* de expediţia sultanului Osman, din 1621, vor fi liberi să se aşeze oriunde vor; cei fugiţi *după*, se vor readuce la locul lor, cu cislă cu tot.

[91] La 7 Septemvrie 1614 Radu Mihnea întăreşte lui Chircaa comisul stăpânirea asupra unor oameni din Păpălari, cari i se vânduseră rumâni cu moşia lor sub Radu Şerban. „Iar când au fost acum în zilele domniei mele, iar Mirican şi muiarea lui Anca şi feciorii lui şi Băluica şi cu fiu-său Tatomir, ei au ridicat toţi pâră, de au venit înaintea domniei mele de se-au pârât de faţă cu Chirca comisul, şi aşa

numai în atacul dela Dunăre fuseseră liberaţi 8.000. Cei scăpaţi în ciocnirile anterioare şi mai cu seamă în cursul retragerii precipitate a Turcilor trebuie să fi fost foarte numeroşi. Intre cei robiţi se aflau de bună seama şi mulţi proprietari, cari erau în deosebi căutaţi, fiindcă dela ei se putea spera o bună răscumpărare; contingentul cel mai mare îl formau însă rumânii. Toţi aceştia, dacă scăpau, erau liberi să se aşeze unde voiau; foştii lor stăpâni nu mai aveau asupra lor nici un drept. Aici se ivea iarăşi o greutate. Cum să se deosebească rumânii cari fuseseră robiţi de aceia cari erau numai fugari? Fiecare avea să invoace motivul că scăpase de rumânie fiind robit. Stabilirea adevărului era de cele mai multe ori aproape cu neputinţă, şi ea ar fi dat naştere la cercetări fără sfârşit şi numeroase procese. Măsura luată de Mihai curma aceste neajunsuri. Ea considera pe toţi *rumânii dispăruţi ca robi şi prin urmare liberi să se închine cui voiau*. Faptul că foarte mulţi rumâni fuseseră robiţi da aceste măsuri un caracter de *legitimitate*. Cu toate că de fapt va nedreptăţia pe unii şi favoriza pe alţii, indeosebi dregătorii şi oamenii de încredere ai domnului, în satele cărora se aşezaseră fugarii şi robii scăpaţi, n'a fost totuş privită ca un act de părtinire, oi de persecuţiune politică. Toţi s'au plecat în faţa necesităţii imperioase care o dicta.

Aşa trebueşte înţeleasă faimoasa legătură a lui Mihai Viteazul. Nedreptatea care s'a făcut marelui domn atribuindu-i-se introducerea ori consfinţirea şerbiei trebue să înceteze. A fost o eroare istorică pusă în circulaţie şi admisă cu prea multă uşurinţă. Din cauza ei s'a înţeles până acum cu totul greşit *rumânia,* care este una dintre cele mai însemnate probleme ale istoriei noastre.

Înainte de a termina voiu aminti că a mai fost vorba odată, la începutul domniei lui Radu Leon despre o legătură în felul aceleia a lui Mihai Viteazul. Lucrul acesta îl ştim dintr'un foarte interesant zapis pe care Neagul logofătul din Fărcăşeşti îl dă la 29 Maiu 1665 unui fin al său Vasile din Negomir, pentrucă „auzindu-se bogate cuvinte, zicând că

---

pârâta ei toţi, cum au fost robiţi, ca să scape de rumânie. Iar într'aceia domnia mea am căutat şi am judecat pre dirept şi pre lege, şi am adeverit domnia mea, cum mai mult de muiarea lui Mirican n'au fost roabă, şi o am ertat domnia mea de rumânie den divanul domniei mele, iar alalţi toţi n'au fost robiţi, ce i-am dat domnia mea să fie rumâni cum se-au vândut, numai să fie în pace de rumânie care au fost rob şi au scăpat, iar cine n'au fost rob, el tot să fie rumân" *(Arhiv. Stat. Brâncoveni,* pach. 1, d. 16).

La 8 Aprilie 1617 Alexandru Iliaş împuterniceşte mânăstirea lui Andronie vistierul din Buzău (a Banului) să-şi facă slobozie la Albeşti şi la Maxin „să-şi strângă oameni striini dintr'alte ţări fără bir şi fără dajdie, ori sârb, ori arbănaşi, ori ungureni, moldoveni, ori şi rumâni de această ţară, însă care vor fi fost robi şi vor fi scăpat şi or hi venit aici în urmă să se aşeze la acea slobozie, să se apuce de pământ şu dă hranăm acordându-le mai multe scutiri (*Arhiv. Stat. Banul,* pach. 7, d. 5)

Radu Mihnea întăreşte la 30 Aprilie 1622 jupânesei Grăjdana stăpânirea asupra unor rumâni ai ei de moşie din Leurdeni „însă feciorii Malaei anume Bobe şi nepoţii Malaei, numai să fie însuşi Malaia în pace... Deci acest om Malaia au fost rob numai el însuşi cu capul lui, drept aceia să fie în pace Malaia însuşi, capul lui, de rumânie, să fie slobod unde va vrea să se ducă numai să-şi ducă şi partea lui de bir după dânsul; iar să va vrea să şază în sat, să-şi plătească birul cu satul Leurdenii". (Şt. D. Grecianu, *Genealogii.* **I, 200)**

Asupra rumânilor robi vezi şi documentele din 9 Iunie 1626 şi Maiu 1628, publicate de I. Bianu, *Documente româneşti***,** p. 125 şi 148, precum şi doc. din 27 Aprilie 1632 dela *Academia Română*, pach. 155, d. 179.

strigă în toată ţara de rumânie, care-l va prinde acea poruncă în sat boieresc, să fie rumân, deci el fiind om slobod, judec, iar el s'au spăimântat; deci el au tras să fugă, iar eu i-am făcut acest zapis al mieu la mâna lui şi a frăţini-său Paraschivului şi a feciorilor lui, cum de va fi vre-o legătură carecumva, iar el să fie în pace şi slobod de către mine şi de către toţi oamenii miei şi de către feciorii miei, că n'are nimenile o treabă cu el." Svonul nu s'a adeverit.

Legătura nu s'a făcut, şi, credem, că nici nu se mai putea face. Împrejurările erau acum cu totut altele decât pe vremea lui Miliai Viteazul. In secolul XVII rumânia se afla în plină decădere. Procesul de rumânire al micilor proprietari se continuă încă, dar din ce în ce mai slab. Visteria nu mai apucă pe proprietar de birul oamenilor de pe moşia lui, el se adresează ţăranilor deadreptul. Rumânirea prin închinare şi asimilare dispare cu totul. Pentru ca omul liber să ajungă rumân, el trebue să se vândă printr'un act formal. In vreme ce rumânirea se îngreuie, emanciparea devine aproape generală. In secolul al 17-lea liberarea rumânilor prin iertare, răscumpărare şi fugă se urmează pe o scară foarte întinsă. Domni ca Radu Mihnea, Constantin Şerban şi Mihail Radu o favorizează îndeosebi. Se ajunge astfel că în a doua jumătate a secolului al 17-lea cea mai mare parte a ţăranilor fără pământ erau oameni liberi. Libertatea însemna atunci foarte mult. Nu doar pentrucă cei ce o avea s-ar fi putut muta unde le era voia – în privinţă ei erau aproape tot aşa de puţin liberi ca şi rumânii, fiind legaţi de satul unde-şi plăteau birul – dar pentrucă ea stabilia între ei şi rumâni, în ce privia relaţiunile lor cu proprietarii o deosebire esenţială: în vreme ce rumânul datoreşte stăpânului său lucru fără măsură, omul liber plăteşte numai dijmă, fără clacă, iar când aceasta se introduce şi la ei, zilele de lucru se stabilesc după înţelegere. Această deosebire făcea ca libertatea să fie foarte preţuită; pentru ca să o dobândească unii ţărani susţinuseră procese îndelungate, alţii şi-o cumpăraseră cu bani scumpi strânşi cu greu. Celor mai mulţi dintre ei le era garantată prin cărţi domneşti de întărire. In asemenea condiţiuni o nouă legătură, care să readucă starea de lucruri din secolul XVI, nu mai era cu putinţă.

ANEXE

Documente cari menţionează legătura lui Mihai.

1.

1613, Aprilie 24. Cu mila lui Dumnezeu Io Radul Voevod a toată Ţara-Românească, feciorul răposatului Mihnei Voevod, nepotul bătrânului răposatului Alexandru Voevod, dat-am domnia, mea această poruncă a domniei mele slugilor domnii mele, Pârvului şi Radului, postelnicii (пост) din Slăviteşti şi feciorilor lor, câţi Dumnezeu le va dărui, ca să le fie lor doi *rumâni* (вечнин), anume Oprea şi Ion din Băbeni şi cu feciorii lor, pentrucă aceşti rumâni mai sus zişi ei au fost mai dinainte vreme ai lui Cârstian dela Ohaba până în zilele părintelui domniei mele Mihnei Voevod, *iar ei au fost fugit în ţară şi au fost dat găleata de ieşire şi tot au fost fugari până în zilele lui Alexandru Voevod, iar când au fost în zilele lui Alexandru Voevod rumânii aceşti mai sus zişi ei au venit de s-au închinat acestor mai sus zişi boieri de a lor buna voie* şi de atunci până în zilele domniei mele tot au avut pace de către Cârstian şi de către toate rudeniile lui. Iar când au fost acum în zilele domniei mele, Ghinea diaconul, ginerele lui Cârstian, el au zis că aceşti rumâni mai sus zişi au fost ai socrului său Cârstian, apoi au venit cu pâră înaintea domniei mele cu slugile domniei mele Pârvul şi Radul, postelnicii, de faţă. Iar domnia mea am căutat şi am adeverit foarte bine cu toţi cinstiţii dregătorii domniei mele *cum că aceşti rumâni mai sus zişi i-au fost apucat aşezământul lui Mihail Voevod la aceşti booieri mai sus zişi. Deci Mihail Voevod, domnia sa aşa au fost făcut aşezământul atunci, cum care pe unde va fi, acela să fie rumân vecinic unde se va afla.* Apoi domnia mea am căutat şi am judecat cu toţi cinstiţii dregătorii domniei mele, *şi* n'am vrut domnia mea a strica *aşezământul lui Mihail Voevod, ci* am dat domnia mea să fie rumânii aceşti mai sus zişi rumâni, precum au fost şi de atunci până a cum în zilele domniei mele. Iar dacă va scoate Ghinea diaconul vre o carte mincinoasă, să nu se crează, pentrucă au rămas Ghinea diaconul de lege şi de judecată înaintea domniei mele. Drept aceea am dat şi domnia mea Pârvului şi Radului, postelnicii, ca să le fie lor rumânii ohabnici şi feciorilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor, şi de nimenea să nu se clătească după porunca domniei mele. Iată dar şi mărturii am pus domnia mea, jupan Pană vel vistieriu şi jupan Vintilă vel vornic şi jupan Nica vel logofăt şi Dediul vel vistier şi Cârstea vel spătar şi Mihalache vel clucer şi Bratul comis Lupul paharnicul şi jupan Fota vel postelnic. Şi ispravnic Nica vel logofăt. Şi s'au scris în scaunul cetăţii Târgoviştii, în luna lui April 24 la leatul 7121. Io Radul Voevod. (1. p.)

Originalul slavon se află la *Arhivele Statului* în *Secţia istorică* împreună cu o traducere din 1849 de Gregorian Persacov; traducerea dată mai sus este a lui Dionisie eclesiarhul şi este reprodusă din Condica mănăstirii Bistriţei, scrisă de acesta în 1795 *(Arhiv. Stat. Condica* No. 86 f° 299-300). După aceeaş traducere a lui Dionisie eclesiarhul a fost publicat şi de Bălcescu în *Magazin Istoric,* II, p. 277).

2.

1614, Maiu 12. Zde cletovţi Stănil ot Tămbureşti, poim Radul Ciuntev i Voico ot sel, ca să jure cum n'au trecut preste Dunăre cu satul Tămbureşti mai înainte de întocmeala lu Mihail Voevod. Deci de va fi trecut mai nainte de întocmeala lu Mihail Vodă, el să fie în pace, iar dă va fi mai de încoace, el să fie rumân. Cum vor afla cu ale lor suflete. Şi părăş Dragomir; i dni nédle văseh sti. Ispravnic Radul portar. Mesiţa Mai 12 dni leat 7132. Io Radul Voevod, m. b. g. z. v. *(1. p.).*

(Acad. Rom., pach. 41, d. 44; publ. de I. Bianu, Documente româneşti, 1907, p. 24—25).

3.

1614, Maiu 12. Zde cletovţi Paraschivev ot Tămbureşti poim Pilatu i *Puiteu* ot sel, ca să jure cum s'au trecut preste Dunăre cu satul Tămbureşti mai înainte de întocmeala lu Mihai Voevod. Deci de va fi trecut mai nainte de întocmeala lu Mihai Vodă, el să fie în pace, ear de va fi mai de încoace, el să fie rumân. Cum vor afla cu ale lor suflete. Şi părăş Dragomir; i dni nédle văsel) sti. Ispravnic Radul portar. Pis mesiţa Mai 12 dni, leat 7122. Io Radul Voevod, m. b. g. z. v. *(1. p.).*

(Acad. Rom. pach. 41, d. 43; publ. de I. Bianu, *Documente româneşti,* 1907, p. 25).

4.

1616 (7125), *Decemvrie 12.* Dumitru marele ban al Craiovei dă o carte lui Nica comisul din Găvăneşti ca să ţie pe Mihail din Crăişani să-i fie rumân „pentru că s'au pârât de faţe naintea noastră, şi aşa zicea Mihail cum că nu iaste rumân Nicăi comis de în Crăişani şi nu l-au apucat legătura lui Mihai Voivod în Crăişani. Deci au luat lege dinaintea noastră să jure cum că nu iaste rumân Nicăi comis şi nu l-au apucat legătura lui Mihai Voivod în Crăişani, anume jurători ot Daia Oprea Gărgăun, ot Pleşoi Balotă i Gruia. Deci n'au putut să aducă legea la zi şi la soroc nici într'un chip, ce aşa se jăluia Mihail, ca să-i schimbe pre Balotă să-i dea altul, iar Nica comis l-au ertat să nu jure Balotă, ce să jure numai cu cei 2 jurători, ce nici cu aceia n'au putut, ce au rămas de lege denaintea noastră".

(Arhiv. Stat. Brâncoveni, pach. 18, d. 9).

5.

1618, Ianuarie 12. Alexandru Vodă întăreşte lui Pârvul logofătul un rumân anume Cârstian din Guşaţi, pentru care avusese pâră cu Oprea, ginerele lui Dragomir, care susţinea „cum au fost fugit acest rumân dela socru-său Dragomir în urma lu Mihai uda la Pârvul logofătul. Iar Pârvu logofăt aşa au spus înaintea domnii mele, cum au mers la dânsul mai dinainte lu Mihaiu Vodă" Domnul le dă 4 boieri pre răvaşe domneşti să adevereze „de când nu au fost mers la Pârvul logofăt". Pârvul aduce boierii înaintea domnului, şi ei mărturisesc

„cum au fost mers acest rumân la Pârvul logofăt încă mai denaintea lui Mihai Vodă“. Domnul dă Pârvului „să fie acest rumân moşie".

(I. Bianu, *Doc. rom., p.* 38—9).

6.

1618, Aprilie 28. Alexandru Iliaş întăreşte lui Dragomir din Bora stăpânirea unui rumân anume Stan din Tămbureşti. Subt Radu Mihnea, Stan ridicase pâră ca să scape de rumânie. Domnul îi dăduse 2 megiaşi „să jure cum au ieşit den satul lui Dragomir, de în Tămbureşti, de în zilele Mihnei Voevod, şi cum nu l-au apucat legătura lu Mihai Voevod”, dar nu putuse jura. Acum se plângea din nou că Dragomir îi luase un bou şi 1.000 de bani ca să-l ierte de rumânie şi nu-1 iertase. Domnul obligă pe Dragomir să-i dea boul şi să jure pentru bani, iar Stan să-i fie rumân.

(I. Bianu, *Doc. rom.* p. 40—41).

7.

1619, Ianuarie 21. Gavriil Moghilă dă o carte lui Ştefan şi Radului „de să-şi strângă ai lor rumâni câţi vor fi fost la legătura lui Mihai Voevod în satele lor de în sat de în Lăcusteni, anume Gherghe i Lupu i Radu pârcălabul i Dumitru cu fraţi-iş, şi toţi câţi au fost la legătura lui Mihaiu Vodă în sat în Lăcusteni, ori unde-i va afla, ori în satele domnii mele, ori în sate boereşti, ori călugăreşti, ori la oraşe, toţi să-i strângă să-i ducă la urmă la sat, unde li-i moşia şi unde i-au apucat legătura lu Mihai Vodă, încă şi alţi rumâni Stan i Caloi i Manea“.

(Acad. Rom. pach. 124, a. 177).

8.

1620, Iunie 8. Gavriil Mogliilă întăreşte mănăstirii Banu moşie cu rumâni în Albeşti. Fuseseră megiaşi şi se vânduseră în zilele lui Mihai Vodă lui Andronie vistierul care-i dăruise mănăstirii. Acum rumânii ridică pâră „cumcă n’au fost vânduţi rumâni cu moşia lor lui Andronie vistierul, nici i-au stăpânit călugării, şi nici că i-au apucat legătura lui Mihail Voevod. Domnul le dă 6 boieri pe răvaşe domneşti ca să adevereze „fost-au vânduţi rumâni lui Andronie vistierul în zilele lui Mihail Voevod să fie rumâni, sau n’au fost vânduţi şi i-au stăpânit călugării dela sfânta mănăstire pe rumâni, sau nu i-au stăpânit, *şi i-au apucat întocmeala şi legătura lui Mihail Voevod să fie rumâni călugărilor, sau nu i-au apucat.* Jurătorii adeveresc să s’au vândut, şi rumânii pierd.

(Arhiv. Stat. Banu, pach. 7, d. 6; orig. slav cu traducererea dim 1806 de Ienache log. Vernescu).

9.

1625, August 22, Alexandru Coconul întăreşte jupânesei Dumitrei, fata Oprii, soţia lui

Stoica vătaful, satul Cotrocenii cu rumânii, care-i era de de baştină dela moşi strămoşi. În zilele lui Mihai Vodă moşnenii satului anume Oprea şi Grecul şi Buda şi călugării dela Sărindar îşi vând părţile lor din Cotroceni şi cu rumânii răposatului Mihai Vodă pe bani gata „şi tot au fost rumâni domneşti şi au fost atuncea şi aceşti mai sus zişi rumâni tot în satul Cotrocenii încă de demult de mai dinainte vreme din zilele răposatului moşului domniei mele Mihnii Voevod *şi i-au fost apucat şi legătura lui Mihai Voevod la satul Cotrocenii.* Subt Radu Mihnea, Stoica pitariul şi jupâneasa lui Dumitra, fata Oprii, au răscumpărat părţile vândute lui Mihai cu 24.000 aspri „şi au dat şi camăta acestor mai sus zişi bani galbeni 50 la Dragomir feciorul Cioroescului". De atunci i-au stăpânit pe rumâni cu pace până acum când ei ridică pâră la divan zicând „cum că nu au fost rumâni de baştină din satul Cotrocenii, nici i-au apucat legătura răposatului Mihai Voevod 1a satul Cotrocenii. Apoi domnia mea singur am căutat şi foarte bine am adeverit cu toţi cinstiţii boierii domniei mele la divanul cel mare cum au fost aceşti mai sus zişi rumâni tot rumâni în satul Cotrocenii din zilele moşului domniei mele Mihnii Voevod. Şi au rămas aceşti... rumâni toţi de lege şi de judecată dinaintea domniei mele ca să fie rumâni jupânesei Dumitrei şi feciorilor ei. Încă am scos domnia mea din divan pre aceşti mai sus zişi rumâni cu mare urgie şi cu multă bătaie"...

(Arhiv. Stat. Cotroceni, pach. 1, d. 9; orig. slav cu traducere de Lupu dascălul)

10.

1626, Aprilie 29. Alexandru Vodă întăreşte lui Hrizea fost mare vistier, între alte cumpărături, şi pe nişte rumâni din Clanţa, ce se chema mai înainte Pădureţi. Satul Clanţa cu rumânii fusese al lui Miroslav logofătul, care îl avea de cumpărătoare; fiul acestuia, Ionaşco postelnicul, îl vându-se apoi lui Hrizea vistierul în zilele lui Radu Mihnea. Acum rumânii vin cu pâră la divan zicând „cum n'au fost rumânii lui Miroslav logofătul din satul Clanţa, *nici i-au apucat legătura lui Mihai Voevod*, nici au şezut în zilele lui Simion Voevod la sat la Clanţa". Domnul le dă la fiecare câte 6 oameni buni pe răvaşe domneşti „precum să jure cum n'au fost Slăvilă şi Stan şi Manea rumâni lui Miroslav logofătul în satul Clanţa, nici i-au apucat legătura lui Mihail Voevod în sat". La soroc ei nu pot însă jura şi rămân de lege.

(Arhiv. Stat. Domeniul Coroanei, pach. 4; orig. slav cu traducere).

11.

1626, Decemvrie 30. Alexandru Coconul întăreşte lui Stan şi Grozea, feciorii lui Căciulat, ca să fie slobozi de rumânie de către mănăstirea Mihai Vodă. Fuseseră cnezi cu moşie[92] din Bueşti. Moşul lor se dusese în zilele lui Mihnea Vodă cu 3 feciori ai lui în Ciocăneşti, şi cumpărase moşie acolo şi în Cureşti. Cei 3 fraţi „s'au despărţit încă de mai nainte de legătura lui Mihai Vodă, de când au fost nevândut lui Mihai Vodă satul Ciocăneşti[1]", doi dintre ei luând moşia din Ciocăneşti, iar cel de al treilea, Căciulat, pe cea din Cureşti, unde s'a şi mutat. Acum egumenul dela Mihai Vodă, căruia îi fusese dăruit satul Ciocăneştii, vrea să

---

[92] In traducere este: „boieri şi moşie de moştenire"

tragă rumâni şi pe fiii lui Căciulat, cum erau şi unchii lor din Ciocăneşti. Ei însă susţin „că nu s'au fost vândut tată-său Căciulat lui Mihai Voevod, nici au luat nici un ban dela Mihaiu Voevod, nici i-au apucat legătura lui Mihai Vodă în sat în Ciocăneşti, au fost la satul Cureştii la moşia lor". Domnul le dă 4 megiaşi jurători pe răvaşe domneşti cu cari ei jură şi câştigă.

(*Arhiv. Stat. Glavacioc,* pach. 34, d. 21. Traducere din 1803 de Ioniţă, dascăl slovenesc).

12.

1628, Maiu 16. Alexandru Vodă Iliaş întăreşte lui Hrizea marele logofăt satul Băltenii din Ilfov cu tot hotarul şi cu toţi rumânii, pe care îl cumpărase dela boierii Cojeşti în diferite rânduri. „Apoi dacă au fost cumpărat... jupan Hrizea vel logofăt tot satul Băltenii şi cu rumânii... el au trimis de au adunat pe toţi rumânii din Bălteni, cari pe unde au fost risipiţi, de i-au adus pre toţi la moştenirea lor la Bălteni". In zilele lui Alexandru Vodă, fiul lui Radu Vodă, a trimis „de au adus şi pe aceşti mai sus zişi rumâni... cari an fost de baştină din Bălteni şi i-au apucat legătura lui Miliai Vodă în Bălteni”. Acum aceşti rumâni vin cu pâră la domn în divan cu Hrizea zicând „cum că nu au fost rumâni de baştină din Bălteni, nici au şezut niciodată pe moşia Băltenilor, nici s'au hrănit acolo pe acea moşie, nici i-au apucat legătura, lui Mihail Vodă în Bălteni". Domnul le dă lege 12 „megiaşi pe răvaşe domneşti". La soroc rumânii jură. Hrizea nu se lasă însă şi iea lege peste lege 24 de boieri pe răvaşe domneşti „să adevereze cu sufletele lor, fost-au rumâni de baştină din sat dela Bălteni, s'au n'au fost, şi *legătura lui Mihail Voevod unde i-au apucat, sau dela Sinan paşa încoace* şi de nu au fost, nici au şezut pe moşia Băltenilor, nici s'au fost hrănit nicidecum pe moşia Băltenilor dela Sinan paşa până acum, iar ei să fie nişte oameni în pace, iar de vor fi fost şezători pre moşia Băltenilor şi se vor fi hrănit de atuncea încoace, iar ei să fie rumâni". Cei 24 de boieri s'au dus acolo şi au văzut unde le-au fost temeliile caselor şi şederea lor, „şi au adeverit foarte bine *după plecarea lui Sinan paşa în silele lui Mihai Voevod* cum că au fost adaos satul Băltenii la mănăstirea maicăi Anghelinei monahia, şi tot au şezut acolo până în zilele răposatului Simion Voevod. Apoi atuncea într'acea vreme, când s'au întâmplat ţării domnii mele multă răotate de au ars şi mănăstirea şi satul Băltenii, după aceia s'au risipit cu toţi rumânii, care încotro au putut. Apoi când au fost în zilile domnii mele în rândul dintâi de domnie, şi în zilile lui Gavriil Voevod, pe când au fost cumpărat... jupan Hrizea vel logofăt satul Băltenii dela boierii din Cojăşti... el au trimis de au adunat toţi rumânii din Bălteni, şi cari au fost de baştină şi cari i-au fost apucat legătura lui Mihaiu Voevod, de i-au adus la moşia lor la Bălteni. Apoi după aceia când au fost în zilele lui Alexandru Voevod, feciorul răposatului Radul Voevod... au trimis de au adus şi pe aceşti mai sus zişi rumâni anume... Şi au adeverit şi aceşti boieri foarte bine, cumcă au fost aceşti rumâni de baştină din Bălteni şi i-au apucat pre ei legătura lui Mihaiu Voevod în sat la Bălteni“. La zi Hrizea aduce legea deplin înaintea domnului în marele divan. „Şi am îndemnat domnia mea pe aceşti 24 boieri de au jurat toţi pre rând cu mâinile pe sf. Evanghelie în Biserica din curtea domnii mele, cum că au fost rumâni de baştină şi cumcă i-au apucat legătura lui Mihaiu Voevod în Bălteni. Şi am pus domnia mea de au fost la jurământ isprvnic credincioşi boierii domnii mele Spira şi Teofilact vtori postelnici din casa domnii mele şi sluga domnii mele Radul vtori portar“. Rumânii rămân de lege şi de judecată. „Şi însu-mi domnia mea i-am dat pre ei din divan să

fie iarăşi rumâni ai jupânului Hrizii vel logofăt cum au fost şi dinainte vreme. Şi am trimis domnia mea de au prădat pe cei 12 jurători, cum au fost obiceiul şi legea ţării, de le-au luat dela unul câte po 3 boi, pentru căci au jurat strâmb“.

(Arhiv. Stat. *Domeniile Coroanei,* carton 4; orig. slav cu traducere din 1782).

13.

1628, August 5. AlexandruIliaş întăreşte lui Hrizea vel vornic stăpânirea asupra aceloraş rumâni, cari ridicaseră pâră „cumcă n'au fost rumâni de baştină din Bălteni, nici i-au apucat legătura lui Mihaiu Voevod în sat“ şi cari nu se mulţumiseră cu judecata dela 16 Maiu. „Iar după aceea pe urmă peste puţină vreme, iar Gradea cu fii lui, cari sunt mai sus zişi, ei nu s'au lăsat, ci iarăş au scornit pâră şi au venit înaintea domnii mele în divan, ca să ia iarăş lege 48 de boieri, lege preste lege. Apoi într'aceia domnia mea însumi am căutat şi am judecat după dreptate şi după lege, şi însumi am socotit domnia mea împreună cu toţi cinstiţii boierii domnii mele şi cu tot divanul, cumcă acel obiceiu nu am vrut domnia mea să rămâe la o rânduială, pentru căci acea lege şi acel obiceiu au fost călcat şi părăsit**, şi au rămas jos de multă vreme, încă din zilele Mihnei Voevod, şi de atuncea până acum acea lege nu au fost în ţară. Apoi au rămas Gradea şi cu fraţii lui de lege şi de judecată înaintea domnii mele şi al doilea rând. Şi însumi domnia mea i-am scos pe toţi din divan cu mare ruşine, şi am pus domnia mea de le-au dat câte 100 de toiege în divan, pentru căci au umblat cu minciuni şi ca să ridice alte obiceiuri.”**

(*Arh. Stat. Domeniul Coroanei,* carton 4; orig. slav cu traducere din 1782)

14.

(1628). Alexandu Iliaş întăreşte lui Staico postelnicul stăpânirea asupra unui rumân „anume Pătru de în Borăscul cu feciorii... şi părinţii lui după aceia când au fost ac... Ţara Rumânească iar Pătrul de Borăscul el au rădicat pâră şi au venit faţă în divanul cel mare cu Staico postelnicul şi aşa pâra... nici l-au apucat legătura lui Mihail Voevod în Borăscul”. Domnul dă lui Staico 3 boieri cu care el jură şî câştigă.

(N. Iorga, *Studii şi documente,* VII, 4-5)

15.

***1628, Maiu 8.* Răvaş domnesc căţre jurătorii lui „Staico postelnicul din Ohabă... Stoica postelnic, Brăilă din Drăgoiani, Diicul din Rogojina” ca să cerceteze „cum l-au apucat legătura lui Mihai Voevod tot în sat“.**

(N. Iorga, *Studii şi Documente***,** VII, 5).

16.

1630, Iulie 25. **Răvaş domnesc către jurătorii lui Vlad vel logofăt şi lui Ivaşco Drocneanu ot Băleni „să caute şi să adevereze pentru rumânii Dragului Postelnicu cari au fost din Lichireşti şi şăd acum în Crăceani, cari rumâni vor fi şăzut în Crăceani din legătura lui Mihai Vodă încolo, aceia să fie rumânii lui Ivaşco Vornicu; iar cari vor fi şezut în Crăceani de în legătura lui Mihai Vodă încoa, aceia să fie rumânii jupânului Vlad vel logofăt; însă cum vor afla acei boieri cu sufletele lor...“**

(Dr. Samarian Gh. Pompei, *Istoria oraşului Călăraşi,* Bucureşti, **1931,** p. **197).**

17.

1630, August 1. **„Scris-am noi 6 boieri... ce am fost luaţi dinaintea domnului nostru Io Leon Voevod, pre răvaşe domneşti de jupânul Vlad vel logofăt şi de jupânul Ivaşcu vel vornic, ca să căutăm să-i judecăm pentru rumânii Dragului postelnicu, ce au fost din Lichireşti, cari rumâni vor fi apucaţi de legătura lui Mihai Voevod în sat la Lichireşti să fie pe seama jupânului Vlad vel logofăt, iar cari rumâni vor fi apucat legătura lui Mihai Voevod în sat în Crăceani, ei să fie pe seama jupânului Ivaşcu vornicu; într'aceia noi am mers aceşti 6 boieri în sat în Lichireşti dimpreună cu Andrei Spătaru, feciorul Radului vel logofăt şi cu Gheorghe Spătaru, feciorul lui Ivaşcu vornicu, de** am căutat şi am strâns oamenii buni megiaşi, de pre împrejurul locului şi de sus şi de jos, şi am adevărat din gura lor şi i-am şi jurat pre sfânta Evanghelie, cum să spue cu dreptul. Deci aşa au mărturisit cum rumânii Dragului postelnicu i-au apucat legătura lui Mihai Voevod în satul lui la Lichireşti şi au fost tot rumâni în Lichireşti până în zilele lui Şerban Voevod, pe vremea când s'au bătut cu Hanul în gura Teleajenului, atunci s'au răsipit de au mers la Crăceari; deci să se ştie şi rumâni anume i-am dat să fie rumâni jupân Vlad vel logofăt, din partea lui Ivaco vornicu, pre nume: Marin şi Dobrin i Radu Marin şi iar Dobrin Kostanda i Muşat Cercănescu i Mihai Lungu i Neacşu i Muşat Osiescu şi iar Mihai, şi din partea lui jupân.... Stoian i Dusman i Tudor i Stan i Florea i Nurzea i Tufcală; şi iar am dat jupânului Ivaşcu Vornicu rumâni anume: Muşat brat Kosti i Gradea i Como[r]ea şi am dat Murzii rumâni anume Radul şi am dat mânăstirii Vieroşul un rumân anume Pătru; iar Zmiul ficiorul Tzugulii şi Costea Robul, noi am adevărat cum i-au fost apucat legătura lui Mihai Voevod, nici în Lichineşti, nici la Crăceani, ci au fost robiţi, ci am dai şi noi să aibă aceşti oameni pace de rumânie de către aceşti boieri".

(Dr. Samarian Gh. Pompei, *Istoria oraşului Călăraşi,* p. 198)

18.

1633, Aprilie 10. Matei Basarab întăreşte mânăstirii Sf. Troiţă - Radu Vodă stăpânirea asupra unor rumâni din Crătuneşt (Ilfov), anume Neacşul, Radu şi Tatul. Satul şi rumânii fusese de baştină al lui Barbul banul şi Pârvul vornicul, cari îl vând lui Basarab Vodă. Pârvul vornicul îl câştigă din nou dela Radu Vodă prin slujba lui, dar îl vinde apoi iarăş lui Radu

Vodă Viteazul, cari îl dăruieşte fraţilor săi Cârstea vistierul şi Maican spătarul. Aceştia mor fără urmaşi, rămânându-le numai două nepoate, fetele lui Radu Vodă, dela cari satul trece apoi la moştenitoarea lor jupâneasa Elena a lui Ivaşco vornicul, care-1 vinde mânăstirii Sf. Troiţă. Mănăstirea l-a stăpânit cu pace până în zilele lui Gavriil Moghilă, când rumânul Neacşu ridică pâră împotriva egumenului Grigorie ca să scape de rumânie, dar e rămas. Acum Neacşul împreună cu fraţii lui Radu şi Tatul vin din nou cu pâră la divan împotriva mânăstirii zicând cum că nu sunt rumâni. Domnul împreună cu divanul au văzut cartea lui Mihnea Vodă pentru cumpărătoarea mănăstirii „pe tot satul Crătuneşti şi pe toţi rumânii când au fost curgerea anilor 7096, şi cartea lui Gavriil Voevod de pără şi de rămas, curgerea anilor 7127, şi au mărturisit înaintea domniei mele la divan mulţi oameni buni bătrâni din prejurul locului, cum sunt rumâni mănăstirii de mai nainte vreme din satul Crătuneştii, şi am adevărat domnia mea cu tot divanul cum sânt rumâni mănăstirii, şi am dat însumi domnia mea şi lege cum n'au fost rumâni mânăstirii şi cum nu i-au apucat legătura lui Mihai Voevod la satul Crătuneşti, dar n-au putut jura.

(*Acad. Rom.*, pach, 156, d. 3; orig. slav cu traducere)

19.

1633, Iunie 5. Matei Basarab întăreşte lui Bărbuia şi Negoiţă, fii lui Ştefan logofătul din Văleni (Romanaţi), stăpânirea asupra a 2 rumâni cari erau de moştenire ai tatălui lor. Acum rumânii veniseră cu pâră la divan zicând „cumcă n'au fost rumâni de moştenire lui Ştefan logofătul din Văleni, nici s'au vândut rumâni, nici că au luat bani, nici i-au apucat legătura lui Mihai Voevod în Văleni". Domnul îi adevereşte însă că au fost rumâni de moştenire lui Ştefan logofătul şi că au umblat cu vicleşug ca să scape de rumânie. „Şi însumi domnia mea ştiu că au fost rumâni din Văleni încă de mai nainte vreme dela moşi dela strămoşi, pentrucă a fost satul Vălenii aproape de satul Brâncovenii".

(Arhiv. Stat, Episcopia Buzău, pach. 49, d. 10; orig. slav cu traducere din 1861).

20.

1633, Iunie 14. Matei Basarab întăreşte liberarea de rumânie de către Hrizea vornicul şi ginerele său Dumitraşco vistierul a unor rumâni din Ueşti şi Bărbuleşti, cari fuseseră megiaşi cu ocinile lor. In zilele lui Alexandru Iliaş, Hrizea vornicul a zis că au fost rumâni ai lui din Bucşani şi că i-au apucat legătura lui Mihail Voevod acolo şi i-au făcut rumâni cu sila, fără lege şi fără judecată. Acum rumânii văzându-se cutropiti vin la divan cu pâră că n'au fost rumâni, nici i-a apucat legătura lui Mihai Voevod la Bucşani, nici au avut vreo nevoie de rumânie. Domnul le dă lege 12 megiaşi cu cari ei jură şi câştigă.

(Arhiv. Stat. Castrişoaia, pach, 3, d. 2; orig. slav.).

21.

1635, Martie 3. Matei Basarab întăreşte lui Drăgoiu din Dobreşti, fiul lui Vlad Roşca din Brătiani, stăpânirea asupra unor rumâni din Muşeteşti, cari ridicaseră pâră la divan „cum că ei n'au fost rumâni ai lui Vladul Roşca, nici de moştenire, nici de cumpărătoare, nici nu i-a apucat pe ei acolo în Muşeteşti legătura lui Mihai Voevod, nici nu s'au vândut rumâni lui Vlad Roşca. Li se dăduse 6 boieri jurători, pe cari nu i-au putut aduce la soroc şi au pierdut.

(*Arhiv. Stat Episcopia Argeş,* pach. 3, d. 14; orig. slav cu trad. de Ilie Bărbulescu).

22.

1636, Maiu 14. „Zde cletovţii ai lu Patru de Larga, poim.... să jure de către Mihaiu den Borăscul, cum nu iaste Pătru rumân de în Borăscul de **moşie, nici l-au apucat legătura lui Mihaiu Voevod în Borăscul. Insă cum vor afla cu sufletele lor. Şi zioa la Sti Petru. I ispravnic Cernica postelnicul. Şi să jure în scaun la Craiova“**

(N. Iorga, *Stud. şi Doc.* VII, 5).

23.

1636, August 7. Matei Basarab dărueşte lui Oprea, mare agă, satul Detcoii, care era domnesc, cumpă**rat de Mihai Vodă. „Drept aceia şi voi rumânilor care o (sic!) veţi afla de moşie den Detcoii şi apucaţi de legătura [lui] Mihaiu Voevod, în vreme ce veţi vedea această carte a domnii mele, iar voi să** căutaţi să aveţi a asculta de boiarinul domnii mele, ce scrie mai sus, de ce o va da învăţătură. Că v'am dat domnia-mea să fiţi pre seama lui, să fie volnic să vă strângă, carii pe unde veţi fi ri sipiţi, să vă ducă în sat la Detcoii la moşiile voastre"

(*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 49 d. 1).

24.

1636 (7145), Decemvrie 5. Matei Basarab întăreşte mănăstirii Sf. Troiţa din Bucureşti şi egumenului Thanasie nişte rumâni din Criteneşti (Ilfov) anume Neacşul şi cu feciorii lui Dragul şi Dobre, „Pentrucă acest rumân Neacşul cu feciorii lui ei au fost rumâni de baştină sf. mănăstiri... încă dinainte vreme, iar după aceia când au fost acum în zilele domnii mele, iar Neacşul cu feciorii lui el a rădicat pâră şi au venit înainte domnii mele în divan de s'au pârât de faţă cu părintele egumenul Cosma ot Sf. Troiţă, şi aşa pâra cum n'au fost rumân mănăstirii Sf. Troiţa niciodată, *nici i-au apucat legătura lui Mihai Vodă în satul mănăstirii la Critineşti”.* Domnul îi dă lege 6 oameni buni pe răvaşe domneşti „ca să jure cum n'au fost Neacşul rumân mănăstirii Sf. Troiţa niciodată. Apoi când au fost la zi şi la soroc iar jurătorii, ei nici cum n'au putut ca să jure“ şi Neacşul a rămas de lege.

„Iar după aceia Neacşul cu feciorii lui ei au căzut cu mare rugăciune la părintele egumenul Cosma cu jurătorii dinpreună şi cu mulţi oameni buni ca să-i sloboază să se răscumpere de

rumânie, şi au preţuit numai capetele lor fără moşie drept ug. *(alb)* şi drept un cal. Iar după aceia, dacă au luat egumenul Cosma toţi banii în mâna lui, el au venit înaintea domnii mele cu.părintele popa Ignatie cu banii în mână şi cu rumânii de faţă. Întraceia **domnia mea, dacă am văzut însumi aşa, cum au umblat rumânii cu vicleşug şi cu înşelăciune, însumi am bătut pe Neacşul cu 100 toege şi l-am scos din divan cu rea ruşine, şi am luat domnia mea toţi banii pe seama domnească la cămară şi iarăş însumi am dat domnia mea pe rumâni în mâna egumenului Cosmei.., pentru căci au umblat cu vicleşug. Iar după aceia când au fost pe urmă, dacă au trecut un an şi jumătate, iar Neacşul cu feciorii lui ei nu s'au lăsat, ci iarăş au ridicat pâră şi au venit înaintea domnii mele de s'au pârât de faţă cu părintele egumenul Thanasie dela Sf. Troiţă, şi aşa pâra Neacşul cu feciorii lui cum că s'au răscumpărat de rumânie ii aceşti bani ce s'au zis mai sus ug. (*alb*), iar călugării au vrut că să-i rumânească în silă, ca să-i întoarcă banii înapoi toţi, să scape de rumânii. Intru aceia domnia mea însumi am luat seama am judecat după dreptate şi după lege, şi au mărturisit înaintea domnii mele toţi boierii în divan cum au fost Neacşul cu feciorii lui toţi rumâni mănăstirii Sf. Troiţă din sat din Cretineşti, ci au umblat cu minciuni, apoi au rămas Neacşul şi a treia oară de lege şi de judecată dinaintea domnii mele din divan. Şi am socotit domnia mea să rânduesc Neacşului mare pedeapsă. Pentru aceasta am dat domnia mea sf. mănăstiri Sf. Troiţa ca să-i fie aceşti mai sus scrişi rumâni de baştină şi ohabnic în veci"**

(*Acad. Rom.* pach. 156, d. 6; orig. slav cu traducere veche).

25.

1637, Maiu 1. **„Adecă eu Stoica ot Şomoneşti scris-am acesta al meu zapis sfintei mănăstiri Tismenii ca să fie de mare crădinţe şi de mare mărturii cum** să ştii că am avut eu 2 rumâni la sfânta mănăstire şi mănăstirea la mine 2; ci ciiia i-au apucat legătura la mănăstire, iar ai mănăstirii la mine. Şi au mărturisit şi călugări bătrâni şi oamene bătrâni şi am tocmit pre aceasta cum să ţii el (sic!) cei şi mănăstirea ceilaţii (sic!) 2 ai mei, pre nume Laţco, Iftemii, a mânăstirei Stan i Tudor. Şi mă[r]turi fost-au Frăţilă Stolnicul ot Rovinari i Vlaca ot Cornet i Barbul sân vornicului Udrişte ot Roşie şi săborul tot anume: Necodim cel Bătrân şi Maxim şi popa Ianikii şi Pahomi i alţi toţi..."

(*Arhiv. Stat. Tismana,* pach. 3 netreb., doc. 9).

26.

1638, Martie 30. Matei Basarab întăreşte mănăstirii Argeşului şi egumenului Grigorie, „un rumân anume Vlăcan cu fraţii lui Dragomir i Gheorghii i *(alb),* feciorii Gonciului den satul mănăstirii den Flămânzeşti, vă sudstvo Argeş, pentru că aceşti oameni ce scriu mai sus fost-au tatăl lor Gonciul orăşan den Argeş, iar când au fost den legătura lui Mihail Voevod l-au fost apucat în satul mănăstirii în Flămânzeşti, şi tot au fost rumâni cu bună pace. Iar când au fost acum în zilele domnii mele, ei au scornit pâră zicând că nu sunt rumâni mănăstirii, ce au fost orăşani, şi au venit înaintea domnii mele în divan de se-au pârât de faţă. Intr'aceia

domnia mea am căutat şi am judecat pre dirept şi pre lege cu tot divanul şi le-am dat domnia mea acestor rumâni lege 12 megiaşi, ca să jure cum nu sunt rumâni mânăstirii nici i-au apucat legătura lui Mihaiu Voevod în sat în Flămânzeşti. Iar ei nici într'un chip nu se-au putut apuca de lege, ce aciiaş se-au lăsat den divan; fiind şi jurătorii acolo, ei încă au zis că nu vor putea jura, ce-au mărturisit şi ei că i-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo în Flămânzeşti. Derept aceiaşi domnia mea încă am dat ca să fie rumâni mănăstirii cum au fost şi mai denainte vreme, şi aşa au rămas de lege den divan. Şi am văzut domnia-mea şi cartea a oroşani bătrâni den Argeş, anume Dumitru Clipea i Costea lu Salce mărturisind ei cu ale lor suflete cum că i-au apucat legătura lu Mihai Voevod în satul mănăstirii în Flămânzeşti. Deci să fie rumâni cu pace în veac."

(*Arhiv. Stat. Episcop. Argeş,* pach. 2 bis, d. 20).

27.

1638, Aprilie 4. Matei Basarab întăreşte mănăstirii Argeşul stăpânirea unui rumân din Ştefăneşti, anume Dragomir cu feciorii lui, pe care îl închinase mănăstirii Datco fratele Mujii. După moartea lui Datco, fratele lui Muja care spusese că nu-şi va vinde partea lui, a vândut-o totuş unui Grec din Piteşti. Egumenul de atunci s'a dus cu pâră la Şerban Vodă, care i-a dat bani din punga domniei lui de a întors Grecului şi a răscumpărat moşia. Acum Dragomir se plânge la divan zicând „că pe acea vreme au fost mic şi nu l-a apucat legătura lui Mihail Voevod pe acea moşie, şi pâra în silă la divan cu minciuni". Domnul adevereşte „pe cum că s'au răscumpărat acea moşie şi cu rumânii cu bani din punga lui Şerban Voevod, nu au fost din legătura lui Mihail Voevod, cum pâra Dragomir".

(*Arhiv. Stat. Episcopia Argeş,* pach. 19; orig. slav cu traducere din 1735 de Bunea logofeţelul)

28.

1640, Iulie 28. Matei Basarab întăreşte Neacşii, fata lui Mihai Armaşul din Căldăruşani, un rumân anume Bogdan din Lipia, „pentrucă acest om Bogdan fost-au al lor rumân de moşie şi l-au apucat şi legătura lui Mibai Vodă în Lipia". Acum avusese pâră pentru el cu Buzinca clucerul care susţinea că este rumân al lui din Maia. „Şi am dat domnia mea cum să jure jupan Buzinca clucerul cum iaste acest rumân Bogdan al lui den Maia şi cum l-au apucat şi legătura lu Mihaiu Voevod acolo, cum zice el; iar Buzinca clucerul nu se-au cutezat a jura, ce au dat lege rumânului ca să jure el cum iaste den Lipia rumân lu Mihai Armaş den Căldăruşani, şi au jurat rumânul în sfânta mănăstire în Căldăruşani.... Şi au fost ispravnic la jurământ sluga domnii mele Necula vtorii portar".

(*Acad. Rom.* pach. 21, d. 236).

29.

1641, Octomvrie 15. Matei Basarab către satul Dragoslavele din Muşcel „ca să fie în pace şi

slobozi de rumânie“ de către jupan Teodosie Banul şi alţi boieri. Dragoslăvenii juraseră cu 12 boieri. „cum că nu au fost rumânii acestor boieri de moştenire din Dragoslavele nici moşii lor nici părinţii lor, nici i-au apucat legătura lui Mihai Voevod pe seama lor rumâni în sat la Dragoslavele, ci i-au fost apucat legătura lui Mihai Voevod pe seama Raţ Giurgiu Ungurul'".

(C. Rădulescu Codin şi Preot I. Răuţescu, *Dragoslavele,* Câmpulung Muşcel, 1923, p. 26-30).

30.

1642, Maiu 21. **Adecă noi 6 boiari, carii am fost luaţi pre răvaşe domneşti, ai jupanului Radul vel comis şi ai egumenului dela svănta mănăstire dela Plumbuita, poim Stan iuzbaşa ot Mătăseşti, Leca Meiotă ot Berileşti, Radu ban i Dragoi ot Poiană. Tărca ot Periiaţi i Drume ot Tătărăi, cum am adevărat cu sufletele noastre că iaste Dobrotă şi Andreiu rumâni de moşie ai mănăstirii, şi i-au apucat legătura lu Mihaiu Vodă tot în sat în Tămbureşti şi în plasa sventei mănăstiri, carele de ce jude au fost închinaţi. Intr'aceia noi [am] strâns bătrânii satului de i-am întrebat cum ştiu cu sufletele lor. Ei aşa au mărturisit cu sufletele lor înaintea noastră, cum sânt aceşti oameni rumâni şi închinaţi de stăpânii lor la svânta mănăstire. Mărturile de în sat poim Stan Tătoiul i Crăstea Muşţil, Manea Zamoştea i Manea Voicului, Dan i Crăstea, Bălocişti, i Dragomir i Bubin i Soare i Ona i Ispas al Tămpii. Intr'aceia, dic'am auzit noi aceşti bătrâni ai satului, grăind aşa, făcut-am zapisul nostru ca să fie aceşti oameni, ce scrie mai sus, rumâni svintei mănăstiri de moşie. Pis. mesiţa Mai 21 dni, văleat 7150.**

(Ip) Stan iuzbaşa; (lp) Leca; (lp) Radul ban; (lp) Dragoi; (lp) Tărca; (lp) Drume.

(Arhiv. Stat Plumbuita, *pach. 16, d. 7).*

31.

1643, Martie 22. **Zde cietovţii Vişanov ot Buneşti-de-hier, naim ot Cerbureni Stoica i star Alăman i Negoiţă i ot Buneşti Oprea i ot Brăteşti Mihail să jure Vişan cu aceşti oameni de cătră sfânta mănăstire Argeşul şi de cătră părintele e**gumenul Leontie, cum nu iaste rumân mănăstirii den sat den Iaşi, nici l-au apucat legătura lu Mihaiu Voevod î Iaşi, nici pre el, nici pre tată-său, cum vor afla cu ale lor suflete. Zioa după Paşti în sărbători, să jure la mănăstire la Argeş. Ispravnic Tanasie vtorii portar. Pis. Dumitru logofătul u Trăgovişte. Martie 22, văleat 7151.

(*Arhiv. Stat. Episcopia Argeş*, pach. 3, d. 22*)*.

32.

1643, Maiu 28. Zde da so znae boierii tocmelnici ai sfintei mănăstiri Băltenii şi ai mănăstirii dela Turbaţi poim Tudose ban i Ilie vornic i Petrea clucer, i ot Ţigăneşti Radul logofăt i Stepan logofăt, i ot Bereleşti Şteful postelnic, ca să caute aceşti boieri pentru un

rumân ce-1 chiamă Gherghina şi cu fraţii lui ot Bălteni să caute şi să adevereze apucatu-i-au legătura lui Mihai Vodă în Bălteni pre ei sau pre părinţii lor, au ba, şi dela cine i-au cumpărat Hrizea vornicul, şi fost-au tot rumân în Bălteni, au n'au fost! Cum vor afla cu ale lor suflete.. Zioa la sti Ilie. Pis. Mai 28, 7151:

(Arhiv. Stat. Domeniul Coroanei, carton 7).

33.

1644, Ianuarie 21. Matei Basarab întăreşte lui Teodosie marele ban stăpânirea asupra unor rumâni din satul Roşul „pentru că aceşti mai sus zişi oameni au fost rumâni ai cinstitului boier al domniei mele jupan Teodosie fost mare ban din satul Roşu şi apucaţi din legătura lui Mihail Voevod întru acel sat Roşul" şi de atunci până acum au fost tot rumâni ai jupânului Teodosie **hanul. Acum rumânii vin cu pâră la divan zicând „cumcă nu sânt rumâni lui Teodosie banul nici ei, nici părinţii lor, nici i-au apucat legătura lui Mihail Voevod în Roşul". Domnul le dă lege 3 oameni buni pe răvaşe domneşti ca să jure, dar nu pot şi pierd.**

(*Arh. Stat. Secţia istorică,* orig. slav.).

34.

***1645, Aprilie 3.* Matei Basarab către mai mulţi boieri să cerceteze pricina egumenului dela Tismana, care „au spus pentru acest om, pentru Drăghici, cum este rumân al mănăstirii de moşie din Ploştină, iar Necula ot Stângacea el îl trage rumân den Stângacea apucat de legătura lui Mihai Vodă“ şi să-i raporteze.**

(A. Ştefulescu, *Tismana,* 1909, p. 319).

35.

***1645, Iunie 4.* Ioan călugărul Bârsescul cu fiul său Tudor logofătul şi cu doi nepoţi, Radu şi Dumitru, vând jupânesei Ilincăi a Radului banul Buzescu satul Dobra de sus din Vâlcea „tot satul cu tot hotarul şi cu toţi rumânii, câţi se vor afla de moşie şi de legătura lu Mihai Voevod, şi cu tot venitul".**

(Arh. Stat. *Dintrunlemn,* pach, 12 d. 1)

36.

***1646, Aprilie 28.* Cu mila lui Dumenezeu, Io Matei Basarab, Voevod şi Domn a toată Ţara Ungrovlahiei, dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele lui Stan cu fratele lui, Lupul, fiii lui Badea din Valea Măţăului, din judeţul Muşcel, şi lui Radu şi cu fiii lui, câţi îi va da Dumnezeu, ca să fie în pace şi slobozi de rumânie şi ei şi fiii lor de către**

Cungre şi de către fratele lui, Ionaşcu, fiii lui Radul Robul din Suslăneşti, şi de cătră fiii lor şi de cătră toată rudenia lor, de către nimene bântuială să nu aibă. Pentru că Badea, tatăl acestor numiţi oameni, Stan şi fratele lui, Lupul, el a fost vecin al Radului Robu, tatăl lui Cungre şi Ionaşco din Suslăneşti, pentru o delniţă din Măţău, de mai înainte vreme. Iar de prin zilele lui Petre Voevod Cercel, Badea, tatăl lui Stan şi al lui Lupul, ci a fost fugit de acolo de pe delniţa Radului Robu din Măţău, pe vremea când au fost vecini şi alta pentru că a fost plătit câbla la stăpân, ca să şeadă unde ar fi voia lui. Şi de atunci au şezut tatăl lor, Badea, şi ei unde au putut. Şi după aceia, când a fost acuma, în zilele **Domniei mele, Ciosea, ... lui Badea, tatăl lui Stan şi al Lupului, şi după moartea lui Radu Robul, iar fiii lui, Cungre şi Ionaşco, ei s'au sculat de au vândut lui Stan şi fratelui său, Lupul, această delniţă a lor, din Măţău, toată, din tot hotarul, din câmp şi din pădure şi din apă şi din uscat şi cu loc de casă şi de pretutindeni, pentru 2200 aspri gata. Şi zapis din mâna lor de vânzare cu mulţi boieri şi buni oameni şi marturi în zapis şi încă cu mare jurământ. Iar după aceia, Cungre şi Ionaşco după vânzarea ocinei, ei s'au pus în spatele lui Stan şi a lui Lupul, ca să-i vecinească spunând cum a fost tatăl lor, Badea, vecin lor, din Măţău, de mai înainte vreme, de prin zilele altor vechi Domni, şi vin înaintea Domniei mele, în marele divan, de s'au pârât de faţă cu Stan şi cu Lupul.**

Intru aceasta, am căutat şi am judecat după drept şi după legea lui Dumnezeu, împreună cu toţi preacinstiţii dregători ai Domniei mele şi am aflat şi Domnia mea că nu au avut Cungre şi fratele său, Ionaşco, nici o treabă cu Stan şi cu fratele său, Lupul, ca să-i vecinească, de atunci, de prin zilele lui Petru Voevod Cercel, pentru că nu i-a fost apucat legătura lui Mihail Voevod acolo pe moşia lor, nici nu este volnic nici un boier, să-i vecinească, pentru nimic, de pe acea vreme, ci a rămas Cungre şi Ionaşco, fiii lui Radu, de lege şi de judecată, dinaintea Domniei mele, din divan ca mai multă treabă şi lucru, cu Stan şi cu fratele lui, Lupul, sau cu fiii lor, **să nu aibă, în veac, cum nu a avut nici de mai înainte vreme. Iarăşi a cumpărat Stan şi fratele lui, Lupul, ocină, în Măţău, partea lui Stan, a treia parte din tot hotarul, dela Stan, pentru 460 de aspri gata. Şi iarăşi a cumpărat Stan şi Lupul dela Nedelco, fiul Iovei, şi dela fratele său, Radul, partea lor din o jumătate de delniţă din Măţău, iarăşi a treia parte, pentru 600 aspri gata şi cu zapis din mâinile lor, de vânzare, ei de bună voia lor, fără de nici o silă. De aceia, am dat şi Domnia mea lui Stan şi lui Lupul, ca să fie lor de moşie şi în ohabă, fiilor şi strănepoţilor, în veac, şi neclintită de nimeni după porunca Domniei mele. Iată şi marturi am pus Domnia mea, pe jupan Ghiorma, vel ban, şi jupan Dragomir, vel vornic, şi** jupan Radul, vel logofăt, şi ... vel vistier şi Diicul spătar şi Barbul stolnic şi Radul comis şi Drăgşan paharnic şi jupan Costandin vel postelnic şi alt jupan Radul vel logofăt. Am scris eu Dumitru log. în cetatea de scaun, Târgovişte, luna Aprilie 28 zile, şi de la Adam până acuma curgerea anilor, în anul 7154 (1646).

Io Matei Basarab

Comunicat de Prof. M. Costăchescu. Originalul pe pergament, la Muzeul din Bacău. O traducere necompletă în ziarul *Moldova* din Bacău, cu data Luni, 9 August 1943.

37.

1646, August 14. Matei Basarab întăreşte lui Pătraşco logofătul şi fratelui său Giura jumătate din satul Şerbăneştii din Vâlcea cu nişte rumâni, pe care îl aveau parte de moştenire dela mama lor Chera şi parte de cumpărătoare. Rumânii ridicaseră pâră la divan că nu-s nici de moştenire, nici de cumpărătoare, dar cei doi fraţi scot cărţile lu Basarab Voevod şi ale lui Radu Voevod pe aceşti rumâni din Şerbăneşti, şi ei pierd. Rumânii vin cu pâră a doua oară. Domnul le dă 12 megiaşi ca să jure „cumcă nu sânt rumâni de moştenire, nici dela legătura lui Mihai Voevod, nici au luat nici un ban dela părinţii lor“, dar la soroc nu pot jura şi rămân de lege.

(*Condica M-rii Morânglavu;* rezumat comunicat de d-1 Iulian Marinescu).

38.

1647, Ianuarie 15. Matei Basarab întăreşte mănăstirii Căluiul satul Cioroiul (Dolj), să ţie mănăstirea 2 părţi cu rumânii şi Episcopia Râmnicului o parte. Fusese de moştenire al lui Miroslav vistierul din Râhov şi al Neculcii postelnicul din Vlădeni, dela cari îl cumpărase Radu clucerul Buzescu în zilele lui Petru Vodă, fiul lui Pătraşco Vodă, şi ale lui Mihai Vodă, cu cărţi domneşti de cumpărătoare şi de schimb, dăruindu-1 apoi mânăstirii Căluiul. Subt Radu Mihnea, după moartea Radului clucerul Buzescul, „Dumitru rumânul din Cioroi cu ceilalţi rumâni ei au ridicat pâră zicând cum că n’au fost rumâni, ce au fost răscumpăraţi dela rumânie dela Neculce den Vlădeni drept 20.000 de aspri şi au pârât de faţă cu egumenul Eremia dela sfânta m-re dela Călui. Intr’aceia răposatul Radul Vodă, domnia lui au căutat şi au judecat pre lege împreună cu toţi cinstiţii dregătorii lui şi au văzut domnia lui şi au citit carte lui Pătru Voivod, feciorul lui Pătraşco Voivod, la anii dela leat 7093 şi carte răposatului Mihai Voivod la leat 7102 de cumpărătoare şi de schimb cu Miroslav vist. şi cu Necolce postelnicul şi cu alte moşii pentru satul Cioroiul, şi iar hrisovul răposatului Mihail Voivod pre satul Cioroiul şi preste toate moştenirile sfintei mănăstiri Căluiul, şi au dovedit domnia lui cum că au fost rumâni Buzeştilor apucaţi de legătura lui Mihai Voivod pre loc şi pre moştenire Buzeştilor în Cioroi. Deci au rămas Dumitru cu ceilalţi săteni rumâni de lege şi de judecată dinainte răposatului Radul Voivod din divan, şi au işit cu re ruşine ca nişte oameni răi şi ficleni. Şi de atunci încoace tot au fost rumâni sf. m-ri Căluiul cu bună pace, precum am văzut domnia mea şi carte răposatului Radului Voivod Mihne de pâră şi de rămas la ani 7122. Iar după aceia când au fost acuma în zilile domnii mele, iar rumânii din Cioroiu nici pre aceia nu s’au lăsat, ci iar au rădicat pâră cu cartea lui Pă**tru Voivod, feciorul Mircii Vodă, re şi mincinoasă, zicând cum că au fost tot oameni judeci pre moştenire lor şi cum că i-au fost apucat şi legătura lui Mihail Voivod pre moştenire lor, ci n’au fost rumâni Buzeştilor, ci s’au făcut rumâni trei cete, şi au luat trei legi tot câte 12 megeaşi jurători pă răvaşe domneşti, de au jurat strâmb şi cu înşălături de către sf. m-re Căluiul că au fost moştenire lor, şi cum că i-au fost apucat şi legătura lui Mihai Vodă pă moştenire lor, ca să scape de rumânie de către sf. m-re cu minciuni". Egumenul şi călugării vin atunci cu pâră la divan. „Şi au luat egumenul Ioan din divan lege preste toată legea rumânilor din Cioroiu 24 de boieri jurători anume... Deci când au fost la zi şi la**

soroc, iar egumenul Ioan ei au venit la curte în Târgovişte cu lege deplină, şi au şăzut boerii dinpreună cu toţi trei zile deplin la casa jupăn Barbului banul de au luat legătura toată pre amăruntul şi au socotit în **toate chipurile pre cărţi, şi au aflat cu sufletele lor precum că au fost apucat legătura lui Mihai Vodă pre toţi rumânii din Cioroi pre locul şi pre moşia Buzeştilor. Deci au venit lege şi boierii toţi deplin de faţă aici înainte domnii mele în marele divan. Deci am tras domnia msa tot câte unul pre răvaş, aşa au mers dinaintea domnii mele dm divan cu cinstitul boerul domnii mele jupan Nicoară marele portar la sfânta biserică a popii lu Neagoe din Zlătari de i-au jurat jupânul Nicoară tot câte unul cu mâna pre sfânta Evanghelie precum că au fost rumâni sfintei mănăstiri Căluiul, apucaţi din legătura lui Mihai Vodă rumâni pre moşia mănăstirii în Cioroi, însă pe doao cete de rumâni. Iar după aceia rumânii care au rămas să fie rumâni sfintei mănăstiri Căluiul au venit înaintea domnii mele în marele divan de au mărturisit ei singuri cu gurile lor, precum că au fost apucat legătura lui Mihai Vodă şi pe a treia ceată dă rumâni, anume Stoica feciorul lui Pătru şi pe Laţco vărul Stoicăi cu cetaşii lor, ca şi pre ei, pre moşia liniştirii Călui în Cioroi. Deci au rămas toti de lege să fie rumâni sfintei mânăstiri Căluiul, rumâni de moştenire cu feciorii lor şi cu toate moştenirile lor, precum au fost şi mai dinainte vreme, să fie mănăstirii de întărire şi de hrană, iar ctitorilor veşnică pomenire. Şi am trimis domnia mea de am prădat pre cele 3 legi, pre acei 12 megiaşi, de am luat dela unul câte 6 boi, pentru că au fost jurat strâmb şi cu minciuni. Iar de va scoate vreodată rumânii niscai cărţi să nu se crează, ci sa rămâie mincinoase".**

(*Arhiv. Stat. Condica Brâncovenească* IV, f° 454-8).

39.

1647, Iunie 12. **Matei Basarab întăreşte mânăstirii Argeş moşia Futeştii din Ialomiţa, cum a fost hotărnicită de 12 boieri hotărnici „din şezutul satului şi dupreste tot hotarul şi cu rumânii toţi, câţi se află de moştenire şi de legătură".**

(*Arhiv. Stat. Condica Brâncovenească,* I, f° 339—41).

40.

1649, Aprilie 1. **Zde boierii jurători ai Vlaadul Sfitac ot Călugăreni anume Vintilă vătaf i Antonie vătaf i Crăciun Ciocănescul i Van ot tam i Stanciul Arsul i Stan ot Boşari i Vladul Tatuii i Barbul potrar ot Zedrueşti i Văsii Săbolescul i Dobre ot Boşari i Oprea al lui David i Sirbu Pestre ot Boşari, să jure aceşti 12 megiaşi pre Vladul** Sfitac şi pe feciorii lui cum n'au fost rumâni vornicesii Mitroe nici vistiiresii lui Vasilie vistier, nici i-au apucat legătura lu Mihai Vodă în sat în Lungi, nici pre ocina Lungilor. Deci de va jura, el va fi în pace. Şi zioa de astăzi în 15 zile di Aprilii. Şi să jure la scaun. I ispravnic Vil portar. Pis. Aprilie 1 dni leat 7157. Io Mateiu Voevod (1. p.) m. b. g. z. v.

(*Acad. Rom.* pach. 58, d. 29; 2 exemplare originale amândouă).

41.

1649, Aprilie. 1. Răvaş domnesc către aceiaşi boieri daţi lui Sârbul cu feciorii lui, „să jure aceşti 12 megiaşi pre Sârbul cu feciorii lui cum n'au fost rumâni vornicesii Mitroi, nici vistieresii lu Vasile vistierul, nici i-au apucat legătura lu Mihai Vodă în sat la Lungi, nici pre ocina Lungilor.

Deci, de vor putea jura, ei vor fi în pace. Şi zic de astăzi în 15 zile ale lu April. I ispravnic Vil portar".

(*Acad. Rom.* pach. 58, d. 28).

42.

1649 (7158), Septemvrie 20. Matei Basarab întăreşte mănăstirii Plumbuita şi egumenului Calinic „ca să fie sfintei mănăstiri 2 rumâni anume Dobrotă i Andrei cu feciorii lor den sat den Tâmbureşti, pentru că aceşti rumâni au fost ai mânăstirei Plumbuitei de moşie den plasa mânăstirei, închinaţi de stăpânii lor la sfânta mănăstire, şi i-au apucat legătura lui Mihail Voevod acolo în sat, şi tot au fost rumâni mânăstirei cu bună pace până acum. Iar când au fost acum în zilele domniei mele se-au sculat cinstit dregătoriul domniei mele jupan Radul vel comis cu pâră, căci are şi el moşie **acolo în Tămbureşti de cumpărătoare de la boiari, însă plasa lui Dragomir Zlate şi partea lu Bărcan stolnic, de-au zis că sânt aceşti doi rumâni ai lui dentr'aceste părţi, şi au venit de faţă** inaintea **domniei mele în divan. Intr'aceia domnia mea am căutat şi am judecat pre dirept şi pre lege împreună cu toţi cinstiţii dregători domniei mele şi le-am dat domnia mea la mijlocul lor 6 boiari pre răvaşe domneşti anume: ot Mătăseşti Stan iuzbaşa i ot Bcrileşti Leca Meiotă i ot Poiana Radul ban i Dragoe i ot Periiaţi Tărca i ot Tătărei Drume, ca să caute şi să adevereze pentru aceşti 2 rumâni, ce scriu mai sus, ai cui au fost de moşie şi carele dintr'a cui parte au fost, şi legătura [lui] M ihai Voevod la ce boiar i-au apucat. Deci într'ac**eia **aceşti 6 boiari au căutat şi adevărat cu ale lor urlete, cum că i-au apucat pre plasa mănăstirii Plumbuitei rumâni mânăstirei de moşie şi daţi do pomeană. Deci au rămas jupan Radul vel comis de lege, că n'au avut nici o treabă cu dânşii. Şi am văzut domnia mea amândoao răvaşele şi carte a- eestor 6 boiari de judecată la sfânta mânăstire. Dorept aceia, şi domnia mea încă am dat sfintei mănăstiri Plumbuitei ca să-i fie aceşti 2 rumâni de moşie si cu pace în veac şi întărire mânăstirei şi pomeană ctitorilor, cum au fost şi mai denainte vreme, alt val să n'aibă".**

(*Arhiv. Stat. Plumbuita,* pach. 16, d. 10).

43.

***1650, Aprilie 20.* Matei Basarab întăreşte mănăstirii Glavaciocul stăpânirea asupra satului Cernăteştii cu rumânii, care-i fusese dăruit de Radu Vodă. Acum rumânii veniseră cu pâră la divan picând „că nu sânt rumâni, nici are mănăstirea treabă cu**

dânşii... Şi i-am adevărat domnia mea rumâni de moşie, de strămoşie ai Gavaciocului, şi cum i-au apucat şi legătura lu Mihai Vodă acolo în Cernăteşti. Deci au eşit rumânii cu rea scârbă, cât am vrut domnia mea să le raz barbele şi să-i dau pren târg“,

(*Arhiv. Stat. Glavacioc*, pach. 17 d. 6).

44.

1652, Aprilie 24. **Răvaş domnesc către 6 jurători ai Neculii Necorescul din Horeoviţa „să jure Necula cu aceşti 6 boiari di cătră Mihart logofătul, feciorul Ciohanii comisul, pentru nişte rumâni pre nume Drăghici i Danciul i Drăghin, feciorii lui Pistor, cum că sunt aceşti rumâni din Horeoviţa, şi i-au apucat (*şters cuvântul: sama*) legătura lui Mihai Vodă acolo, şi nu sânt din Pădina, nici i-au apucat legătura lu Mihai Vodă în Pădina"**

(Arhiv. Stat. Mitropolia, pach. 107 netreb. d. 17).

45.

1652, Aprilie 27. **Cartea de blestem a mitropolitului Ştefan către egumenul Efrem dela Gura Motrului şi megiaşii dimprejur, ca să adevereze pe dreptate „pentru nişte rumâni ce au avut pâră cu feciorul lui Cioan, Mihart logofătul, rumânii anume Aldea cu fraţii lui, zicând Mihart logofătul cum i-au cumpărat, iar acei rumâni acum se află că de moşie sânt rumâni domneşti din Coşcodia, iar legătura lui Mihai Vodă zice că i-au apucat. în sat în Orehoviţă. Deci măria sa domnul nostru** aşa au judecat, de-i va fi apucat legătura lui Mihai Vodă în Orehoviţă să fie ai sfintei Mitropolii".

(*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 168, d. 10).

46.

1652, Maiu 11. Mărturia a 6 megiaşi luaţi pe răvaşe domneşti de vlădica Ştefan şi Mihart logofătul. „Am căutat şi am adăvărat şi am şi jurat în sfânta biserecă la sfânta mănăstire la Gura Motrului denaintea părintelui egumenul Efrem pre feciorii lui Nistor, anume Drăghici i Danciul i Drăghin, cum au fost Nistor rumân sfintei Mitropolii de moşie ohabnic de în sat de Oreoviţă şi legătura lu Mihai Vodă l-au apucat pre Nistor tot în sat în Oreoviţă. Şi noi megiaşii cari sântem de împrejurul locului, chemaţi pre cuvântul domnu nostru ca să mărturisim de neşte rumâni.... Aldea cu fraţii lui Micul i Cârstea, feciorii lui Bădăi, să adăvărăm cu sufletele noastre de unde iaste Bădăi de moşie, şi am adăvărat că au fost Bădăi de moşie de în Cocicodia, iar legătura lui Mihai Vodă au apucat pre Bădăi în satul sfintei Mitropolii în Oreoviţă., şi au murit Bădăi în Oreoviţă".

(*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 168, d. 11).

47.

1652, Maiu 31 **Răvaş domnesc către jurătorii lui Nicula Nicorescul pârcălabul „să jure Nicula Nicorescul cu aceşti 12 jurători de către Mihart logofătul... pentru nişte rumâni anume Aldea cu fraţii lui, cum că i-au apucat legătura lu Mihai Vodă în Horeoviţă, nu i-au apucat în Coşcodia. Deci de vor putea jura că i-au apucat legătura In Mihai Vodă în Coşcodia, să fie rumâni lu Mihart logofătul".**

(*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach 107 netreb. d. 8; original în dublu exemplar).

48.

1652, Iulie 26. **Porunca lui Matei Basarab către cei 12 megiaşi jurători luaţi pre răvaşe domneşti de Necula Nicorescul şi Mihart logofătul „ca să juraţi pentru Aldea cu fraţii lui, cum de-1 va fi apucat legătura lui Mihai Vodă în Coşcodia, el sa fie rumân lu Mihart logofătul", să se adune la soroc împreună cu portarul al doilea, şi de vor adevăra că i-a apucat legătura lui Mihai Vodă în Oreviţă „voi să juraţi şi să fie rumâni acolea". De vor adevăra că i-a apucat în Coşcodia, să fie rumâni lui Mihart log. Pe cei 3 megiaşi cari n'au vrut să vie la soroc, portarul este volnic să-i schimbe şi să dea alţii în locul lor.**

(*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 168, d. 12).

49.

1652, Iulie 28. **Porunca lui Matei Basarab către egumenul dela Strehaia şi uncheşul Lepădat de acolo, să jure uncheşul cu mâna pre Evanghelie pentru Aldea şi fraţii lui. „Deci de-i va fi apucat legătura lui Mihai Vodă pre acei rumâni în Horeoviţă, şi de vei putea jura într'acesta chip, ei să fie rumâni în Horeoviţă. Iar să vei şti tu cu sufletul tău că i-au apucat legătura lui Mihai Vodă într'alte sate ale domnii mele, şi vor fi fost oameni judeci, ei** să fie rumâni lui Mihart logofătul, cum s'au vândut".

(*Arhiv. Stat. Mitropolia,* pach. 168, d. 13).

50.

1652, August 6. „Adecă noi toţi oamenii carii am fost scrrişi în răvaşele domneşti anume... am jurat în sfânta mânăstire Strehaia pre sf. Evanghelie, cum au apucat legătura lui Mihai Vodă pre tatăl Aldei în sat în Oreviţă, şi l-am dat noi toţi cu sufletele noastre pre Aldea cu fraţii lui, cum iaste rumân în Oreviţă de legătura lui Mihai Vodă. Aşa ştim şi mărturisim cu sufletele noastre".

(*Acad. Rom.* Ms. 610 f. 7)

51.

1653, August 13. Matei Basarab întăreşte Mitropoliei din Târgovişte stăpânirea asupra rumânilor din Orevıţă, „rumâni Mitropoliei din legătura lui Mihai Vodă", pentru cari avusese pâră cu Mihart logofătul.

(Arhiv. Stat. Mitropolia, pach. 107 netreb. d. 9 ; orig. Slav; o traducere în Ms. 610, f° 8, dela *Academia Română)*

52.

1653, Decemvrie 30. Zde meghiaşii jurătorii Lupului Fugşilă „ca să jure Lupul Fugşilă de către Pană căpitanul Părdescul cu aceşti 12 megiaşi, cum nu l-au apucat legătura lui Mihai Vodă în sat în Stăpâniţi i ot Cacoţi, nici iaste rumân de moşie, însă precum vor afla aceşti megiaşi cu sufletele lor".

(*Arhiv. Stat. Episcopia Râmnic,* pach. 98, d. 7).

53.

1654, Maiu 6. Constantin Şerban întăreşte lui Alexandru postelnic al doilea şi jupânesei lui Marinca, nepoata răposatei doamnei Elinei, satul Hă**reştii din Ilfov cu rumânii. Satul fusese al Udrei comisul, feciorul Hrizei vornicul, şi al jupânesei lui Alexandra, fata lui Petrea clucerul Aslan, de zestre, dela cari îl cumpărase în zilele lui Matei Vodă doamna Elina, care îl dăruise apoi nepoţilor săi Alexandru postelnicul şi jupâneasa lui Marica. Acum după moartea lui Matei Vodă şi a doamna Elinei, rumânii din Hăreşti vin cu pâră în divanul cel mare zicând *„că nu au fost rumâni de moştenire, nici i-au apucat legătura lui Mihai Vodă în satul Hăreşti*”** Domnul **adevereşte însă „cum că s'au fost vândut ei rumâni răposatului Mihai Voevod pe bani gata, şi cum că au fost miluit Mihai Vodă cu satul Hereştii şi cu rumânii pe Antonie Grama pentru o pradă ce 1-au fost prădat fără nici o vină, iar în urmă s'au fost răscumpărat dela Gavriil Voevod cu vicleşug zicând cum că au fost rumâni domneşti, şi iarăş i-au dat Gavriil Voevod rumâni lui Antonie Grama, şi dela oarecare fete ale Gramei au fost cumpărat Petrea clucer Aslan drept 400 galbeni gata, şi au avut şi pâră Petrea clucerul în zilele răposatului Matei Vodă cu rumânii şi au rămas ei de lege“.**

(Arhiv. Stat. Cotroceni, pach. 6, d. 11; orig. slav cu trad. din 1807 de Dionisie eciesiarhul).

54

***1654, Maiu 6.* Constantin Şerban întăreşte lui Iordache postelnicul al doilea, fiul lui**

Trufanda postelnicul, stăpânirea asupra satului Ioneştii din Vlaşca cu rumânii „pentru că aceşti de mai sus zişi oameni fost-au venit din altă parte de s'au închinat rumâni lui Leca fost mare spătar în zilele răposatului Mihail Voevod, şi i-au apucat şi legătura lui Mihai Voevod la sat în Ioneşti mai nainte vreme". Sub Radu Mihnea moşiile lui Leca spătarul căzând pe seama domnească, domnul a dăruit satul Ioneşti cu rumânii lui Trufanda postelnicul. In domnia a doua a lui Alexandru Iliaş rumânii veniseră cu pâră la divan „unii din ei zicând cum că nu i-au apucat legătura lui Mihai Voevod în Ioneşti, iar alţii pâra cum că nu s'au fost vândut rumâni lui Leca spătarul", dar rămân de lege. „Şi au ieşit rumânii cu rea ruşine din divan, şi i-au dezbrăcat de i-au purtat pe uliţe goi numai cu pielea, pentru că au vrut să fugă, să spargă satul şi birul, şi au umblat cu viclenie sa scape de rumânie". Acum rumânii vin din nou cu pârâ, clar domnul îi dă rămaşi.

(Arhiv. Stat. Episcopia Argeş, pach. 69 quatuor, d. 19; orig. slav cu traducere din 1844).

55.

1654, Maiu 16. Răvaş domnesc către 12 jurători ai lui Stan din Produleşti, ca să jure cu ei că n'a fost rumân mănăstirii Strâmbul „nici l-au apucat legătura lui Mihai Vodă în sat în Produleşti".

(Condica M-rii Găiseni, f° 99; rezumat comunicat de d-1 Iulian Marinescu).

56.

1654, Iunie 11. Constantin Şerban Basarab Voevod „către jupâneasa Mihnea şi soru-sa Marula logofeteasa, fetele lui Ilie vornic ot Corneşti şi jupânesei Despinei ca să le fie satul Andrăşeşti jumătate, pentrucă a fost de baştină mumei lor Despinei, jupâneasa lui Ilie vornic. Rumânii din Andrăşeşti au susţinut în divan că nu sunt rumâni de baştină din Andrăşeşti, nici din legătura Iul Mihai Vodă, însă toţi boierii divanului au mărturisit că acei rumâni erau rumâni de baştină din Andrăşeşti încă din zilele Mihnii Vodă şi că i-a apucat legătura lui Mihai Vodă, aşa că au rămas de lege".

(I. Filitti, Arhiva G. Gr, Cantacuzino, Bucureşti 1919, p. 2)

57.

1654, Iunie 20. Constantin Şerban întăreşte mânăstirii Viforîta satul Vărăştii şi Gurguiaţii de pe Mostişte cu rumânii. Rumânii veniseră cu pâră la divan *„zicând cum că nu sunt rumâni de baştină, nici au lut bani, nici i-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo* ci i-au ţinut călugăriţele în silă". Dom nul judecă cu toţi boierii „şi am adevărat şi domnia mea cum *că sânt rumâni ai sfintei mănăstiri Vihorâta de baştină dela strămoşi, dela întemeierea satului Vărăştii şi Gurguiaţii, şi apucaţi şi de legătura lui Mihaiu Vodă tot, acolo, rumânii de baştină* cum ştie toată curtea şi toţi boerii divanului şi mari şi mici".

(Arhiv. Stat. Viforîta, pach. 1, d. 27; orig. slav cu 2 traduceri, din 1778 şi 1861).

58.

1654. Iulie 28. Constantin Şerban întăreşte mănăstirii Radu Vodă stăpânirea asupra unor rumâni din Bălteni, cari „au fost rumâni de baştină şi din legătura lui Mihaiu Vodă din sat din Bălteni“, cumpăraţi de Hrizea vornicul şi dăruiţi mănăstirii din Bălteni. Rumânii veniseră la divan cu pâră ca să scape de rumânie, dar sunt rămaşi.

(Arhiv. Stat. Domeniul Coroanei, pach 4; orig. slav cu traducere veche).

59.

1654, Iulie 29 Constantin Şerban întăreşte moşnenilor din Groşani (Muşcel) liberarea de rumânie de către mănăstirea din Câmpulung. „Pentru că aceşti oameni din sat din Groşani ei au fost toţi oameni slobozi cu moşia lor de mai nainte vreme de în zilele celorlalţi domni mai vechi, iar aceşti oameni ei s'au lipit lângă biserica aceasta bătrână a lui Negru Vodă din Câmpulung de a fost scos de lucru domnesc şi ei s'au tocmit de au fost lucrat bisericei într'un an trei zile. Iar când a fost în zilele răposatului Matei Voevod domnia sa a apucat şi a făcut această mănăstire din Câmpulung de piatră din temelia ei, apoi fiind igumen atunci Melhie monahul şi având voe şi putinţă dela răposatul Matei Voevod a cutropit si satul Groşanii şi l-a rumânit în silă fără dreptate, zicând cum că sânt daţi rumâni de Necula Alixandru Vodă şi apucaţi şi de legătura lui Mihail Voevod rumâni. Apoi când a fost acum în zilele domniei mele, iar aceşti oameni din Groşani de mai sus zişi ei au venit înaintea domniei mele în marele divan de s'au judecat de faţă cu călugării, şi aşa s'au jăluit şi s'au plâns pentru mare cutropire, cum că i-au rumânit în silă fără judecată şi fără dreptate”. Domnul dă satului „legea ţării pe răvaşe domneşti 12 megiaşi jurători ca să se jure către sfânta mânăstire cum că n'au fost rumâni ai mânăstirei daţi de Necula Alexandra Vodă, nici că i-au apucat legătura lui Mihail Voevod rumâni mânăstirei”. Sătenii aduc la zi pe jurători cari jură în biserică. Egumenul lipsind, domnul numeşte în locu-i asistent la jurământ pe Petru Băleanu ceauş de aprozi.

(Arhiv. Stat. Câmpulung, pach. 19, d. 1; orig. slav cu traducere din 1843 de Gheorghian Peşacov).

60.

1654, Septemvrie 15 Cartea a 24 boieri jurători dată mănăstirii din Câmpulung „ca să fie mânăstirii ce scrie mai sus satul Groşanii de lângă mâna ştire tot satul cu tot hotarul şi cu toţi rumânii di moşie şi den legătură; cu tot venitul... pentru căci acest sat Groşanii cu rumânii el au fost de moşie de strămoşie den descalecat al sfintei beserici, dat de pomeană ca şi Bădeştii de răposatul Necula Alexandru Vodă, unde-i zac oasele în sfânta mănăstire, văleat 6873, şi tot au fost sat şi rumâni cu pace şi până au fost popilor de cliros şi deaca se-au zidit sfânta mănăstire de răposatul Matei Voevod până acum, cum ştim noi toţi boiarii judeţului şi toate satele şi toţi bătrânii judeţului ot Muşcel că au tot lucrat bisericii şi popilor de cliros şi mănăstirii împreună cu satul Bădeştii şi cu alalţi robi ţigani ai mănăstirii, având milă şi

ertăciune dela toţi domnii, ca să fie numai de lucru şi de hrană sfintei case a Maicăi Precistei“. Acum ei s'au ridicat cu pâră la divan şi au luat 12 jurători „de au jurat strâmb cu oameni şi rudenia lor ca să scape de rumânie cu menciuni şi cu dare pre la unii şi pre alţii, având prileju de toate bucatele.” Egumenul a luat atunci lege peste lege 24 de boieri. „Şi au pus întâiu star Micud spătarul ot Stăneşti, de 90 de ani, mâinile pre sfânta Evanghelie de au jurat cum i-au pomenit tot rumâni de moşie şi den legătură ai pietrii, daţi de ctitorii besericii cei bătrâni. De aciia noi toţi am jurat cu mâinile pre Evanghelie cum i-am aflat rumâni mănăstirii şi bisericii lui Negru Vodă, şi rumâni i-am dat şi i-am lăsat cu sufletele noastre, şi au rămas Groşanii de lege să fie rumâni tot la piatră cum au fost de veac.”

(*Arhiv. Stat. Câmpulung,* pach. 19, d. 2).

61.

1654, (7163), Octomvrie 30. Constantin Şerban întăreşte mânăstirii din Câmpulung şi egumenului Varlam satul Groşanii din judeţul Muşcel, care-i fusese date de Necula Alexandru Voevod, ctitorul mânăstirii, unde-i zac şi oasele dela anul 6873. „Iar după aceia când a fost acum în zilele domniei mele, iar rumânii din Groşani ei au ridicat mare pâră asupra sfintei mănăstiri, zicând cum că n'au fost rumâni de moştenire mânăstirei, nici că i-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo în Groşani, nici că au lucrat sfintei mănăstiri împreună cu satul Bădeştii“. Rumânii au luat lege 12 jurători „de au jurat că nu sânt rumâni sfintei mănăstiri”. Egumenul „văzând această strâmbătate rea şi că au jurat rumânii din Groşani rău şi cu rudeniile lor şi cu minciuni dând bani şi dobitoace multe jurătorilor lor, n'au putut lăsa moştenirea şi rumânii liniei mănăstiri în deşert, ca să se pustiască casa Maicăi Preacuratei şi să piară pomenirea ctitorilor, ci au venit înaintea domnii mele în marele divan de au luat lege peste lege 24 de boieri din Muscel pe răvaşe domneşti, precum este legea şi obiceiul ţării dela alcătuirea ei anume... Când a fost la soroc, domnul a trimes ispravnic acolo la mânăstire pe Constantin Gălăţeanul marele portar „şi pentru hotarele mănăstirii cu orăşenii şi cu Bogăteştii şi pentru această lege, de a strâns pe toţi boierii pe deplin, cum este mai sus scris. Apoi întâi igumenul Varlaam cu toţi călugării au luat cartea părintelui Ignatie mitropolitul cu mare afurisanie asupra lor, şi au pus întâiu bătrânul Micudea din Stoineşti, om de 90 de ani, mâna pe sfânta Evanghelie în sfânta mănăstire, şi la urmă şi toţi boierii jurători pe rând, şi au jurat cu sufletul lor, cum că au pomenit pe Groşani tot rumâni la piatră dela zidirea bisericii lui Negru Vodă, şi i-au dat şi ei rumâni mânăstirei. Groşanii însă nici aşa nu s'au lăsat, ci pe loc iarăş au venit înaintea domniei mele cu alte minciuni, zicând că o seamă din boierii lor n'au jurat; apoi fiind domnia mea pe baltă în preumblare, am trimis domnia mea pe Ion al doilea portar împreună cu Groşanii de au adunat pe boieri iarăş pe deplin şi au jurat al doilea rând, şi au rămas Groşanii de mare ruşine. Şi am globii domnia mea pe cei 12 jurători de le-am luat dela unul 6 boi, precum este legea pentrucă au jurat strâmb, şi i-au călcat igumenul Varlaam cu Legea de 24 boieri în două rânduri".

(Arhiv. Stat. Câmpulung, pach. 19, d. 3; orig slav cu traducere din 1843 de Grigorian Peşacov).

62.

1655, Ianuarie 17. Constantin Şerban întăreşte lui Dragul iuzbaşa moşia lui dela Cislău „trei părţi boiereşti şi una a megiaşilor“. Fuseseră rumâni lui Dragul dela moşi strămoşi ţinuţi cu bună pace, cum a văzut domnul din cărţile lui Vladislav Voevod, şi ale altora. Acum rumânii se ridică cu pâră la divan spunând că sânt cutropiţi de moşul lui Dragul iuzbaşa, dar pe baza cărţilor domnul îi dă rămaşi. Dintre ei se scoală însă a doua oară cu pâră 2 fraţi, Dragomir şi Stan, „zicând cum că nu sânt rumâni de moştenire, nici de legătura lui Mihail Voevod prinşi”. Domnul le dă legea ţerii, 12 megiaşi, cu cari ei jură. Dragul iuzbaşa iea atunci lege peste lege, 24 de boieri, cari jură că i-au fost rumâni „de moştenire şi de legătura lui Mihail Voevod“.

(Arhiv. *Stat. Secţia istorică;* orig. slav cu traducere din 1851)

63.

1656, Aprilie 18. Constantin Şerban întăreşte mânăstirii Cozia satul Studiniţa din Romanaţi cu toţi rumânii, arătaţi anume, „şi ceilalţi rumâni de moştenire şi din legătura lui Mihaiu Voevod din sat din Studiniţa toţi“. Fuseseră cnezi şi se vânduseră lui Mihai Vodă, care-i dăruise maică-sii, iar aceasta mănăstirii. Subt Leon Vodă rumânii se închină lui Necula vistierul care era puternic pe acea vreme, zicând că nu fuseseră rumâni lui Mihai Vodă. Mânăstirea se pârîse cu Necula vistierul şi rumânii în 2 rânduri subt Leon Vodă şi apoi şi subt Matei şi câştigase. Acum rumânii venind din nou cu pâră la divan, domnul le dă lege 12 megiaşi, cu cari însă nu pot jura, mărturisind singuri că sunt rumâni ai Coziei.

(Arhiv. Stat. Cozia, pach. 24, d. 17; orig. slav cu traducere).

64.

1656, Iunie 10. Constantin Şerban întăreşte ju pânesei Elenii a Radului banul Buzescul şi fiului său Mateiaş postelnicul stăpânirea peste toate satele şi moşiile lor. Intre acestea este şi satul Cioroiul, ai cărui locuitori se ridicaseră cu pâră subt Matei Vodă jurând cu 12 boieri că nu sunt rumâni. Călugării dela mănăstirea Căluiul, căreia satul îi fusese dăruit, jură însă cu 24 de boieri „că i-a apucat legătura lui Mihail Vodă pe sătenii satului Cioroiu pe moşia sfintii mânăstiri“ şi câştigă.

(Documentul a fost publicat de Gr. Tocilescu în *Tinerimea Română,* 1898, p. 89 şi urm.).

65.

1656, Iulie 30. Constantin Şerban întăreşte malui clucer Diicul din Buiceşti satul Arceşti din Romanaţi cu rumânii, pe care îl cumpărase mai înainte dela Vasile din Arceşti. Acum se ridică cu pâră jupâniţa Dumitra Arceasca, susţinând că a vândut numai locurile, nu şi rumânii, pentru ca ei să se răscumpere de rumânie dela dânsa. Rumânii, la rândul lor, vin şi ei la divan cu pâră „zicând că ei n’au fost din Arceşti de moştenire, nici din legătura lui Mihai Vodă, nici

au avut treabă cu dânşii ca să se vânză“. Domnul le dă 12 jurători, pe cari îi aduc şi jură. Diicul iea atunci 24 de boieri, cari jură că „i-au pomenit pe toţi rumâni din Arceşti, apucaţi de legătura lui Mihai Vodă“.

(G. Ghibănescu, *Surete şi Izvoarele,* VI, 214—19).

66.

1657, Aprilie 30. Răvaş domnesc către jurătorii popei Tatomir „să jure popa Tatomir cu aceşti 12 megiaşi de către Coandă şi de către Păuna şi de către Stoia, cum nu le este rumân ot Vâlcul, nici l-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo. De va putea jura să fie în pace**“.**

(Ghibănescu, *Surete şi Izvoade,* VI, 220**—**21).

67.

1657, Maiu 23. Cartea lui Stroe clucerul, ispravnicul scaunului Craiovei, dată lui popa Tatomir şi feciorilor săi, ca să fie în pace de rumânie, deoarece jurase cu 12 megiaşi „cum nu este rumân din Vâlcul, nici i-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo.”

(G. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade,* VI, 221—2).

68.

1658, Maiu 29. Carte de blestem a mitropolitului Ştefan către 6 megiaşi luaţi cu cartea domnului Mihnea Radul de către Stroe, fost mare logofăt, şi Evstratie, mare clucer, „pentru un rumân anume Păduche, ca să adevăraţi cu sufletele voastre cum va fi mai pre direptate, den sat den Gogoşi iaste şi în Gogoşi l-au apucat legătura lui Mihai Vodă, au din sat din Somor iaste, şi în sat în Somor l-au apucat legătura lui Mihai Vodă? De veţi adevăra cu direptate de unde iaste de moşie şi unde l-au apucat legătura lu Mihai Vodă, să nu fie făţărie nici spre unii, nici spre alţii, să fiţi iertaţi".

(Arhiv. Stat. Brâncoveni, pach. 25, d. 33).

69.

1659, Maiu 20. Preda, marele logofăt, ispravnicul scaunului Craiovei, dă o carte egumenului dela mănăstirea Călui prin care îi întăreşte stăpânirea asupra unor rumâni din Răbeşti cu cari avusese până. Egumenul zicea că „sânt rumâni ai mânăstirei de moşie de acolo din sat din Răbeşti, şi au arătat părintele egumenul şi hrisovul sfintei mânăstiri de cumpărătoare şi de legătura lui Mihaiu Voevod cum că i-au apucat şi legătura lui Mihaiu Voevod acolo în sat, şi au fost de atunci şi până acum tot rumâni. Iar părintele egumenul le-au dat lege aci dinaintea noastră ca să jure cu 12 oameni, cumcă nu sânt rumâni şi cumcă nu i-au apucat legătura lui Mihaiu Voevod acolo în sat în Răbeşti; deci de vor putea jura să fie nişte oameni [slobozi]; iar ei de lege nu s’au putut apăra, cumcă i-au apucat legătura lui Mihaiu Voevod acolo în sat, şi au rămas de lege şi de judecată".

(A. Odobescu, *Antichităţile din judeţul Romanaţi,* p. 149; şi în *Analele Societăţii Academice Române*, secţia II, t. X, p. 317)

70.

1661, Aprilie 20. Cartea mitropolitului Ştefan Către mai mulţi megiaşi că să arate unui ispravnic trimis de domn să cerceteze moşiile Ungureii, Ceaurii şi Moii ale mănăstirii Tismana pe rumânii cari sunt de legătura lui Mihai, rumâni de moşie ai mănăstirii, doi din Moi, unul din Ceauri, şi patru de legătura lui Mihai.

(A. Ştefulescu, *Tismana,* 1909, p. 336).

71.

1661, Iunie 11. Răvaş domnesc către 24 de boieri căutători şi adeveritori ai lui Vasilie, egumenul dela Tismana, şi ai lui Stamatie paharnicul din Copăceni „să caute şi să adevereze... pentru feciorii Bengăi şi ai lui Opriş şi ai lui Dragomir Bălaci, sânt din Copăceni de moşie şi de legătura lu Mihai Vodă, şi ţinutu-i-au pre aceşti rumâni Stoichiţa vistierul şi jupâneasa lui Dochia vistiereasa, au ţinutu-i-au mânăstirea Tismana, zicând că sânt ai lor de moşie din Ceauri şi din Moi?"

(A. Ştefulescu, *Tismana,* 1909, p. 337).

72.

1662, Ianuarie 12. Grigorie Ghica întăreşte lui Stamatie paharnicul stăpânirea asupra unor rumâni din Copăceni, judeţul Gorj, cari fuseseră ai lui Stoichiţă vistierul şi ai jupânesei lui Dochia, unchiul lui Stamatie, „de moşie, de strămoşie şi de legătura lu Mihai Vodă din sat din Copăceni". Sub Matei Vodă egumenul dela Tismana ridică pâră zicând că rumânii sunt ai mănăstirii din Ceauri şi Moi. Domnul îi dă 12 boieri „ca să caute şi să adevereze pentru aceşti rumâni ai cui au fost de moşie şi de legătura lui Mihai Vodă, fost-au ai sfintei mânăstiri Tismenii, au ai Stoichiţii vistierul şi ai jupânesii lui". Boierii şi ispravnicul domnesc adeverează însă că sunt ai lui Stamatie paharnicul „de moşie şi de legătura lu Mihai Vodă, nu sânt din satele mănăstirii Tismenii". Egumenul ridică al doilea rând pâră sub Matei Vodă, dar iarăş pierde. Sub Constantin Şerban se scoală şi rumânii cu pâră zicând că au fost împresuraţi de Stoichiţă vistierul; li se dăduse lege 12 megiaşi, dar nu putuseră jura şi pierduseră. Acum călugării se ridică din nou susţinând că rumânii sunt ai lor. Li se dă 24 de boieri adeveritori, cari dau dreptate tot lui Stamatie paharnicul.

(G. Ghibănescu, *Surete şi Isvoade,* VI, 86—89).

73.

***1662, Decemvrie 30.* Răvaş domnesc către jurătorii Lupului Fuguşel „ca să jure Lupu**

Fuguşel de către Pană căpitanul Părdescu cu aceşti 12 megiaşi cum nu l-au apucat legătura lui Mihai Vodă în sat Stăneşti i ot Cacoţi, nici iaste rumân de moşie“

74.

1663, Maiu 11. Răvaş domnesc către megiaşii adeveritori ai egumenului dela Tismana şi ai Costi din Turceni şi Gaşpar din Şuşiţa „ca să caute şi să adevereze aceşti 6 megiaşi, fost-au Costea şi Gaşpar rumâni den sat den Turceni de pre moşia mânăstirii, care au avut de milă dela Craioveşti, şi apucatu-i-au legătura lu Mihai Vodă acolo, şi fost-au rumâni până acum, au fost[-au] megiaşi pe moşiile lor, cea megieşească?"

(Arhiv. Stat. Tismana, pach. 5 netreb. d. 11).

75.

***1664, Fevruarie 12.* Grigorie Ghica întăreşte lui Pană căpitanul din Părdeşti stăpânirea asupra unor rumâni din satul Stâlpniţa din Mehedinţi, pe cari îi cumpărase împreună cu jumătate din satele Stâlpniţa şi Cacoţi dela Dumitraşco clucerul din Spineni. Acum o parte din rumâni veniseră cu pâră în divan spunând „cum că ei n'au fost rumâni lu Dumitraşco clucerul, nici părinţii lor, nici moşii lor, nici i-au apucat legătura lu Mihai Vodă“. Pană căpitanul aduce zapisul de vânzare al lui Dumitraşco clucerul, precum şi cărţi domneşti bătrâne dela** Mihnea Vodă, feciorul lui Alexandru Vodă, şi dela Aexandru Vodă, feciorul Mircii Vodă şi dela Simion Vodă, „scriind cum au fost rumâni din descălecătoarea ţării” precum şi cartea lui Matei Vodă scriind rumânii tot pe nume.

(*Arhiv. Stat. Bistriţa*, pach. 2, netreb. d. 111)

76.

1665, Maiu 29. Adecă eu Neagul logofătul sin Dragomir stolnic ot Fărcăşeşti, scris-am zapisul mieu să fie de mare credinţă la mâna finului mieu lu Vasilie ot Negomir, cum că auzindu-se bogate cuvinte zicând că strigă în toată ţara de rumânie, carele-l va prinde acea poruncă în sat boirisc, să fie rumân, deci el fiind om slobod, judec, iar el s'a spămăntat. Deci el au tras să fugă, iar eu i-am făcut acest zapis al mieu la mâna lui şi a frăţini-său Paraschivului şi a ficiorilor lui, cum de va fi vro legătură caracumva, iar el să fie în pace şi slobod şi cătră mine şi de către toţi omini miei, şi de către ficiorii miei, că n'are nimenile o trabă cu el. Iar când va vra să margă la moşia lui, să fie volnic ori când şi de nime opreală să n'aibă, numai să-şi ia partea lui de bir. Şi mărturii au fost ot Vălari Vlăduţul postelnicul i V... ni... armaş ot Slăvileşti, ot Dădiişti Oprea i brat ego Barbul, ot Vlăduleni Stan Corlan şi Tudor ot tam şi Iovan. Şi păntru credinţa pusu-mie-me-a[m] jos picetea ca să să crează. Pis Mai 29 dni, leat 7173. (l. p.) Eu Vlăduţă (1. p.); (1. p.) fără iscălitură; (1. p.). Indescifrabil.

(Arhiv. Stat. Mitropolia, pach. 242 netreb. d. 1)

77.

1667, Septemvrie 18. In testamentul prin care hotărește partea fiului său Constantin din averea părintească, Elena, soția postelnicului Constantin Cantacuzino, spune că în zilele lui Matei Vodă soțul său avusese pâră pentru rumânii din Obidiți cu Socol, clucerul din Cornățeni, care zicea „cu sânt ai lui încă din legătura lui Mihaiu Vodă“. La judecată, Socol refuzase însă să jure și nici carte de afurisanie n'a voit să iea, așa că a pierdut.

(N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor,* 1902, p. 55)

78.

1694, Fevruarie 18. Constantin Brâncoveanul dă o carte unor oameni, Daia cu verii săi Atanasie și Necula, ca să fie în pace și slobozi de rumânie de către Atanasie, egumenul dela Tismana, care îi împresura ca să-i rumânească „zicând că sânt rumâni den legătura lui Mihai Vodă. Iar Daia cu verii lui așa s'au plâns, că nici de țara aceasta nu sânt, ce de neamul lor au fost fecior de grec dela Cernavoda, și nici la legătura lui Mihai Vodă n'au fost ei aici în țară, nici nu sânt rumâni, nici i-au stăpânit mănăstirea Tismeana niciodată“. Se mai pârîseră și în domnia dintăi a lui Grigore Ghica (1660—1664) când tot ei câștigaseră.

(Arhiv. Stat. Condica logofeției, f° 19).

79.

1699, Iulie 20. Constantin Brâncoveanul dă o carte lui Mușat, pârcălabul din Brâncoveni, și fratelui său Stoica, fii lui popa Voico din Urzicuța, unor veri ai lor, fii lui popa Giurge din Bărcă, din Dolj, ca să fie în pace și slobozi de rumânie de către Preda paharnicul Brădescul și fiul său Ion. „Pentru că popa Voico... cu frații lui, ei fiind nepoți Dabului din Pleșoi și fiind niște oameni judeci cu ocina lor, iar când au fost în zilele lui Gligorie Vodă fostu-i-au apucat Preda păharnicul Brădescul, zicând că-i sânt rumâni din sat din Siliștuța ot sudstvo Mehedinți, și cum că i-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo în sat“. Judecata avusese loc la Craiova dinaintea lui Drăghici marele spătar, care dă lui popa Voico 6 boieri jurători cu cari el jură. Acum Preda paharnicul ridicase pâră că Voico nu jurase bine, dar pierde.

(*Arhiv. Stat. Condica logofeției*, f° 219—220).

80.

1709. Decemvrie 10. Constantin Brâncoveanu întărește Maricăi, fata lui Cornea banul Brăiloiu, care fusese jupâneasa lui Mihai paharnicul Argitoianul, fiul lui Dumtirașco căpitanul, și cumnatului ei Vasile, fratele lui Mihai, stăpânirea asupra rumânilor din Argitoaia, cari veniseră cu pâră la divan „zicând cum că nu sânt rumâni Argitoianilor nici ei, nici au fost părinții, nici moșii lor, ci au fost slugi, și-i năpăstuesc de-i fac rumâni fără

dreptate". Domnul îi trimite la Constantin Ştirbei, banul Craiovei, să-i judece. La judecată Maria înfăţişează un hrisov şi două cărţi dela Matei Vodă. Intr'una din acele cărţi scria că în zilele lui Radu Vodă, pe când ţinea satul Salcea un Dimian căpitanul, acesta s'a sculat cu pâră „zicând cum că Cărstian cu verii lui, feciorii Florii, sânt apucaţi dăn legătura lui Mihai Vodă în satul Salcea, iar jupâneasa Neaga, moaşa lui Mihai paharnicul, ea au fost jurat înaintea lui Dimian căpitanul cu mâna pre sfânta Evanghelie, cum că sânt acei rumâni dăn legătură dăn Argitoaia, şi iar i-au ţinut cu pace jupâneasa Neaga". Sub Matei Vodă, Cârstian cu verii lui se scoală din nou cu pâră „şi au fost mers la Istratie, ce era atunci vistiariu, dă s'au jăluit zicând cum că i-au apucat legătura lui Mihai Vodă în sat în Salcea, iar nu în satul Argitoaia, şi el auzind aşa muncea să-i ia". Matei Vodă le dă doi boieri judecători, cari îi dau rumâni lui Mihai paharnicul. Pe temeiul actelor înfăţişate, banul dă rămaşi pe rumâni; aceştia nemulţumiţi vin iarăş cu pâră la divan, dar pierd.

(Arhiv. Stat. Condica logofeţiei, f° 447—9)